

A tartalomról:

A Mult és Jövő tizenhét esztendő kulturmunkája. — Rákosi Jenő: A zsidókérdésről. — Várnai Zseni, Somlyó Zoltán, Patai Edith, Pásztor Árpád versei. — A „Habimah“ héber színtársulat európai diadalútja (14 képpel). — A dibuk. — A Gólem. — Jákób álma. — Klatzkin (Berlin): Dávid Wolfsohn beszélgetéseiből. — Beregi Ármán: Nicolas Sternberg párisi sikerei (a művész legújabb rajzaival). — Ujvári Péter: A dinasztia osztózkodik. — Dr. Meisl (Berlin): S. M. Dubnov, a zsidóság új történetírója (arcképpel). — Ács Klára: Mirjam. — Telekes Béla: Bevezető Patai József szerzői estjére. — Rosenakné Behr Blanka: Sterk méltóságos lesz. — Hill Gilland (Páris): Zsidók a francia politikai karrikatúrában (6 karrikatúrával). — A Mult és Jövő III. szentföldi társasutazása. — Patai József: Szombat a belzi csodarabbinál (arcképpel). — Berlini levél. — Prof. Benedict (arcképpel). — Komlós Aladár: A zsidók történetéről. — Jeruzsálemi levél Bánócziról. — Hogyan épült pászkalisztból egy nagy zsidó iskola. — Tollhegyről. — Zsidó humor. — A Behrmann jeruzsálemi művész képei. — Kabbalisták, szentföldi képek. — Abel Pann pogromképei. — A miskolci új zsidó leánygimnázium képe.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-ÍRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT
SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

A magyar zsidó közélet nagy eseménye!

Január végén jelenik meg:

Dr. KECSKEMÉTI ÁRMIN

A ZSIDÓK EGYETEMES TÖRTÉNETE

A BABYLONIFOGSÁGTÓL NAPJAINKIG

Két lexikon-formájú kötetben, finom fa-
mentes papíron, diszes illusztrációkkal
ékesítve.

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

TELEFON:

Teréz 44—19 és Lipót 982—57.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Ha Gyöngyösre utazik, ne mulassza el felkeresni

IFJ. KLEIN SÁMUEL

ORTH. **בשר** FALATOZÓJÁT

KOSSUTH LAJOS UCCAI BARAKBAN

hol olcsón és jól étkezhet

Bor, sör és pálinka korlátolt kimérése. Állandóan
kaphatók a legjobb zamatu **בשר** fajborok

Zálogcédulákat kiváltak.

Brilliánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105-35.

(Teréz-templommal szemben).

Szabászati és női kalapkészítő szalonom-
ban szabás-, varrás- és kalap-
készítés mesterségre felelősség mellett kiképezek

Magánoktatáshoz szabászati tankönyvem kapható.

B.-né GEIGER ETEL

VIII. Tavaszmező ucca 10. Károly körút 10 alól áthelyezve

Értesítjük, hogy a virstli-szezon megkezdődött, viszont-
elárusítók kérjék a legujabban megjelent árjegyzékünket
virstli-, kolbász-, szalámi- és hús-különlegességeink-
ről, valamint a híres libaszaláminkról. Postacsomagok
feladása este 9 óráig. Szombat este is.

Rebenwurzl Salamon és Izidor

orth. **בשר** szalámi- és kolbászarugyár

Budapest, VI., Laudon ucca 3. — Telefon: T. 84—29.

SZÖNYEGET, RÉGISÉGET

vesz, elad

Sternberg

Telefon: J. 103—68

D o b - u t c a 2 4

„FEMINA“

MARTON NÖVÉREK

MODELL-SZALONJA

Budapest, IV. Haris bazár 6

LOHR MÁRIA-KRONFUSZ vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 2—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS-UTCA 85.

Telefon: József 2—37

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 300.000. — korona. A kiadóhivatalért felelős:
Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám 199—55 VIRÁG GYULA, igazgató.

A. BEHRMANN (JERUZSÁLEM): A SZENTÉLY HEGYE

A. BEHRMANN (JERUZSÁLEM): TIBERIAS A GENEZÁRETH PARTJÁN

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVII. ÉVFOLYAM, 1927 JANUÁR

TIZENHÉT ESZTENDŐ KULTURMUNKÁJA

Tizenhetedik évfolyamot irunk a mai számmal a Mult és Jövő fölé. Tizenhét éve, hogy a Mult és Jövő ifjúi harci kedvvel kitűzte a zsidó kultúra zászlaját arra a szivárványos hidra, amely a jelen tátongó szakadécai fölött összeköti letűnt évezredek ragyogó reflektorait jövő remények derengésével. Szivárványhid volt, szinekből, hangokból, akkordokból, melódiákból. És akik mindenben a durva matériát szeretik keresni, csodálkoztak a merészségen, hogy a megkövesedett kor kemény szikláin is álmodni lehessen dalok csudalétrájáról, melynek skálái eszményi szférák magasságába vezetnek. Ma, az indulás tizenhetedik esztendejében már szinte történelmi távlatból állapítható meg, hogy az ifjú gárda viaskodása eredményes volt. Aki majd a zsidóság történetének itteni kis parcelláját fogja megmunkálni, külön fejezetet fog szentelni a Mult és Jövő korszakának, annak a harcnak, amelyet a Mult és Jövő megvívott, hogy a zsidóságot, mint kultúrfogalmat vigye be a köztudatba, hogy a szépség glóriájában lássák és megszeressék a zsidóságot azok is, akik tőle eltávolodtak, elidegenedtek.

A Mult és Jövő tárta föl a zsidó poézis és művészet szépségeit a magyarul olvasó zsidóság előtt. A Biblia, az Ókor, a Középkor és a legújabb idők héber költészete itt szólalt meg hódító erejének fenségével, hogy zsidó szépségek forrásaihoz hívja az idegen forrásoknál tévelygő zsidó lelkeket. A Mult és Jövő, címéhez és hivatásához következetesen nem engedte, hogy a zsidóság szellemi kincsesháza holt, hideg múzeummá merevedjen, hanem föltárta mindazt a lélekemelő szépséget is, amelyet a zsidó renaissance a Szentföldön és a diaszporában életre hívott, mindazt, ami a halhatatlan zsidó Génius új alkotóerejéről tesz tanuságot. A Mult és Jövő hű tükre volt az újjászületett zsidó szellem lüktető életének és hatalmas lendületének.

És a zsidó kultúrát a Mult és Jövő nemcsak a folyóirat hasábjain szolgálta, hanem a pódiumokon, kiállítótermekben és könyvkiadványok sorozataiban is. A Mult és Jövő kultúrestjeinek

dobogóján szólalt meg nálunk először a héber nyelv ritmusa, a héber dal zenéje. A legelső keresztény művészek segítettek a zsidó dal emancipációjának kivívásában és ma már örvendetesen követik úttörő példánkat mindentelé. Zsidó képzőművészek legnagyobbjait hoztuk ide a Szentföldről, hogy tanuságot tegyenek az ősi föld és ősi szellem ihlető hatalmáról. A jelenkor legnagyobb héber poétáit hívtuk meg a Mult és Jövő pódiumára, hogy tanuságot tegyenek a héber nyelv eleven életéről. És a még aggódástól elhomályosult látású zsidók a nem-zsidók lelkes elismerésén át jutottak el a zsidó kultúra egyenjogúságának tudatához. Szemléltető könyvekbe foglaltuk a zsidó Biblia hatását a különböző korok művészi alkotásaira, a héber irodalom belekapcsolódását az egyetemes emberiség szellemi áramlataiba, a zsidó miszticizmus költői mélységeit és a Szentföld feltámadásának mindennél csodálatosabb hősi époszát.

Tizenhét esztendeje munkáljuk ezt a kemény ugart és ha ma körülnézünk a zsidó intelligenciának a Mult és Jövő köré sereglett nagy táborában, elégtétellel mondhatjuk: harcunk, áldozatkészségünk nem volt hiábavaló!

Egy területet kerültünk tudatosan: a politikát. Nemcsak azért, mert a Mult és Jövő politikai hetilapja még mindig be van tiltva, aminek rengeteg anyagi kárát ma is viselnünk kell, hanem azért, mert a Mult és Jövő havi folyóiratának hasábjait teljesen és kizárólag a zsidó kultúrának akarjuk szentelni. A politika problémái mulandók, a zsidó szellem értéke örök.

De miként a Mult és Jövő politikai hetilapja olyannyira nyílt sisakkal küzdött a zsidóság jogaiért kifelé, hogy végül a zsidóság védelmének hősi áldozata lett, — a Mult és Jövő havi folyóirata épp olyan teljes nyíltsággal és megalkuvás nélkül száll sikra a zsidóságon belül a zsidó szellem jogaiért, értékeiért és életakaráért.

Mi bizunk a zsidóság legjobbjaiban, hogy a zsidó szellemért folytatott harcunkban továbbra is hűséges fegyvertársaink maradnak.

Várnai Zseni: Zsidó anya éneke

A jónál is jobbnak, a szépnél is szebbnek,
Fényességes szemű ártatlan gyerekek,
Ugy jöttél ragyogva erre a világra,
Isten tenyeréből legtisztább madárka.

Hoztad az életnek teljességes teljét.
Jöttél, hogy a világ tevéled beteljék,
Talán hősné lettél? tán szelidnek, jónak,
Am ezen a tájon mégis csak zsidónak.

Minden igazságod, így válik hazuggá,
Szárnyas géniuszod alacsonnyá, rúttá,
Tudásod kérdés, erőd gúzsbakötve,
Bélyeges zsidónak születél e földre.

Hányszor megcsúfoltak, pedig gyerek vagy még,
Hányszor megüldöztek alantasak, törpék,
Kik érdemtelenek, hogy sarud megoldják,
Uszított, vezetett, kicsiny embermorzsák.

Hősi gyermeklelked kényszerült csatákra
S a lelki sötétség barbár góliátja,
Ingerelt, uszított, egyenlőtlen harcra,
Kis Dávid királyom — hősi diadalra.

Hányszor sirtam érted, féltettelek tőlük,
Rejtettelek volna szívemre előlük,
De az anyaszívról leszakít az élet,
Harcolj hát fiacskám, — ez a dicsőséged!

Legyen a fegyvered a tudásnak fénye,
Bátorság és erő a testednek vértje,
Hited, igazságod, messzefénylő fáklya
Lobogjál, világíts a sötét világba.

Igaznál igazabb, a jónál is jobb még,
Légy az emberek közt makulátlan fenség,
Emberebb, magasabb, ez legyen az álmod,
Ez a te szépséges, nagy bosszúállásod.

Somlyó Zoltán: Anyám portréja

Anyám szép boldog barna asszony, Friderika volt.
Mindég az ő feje fölött állt meg a nap s a hold.
Ternóruhákba járt-kelt és soha nem aludt.
És este mindég kinyitotta a poros zöld zsalut.

És egyre süttött-főzött és mindég hallgatott.
Ha zongora szólt, halkan a kis kertbe ballagott.
Az arcán bús mosoly virágozott s olyan csendesen,
miként az én anyám, nem tudott élni senkisémmel.

A kamrát minden jóval megtölté két keze.
Csak jót mivelt. Oly szelid volt. Ő sosem vétkezett.
És odaadott minden jót s a rosszat kapta ő.
Jóságos arca fölött most a rezedácska nő.

Ha perelt is, oly halk vala két jó ajkán a szó,
hogy kihullt a könny szememből s az jó volt,
[olyan jó.
S ha látta, hogy a szomszédban a gyermeket verik,
megsimogatta sorjában mindhatunk kis fejét.

S ha este apánk hazajött, csizmáján hó meg sár,
sötét szakáll a zuzmarás, két mély szeme sivar:
anyám szíve feldobogott s kigyulladt homloka,
Gyöngécske sikolyt hallatott s rohanva ment oda.

S kivette lágyan kezéből az ernyőt, kalapot
s a fáradt embert látva, ajakába harapott.
S az ételt hozta szótlanul szegény, szegény anyám
és szállt a gőz és ragyogott a tiszta porcellán.

Vacsora közben megeredt a szava kedvesen:
„Nem rosszalkodott ám Simon, ma megint egyje
[sem...”

Igy könnyítette meg apám nyakában az igát:
„Holnap ünnep lesz, vidd el majd sétálni
[Zoltikát...”

És aztán jött a malmozás a fehér papíron.
Ó, szinte már a könnyem hull ki, ahogy' ezt írom.
És aztán édes csókja... És ma hol van már?
[Ma holt...

Anyám szép boldog barna asszony, Friderika volt.

Patai Edith: Mig meg nem áldasz.

Mióta eszmélek, oh Uram, hivtalak Téged —
Halk szóval, himnusszal és egymásbakulcsolt
kezekkel

Kerestem arcodat ezernyi összevisszaság közepett, —
Az élet száz tükrében keresve kerestem képedet —
Szerелеm, ifjuság játszottak velem, oh jaj
mulandó és isteni játék.

Tavaszi virágaim közül is Feléd fordítottam
ifjui arcom;

Kerestelek gyermekeim szemében, e fénylő
titkoknak mélyén

Nem mélyebb ezeknél az éj és nem titkosabb
az eljövendő.

Formák, gesztusok, szépségek, mélységek legmélyén
Téged kerestelek. —

Nálad volt pihenőm, kezeden tartottad szívemet.
... S mikor már hittem, Benned révbe értem.
Szétnyíltak az isteni ujjak s zuhantam s hullott
a vérem.

Mióta eszmélek, oh, Uram, hivtalak Téged,
S hiszem-hiszem, hogy végre megtalállak.
S egy éjjelen, egy szent nagy éjjelen
Majd szemtől szembe állsz Te énvelem
Jákobként akkor megvívok Veled,
S mig meg nem áldasz, Uram, oh Uram
El nem eresztelek. —

G. Leiwik: Golem

Tanchum (Ben-Chaim)

G. Leiwik: Golem

Golem (Messkin)

Ansky: Dybuk

A Mesullach (Prudkin)

A „HABIMA“ HÉBER SZINTÁRSULAT EURÓPAI DIADALÚTJA

— Beszélgetés Cemach igazgatóval, Berlinben. —

U nnepi diadalmenetben vonultak át Európa nagy városain. Bécsben, Párisban, Berlinben, Londonban, mindenütt valóságos himnuszokat zengett róluk a sajtó. A legkényesebb izlésű kritikusok is mint az előadóművészet legmagasabb csúcsát köszöntötték a „Habima” produkcióit. A legelőkelőbb német, angol és francia folyóiratok külön számokat szenteltek a „Habimá”-nak. Budapestre nem jöhettek, mert nem kaptak beutazási engedélyt. Csak a képeiket küldték ide a *Múlt és Jövő* számára.

A „Habima” színházi előadásai — istentisztelet ihletét lehelik. A művészek — papok. A játékok — vallási szertartások. A zene, mintha vallási muzsika, himnusz volna. A színház légkörét a „Habima” templom atmoszférájával telíti. Így ír róluk Alfréd Kerr.

Maxim Gorkij minden este ott ült áhitattal a nézőtéren és áradozó cikkekben számolt be mély benyomásairól; Richard Beer-Hoffmann pedig azt írta róluk, hogy a bécsi Burgtheaterben sem tudták úgy interpretálni az ő darabját, a *Jákob álmát*, mint a „Habima” művészgárdája.

Berlini nagy sikerük alkalmával felkerestük a „Habima” igazgatóját, Cemachot.

— A „Habima?” — mondja a pincér. — Ott ülnek az urak.

Reggelijüket fogyasztják a művészek.

— Szokatlan színészeknél ily korán talpon lenni — kezdem a beszélgetést és már folytatom is egy kérdéssel, természetesen héberül — hol van Cemach?

Csak így: Cemach. Semmi cím, sem igazgató, sem úr. Tudom, ők így szeretik, testvériesen.

— Cemach még fent van a szobájában, az éjjel előadás után is sokat dolgozott.

— Salom! — köszönök el a „Habima” művészeitől. És ők finoman mosolyognak utánam.

— Ugy beszél, mint egy ger . . . — mondja Rowina, a drámai hösnő az én idegenszerű héber kiejtésemre célozva.

Mirjan Goldin, Cemach felesége fogad. A nagyszerű drámai színésznő egyszerű háziruhában, szép tiszta arccal, (semmi puder, semmi festék) egy szolid házilány benyomását teszi. S valóban, Cemachné elmondja, hogy mennyire kedveli a házimunkát és lehetőleg maga végez mindent, nem szereti, ha kiszolgálják.

Közben belép Cemach, pizsamában, jókedvűen és frissen, pedig alig aludt valamit és estére maga is fellép a *Dibukban*.

— Salom! — mondja és héberül válaszol kérdéseimre, nem akar németül beszélni. — Zsidó az tudjon héberül — mondja szigorúan és kedvesen.

Melegen érdeklődik Magyarország iránt. Tudja, hogy Herzl Tivadar „Budinpesten” szü-

Nahum Cemach, a Habima igazgatója

letett és hogy Magyarországon is volt proletárdiktatura és most a reakció elnyomja a zsidóságot.

— Pedig mi Oroszországban éreztük a kommunisták elnyomását, leginkább azért, mert zsidók vagyunk és nyelvünkön: a héber nyelven hirdetjük a kultúrát . . .

— Ismer-e magyarországi zsidó írókat, művészeket?

— Jól ismerem Hameirit (Feuerstein), aki Oroszországban volt fogságban.

Elmondom neki, hogy Hameiri lefordította Madách világhírű *Ember tragédiáját* héberre. Ennek Cemach nagyon megörült, különösen, mikor elmondtam neki az *Ember tragédiájának* tartalmát. Megígérte, hogy ha módjában lesz,

Cemachné Mirjam Goldin

Beer Hoffmann: Jákob álma (Bosmáth)

akkor még egy éven belül színre hozza az *Ember tragédiáját*, annyira el van ragadtatva e darab tárgyától.

Felkért, hogy hozzam összeköttetésbe magyarországi zsidó írókkal. Boldog volna, ha olvashatna tőlük.

Megkérem, beszéljen magáról és a „Habima” fejlődéséről.

— Ma harminckilenc éves vagyok és boldog vagyok, hogy már itt tartok. Dolgozni akarok és dolgozni fogok, mert hivatottságot érzek a munkához. Bialystockban születtem, Lengyelországban. Apám fiatalon halt meg. Én voltam a legidősebb, még iskolába jártam és nekem kellett a család eltartásáról gondoskodni. Órákat, lekéket adtam és közben műkedvelő előadásokat rendeztem. Tehetségemet? Azt anyámtól örököltem, aki gyönyörűen tudott énekelni. Tizenkilenc éves koromban okleveles tanító lettem. Az iskolában a műkedvelő előadásokat én rendeztem, a főszerepeket én játszottam. Nemsokára állandó színtársulatot szerveztem. Első előadásunk Bialystockban volt, Salom Alechem egyfelvonásosát, a *Mazel Towot* adtuk. Röviddel ezután két új és nehezebb darabot adtunk elő, a *Sema Jiszraelt* és az *Örök vándort*, Oszip Dymovtól. Közben súlyos beteg lettem. Betegségem alatt a „Habima” szünetelt. 1914 áprilisában, felgyógyulásom után a „Habima” újult erővel fog munkájához. Sajnos, csak két-három hónapig játszhattak. Kitört a világháború és a társulat feloszlott. A világháború befejezése után fogtam hozzá a társulat újrászervezéséhez. Nehéz és fárasztó munka volt. Felkeresni a régi munkatársakat. De még súlyosabb feladat volt a „Habima” részére tanítómestereket szerezni. *Stanislawskyval*, a világhírű rendezővel való találkozásom legfontosabb momentuma volt a „Habimá”-nak. Nem hiába történt ezen találkozás Jómkippur előestéjén.

— Hogy mivel foglalkozunk most? Shakespeare *Shylockjával*. Már legközelebb színre kerül és remélem, Shakespeare sem fog szégyent vallani a „Habimá”-val . . .

A „HABIMA” REPERTOIRJÁBÓL

AN-SKI: A Dibuk.

Egy fiatal talmudista, Chanan, a „titkos” tudománnyal, a kabbalával foglalkozik, a szent könyvekben talál enyhülést lelki kínjaira: Leát, egy gazdag zsidó (Sender) leányát szereti titkos szerelemmel. Lea szíve is szerelemmel van tele Chanan iránt. A fiatalok nem lehetnek egymásé, Sender gazdag ifjút kíván vejének. Megfeledezett arról, hogy valamikor az árva Chanan elhunyt apjával, Nissannal megegyezett, hogy gyermekeiket (Leát és Chanant) összeházasítsák. Chanan fájdalmában, hogy Lea másé lesz, sok önsanyargatás után meghal.

Sender házában az esküvő előtt, a szegények lakomáján Lea rosszul lesz. Chananra gondol s amikor a félszeg „gazdag” vőlegényt megpillantja, felkiált és férfihang szól belőle: „*Nem ő a vőlegényem . . .*” A mindenttudó „Mesulach” (a „küldött”, szinte túlvilági küldött) megszólal: „Dibuk szállta meg . . .” Az egész násznép megremül és a Mesulach tovább magyaráz. A lelkek, kik korán elköltöztek, a földre visszatérnek és új testet öltenek . . . Megtörténik az is, hogy a tévelygő lélek egy élő ember testébe költözik, összeolvad az emberben lévő lélekkel és ott találja megváltását — ez a Dibuk . . . S Leából — Chanan hangján — az *Énekek Énekének* melódiái csendülnek. Leát apja a miripoli szent rabbihoz viszi: üzné ki belőle a Dibukot. A Dibuk elhagyja Leát, de Lea meghal. A függöny legördül, a szent melódiák hangjai hallatszanak: „Miért is, miért is zuhan a lélek a legmagasabb magasságból a legmélyebb mélységig . . .”

RICHARD BEER-HOFFMANN: *Jákob álma.*

Edomot (Ézsaut) értesítik, hogy a távollétében Jákob kapta az elsőszülötti áldást az apjától. Feleségei szenvedélyesen vitatkoznak; Oholibama szerint az áldás mindenesetre Edom javára lesz, Basmath véleménye: csak vérbosszúval lehet Jákobtól az áldást és a kicsalt elsőszülötti jogot visszahódítani. Edom vérbosszút esküszik. Apjához kíván bemenni, hiszen maradt még áldás az ő részére is. Anyja lebeszéli. „Az egész vagyon, a nyáj, a ház, minden a tied lesz; Jákob soha vissza nem tér . . .” Edom Jákob után iramodik. Rebeka, az anya, gyermekei sértetlenségéért fohászkodik.

Edom elérte Jákobot. Jákob nyugodtsága kihozza sodrából. Párviadalra hívja ki Jákobot. Jákob fegyvertelenül áll ki. Ez megtöri Edom bosszúvágyát. Edom elvonul és szomorúan felkiált: „Jákob, te harcoltál és győzedelmeskedtél . . .”

Jákob álma. Gondolatai és érzelmei valóra válnak. A forrás, a kő is beszél hozzá. Két angyal jelenik meg, kik közlik vele a reá váró szent harcot, a küzdelmet a „Rosszal”. Ezután pedig a benne küzdő erők megtestesülve, a négy angyal: Gabriel, Rafael, Uriel és Michael üdvözik szent énekekkel. Az angyalok énekét megzavarja Szamael, a Sátán megjelenése, aki el akarja tántorítani Jákobot Istentől, de nem sikerül, Jákob vállalja sorsát . . .

LEIWIK: *A gölem.*

Thäddäus és a szerzetes vérvádat produkálnak. Keresztény gyermeket gyilkoltak meg, vérét a prágai gettó egyik legnyomorúságosabb házába helyezik. A nagy prágai rabbi, a „Maharal” az üldözések elhárítására megalkotja a Golemet, az óriás agyagembert, aki rengeteg bosz-

A Golem meg akarja ölni alkotóját, Löw rabbit

szúságot okoz mindenkinek, különösen a „Maharal” családjának. félszeg és erőszakos viselkedésével. De a vérvádtól mégiscsak a Golem menti meg a prágai gettót, óriási pusztításokat végezve a pogromvezetők között. Nincs vérvád és a Golemnak nincs munkája, ezért boldogtalannak érzi magát. Erejének kiélésére keres alkalmat és pogromot rendez a gettóban. A „Maharal” parancsára a Golem ismét porrá válik. És az üldözött zsidók ajkán a válasznélküli örök kérdés: Ki hozza a megváltást?
Sch. L.

Beer-Hoffmann: Jákob álma

Jákob (Warsawer)

JÁKOB KLATZKIN (BERLIN): DÁVID WOLFSOHN BESZÉLGETÉSEIBŐL

— „Zuloth“ (apróságok) című új héber könyvéből (Eskol-kiadás). —

EGY ZSOLTÁR MEGFESTÉSE.

Israels, a világhírű amsterdami festő műtermében ült és dolgozott. Hirtelen kinyílt az ajtó és egy természetes, magas férfiú lépett be, minden köszönés nélkül, néhány lépést tett előre, aztán megállt *Az ősi népnek egy fia* című festmény előtt, reámeresztette szemeit és hangosan, lelkesen szavalni kezdte Dávid király első zsoltárát héberül.

„Asré hais aser lo holach beacasz resoim...“ („Boldog az ember, aki nem jár a gonoszok tanácsában...“)

Israels meghökkenve hallgatta a recitálást és nem merte félbeszakítani.

Mikor az idegen befejezte az első zsoltárt, odalépett a festőművészhez és kezét nyújtott:

— Én Sonnenthal vagyok Bécsből. Testvérek vagyunk, két zsidó művész, eljöttem, hogy üdvözöljem nagy testvéremet és nem találtam

megfelelőbb üdvözlést, mint a zsoltárverseket, te pedig bocsáss meg . . .

Israels széles Salómmal fogadta a Burgtheater világhírű művészeinek üdvözlését és szeliden felelt:

— Igazán szép ismerkedési formát választottál és most foglalj helyet és én elmondom a te tiszteletedre, könyv nélkül a 2. zsoltárt:

„Lomo rogsu gójim . . .“ („Miért zúgnak a népek . . .“)

Sonnenthal azonban félbeszakította:

— Bocsánat, a szavalás az én mesterségem és te ne csinálj nekem konkurenciát . . . Majd én felállok és elszavalom a második zsoltárt is, te pedig ülj le és illusztráld . . .

Sonnenthal felállt és szavalt hatalmas, gyönyörű hangján, Israels pedig ült csendesesen és festett a zsoltár varázsától kábultan . . .

Azt mondják: hogy ebben a képben — *A második zsoltár* — találta meg az öreg Israels zsidó lelkét. De a kép befejezetlen maradt.

Igy beszélte el Wolfsohnak maga Israels.

A KÖLNI KERESKEDŐ ÉS A MARBURGI FILOZÓFUS.

Egy hotelba szálltak meg véletlenül Montreux-ben Hermann Cohen professzor, a világhírű filozófus és Dávid Wolfsohn. A filozófus külön sarokban szokott ülni, mintha valami ellenszenv volna közte és a többi zsidó vendégek közt.

— Látjátok azt a fanatikus zsidót? — sugdosták mögötte. — Hallottátok? Ma bemutatták neki R. titkos tanácsost és ő hátat fordított neki és nem fogadta a köszöntését, csodálkozó szomszédjának pedig megmagyarázta: „Ennek a R. titkos tanácsosnak a veje kikeresztelkedett; én pihenni jöttem ide és engem minden mesümedre való gondolás felizgat . . .“

Wolfsohn hozzálépett és csakhamar szóba került a cionizmus.

— Professzor uram, a te viszonyod a cionizmushoz érthetetlen. Ilyen fanatikus zsidó, aki ilyen kiméletlenül harcol a renegátság ellen, hogyan lehet ellensége a cionizmusnak? . . .

— Az is a smádnak egy fajtája . . .

Wolfsohn visszahökkent.

— De professzor úr, hiszen a cionizmus harc az asszimiláció ellen.

— Mégis így van . . . Az maga is asszimiláció. Ki akarja tépni a zsidóságot nagy világából és új fogalmat alkotni Izrael népe számára, hogy olyan legyen, mint a többiek, nép a népek közt, mint ezek a mai nemzetek . . .

Sternberg (Paris): A Habima előadásából
A Dybuk. Koldustánc

Az agg filozófus felállt, szeme haragos tüzet szikrázott és kiáltva mondotta:

— Az nem lehet! Kiválasztott nép vagyunk! Hívatusunk van: az egyisten hitét, Izrael istenének hitvallását kell terjesztenünk. Még nem teljesült a hívatusunk. Nézd a népeket, még olyanok, mint a barmok . . .

Egész teste reszketett és ajkát áhitattal hagyta el az ima:

— Semá jiszoél, hasém elohénu, hasém echod . . . Ez a mi gyökerünk, ez a mi lényegünk. Ezért szenvedtünk vértanuságot és ezért élünk. *Semá*, halljad Izrael, bármilyen nyelven, bármilyen országban . . .

Kis szünet után Wolfsohn szelíden felelt:

— Nyugodj meg, professzor uram, mi is az egység után áhitozunk: egy nép, egy nyelv, egy ország . . . Szétszórtságunkban és nyomorúságunkban nem hallják meg a hangunkat. Ime, a te hangodat, a te tanításodat sem hallgatják meg itt. De majd Izrael országában újból hirdetni lehet a zsidóság tanait a világnak . . . Ott, az egyetem falai közül, Jeruzsálemből . . .

Hermann Cohen elgondolkodott és fejével bólintva szólt:

— Talán igazad van. Bevallom, a te hited nagyobb az én hitemnél. És talán szebb is . . .

A kölni kereskedő legyőzte a marburgi filozófust.

KÉT ROM KÖZÖTT.

Uton Palesztina felé Herzl és Wolfsohn néhány napot Görögországban töltöttek, ahol meglátogatták a régi hellén romokat.

Mikor az Akropolis tetejére értek, Herzl meghatottan kezdte deklamálni Homeros verseit görögül, Dávid Wolfsohn pedig zavartan és hallgatógon állt, türelmetlenül várva az előtte értelmetlen és idegen vers befejezését. Végre nem tudott magán uralkodni és odaszólt Herzlnek:

— Nem a mi romjaink ezek! És mi közünk a görög dalokhoz?

Herzl elpirult és nem felelt semmit. Csak megsemmisítő pillantást vetett Wolfsohnra, mintha mondaná: Tudatlan! Valóban, mi közöd neked, kölni kereskedőnek, Homeros verseihez?

— Majd Palesztinában megbosszulom magam — gondolta Herzl vigasztalódva.

Mikor Jeruzsálemben, a Nyugati Fal romjaihoz értek, Wolfsohn megindultságtól könnyezve recitálta a zsoltáréneket: „Sir hamaalos, besuv hasém eth sivath Cijon”, „Midön az Ur visszahozza Cion foglyait . . .” Herzl zavartan hallgatta a héber zsoltárt és mikor Wolfsohn befejezte, odalépett hozzá és halk sóhajjal mondotta:

— Legyőztél, Wolfsohn!

*Sternberg (Páris): Rajzok a Habima előadásaiból
Richard Beer Hoffmann: Jákob álma (Szamael, a sátán)*

APA ÉS FIA.

I.

Rabbi Jósua Beer ifjúkorában önkéntes száműzetésbe ment, hogy önsanyargatásával közelebb hozza Izrael megváltását. Egyszer kocsin kellett mennie Bródyba és mert nem volt pénze, beállt kocsisnak. Felült a bakra és hajtotta a lovakat, míg be nem sötétedett. A homályban leért az útról és a kocsi mocsárba süppedt. A kocsi szundikáló tulajdonosa felébredt a zökkenésre és rettentő haragjában szidni és ütlegelni kezdte az ügyetlen kocsist.

Másnap, szombaton találkoztak a templomban Rabbi Slomo Kluger prédikációjánál. A „drose” után Rabbi Josua Beer odalépett a nagy hírű gaonhoz és különböző kérdéseket adott fel neki. Rabbi Slomo Kluger megdöbbent az idegen nagy tudásától és nem tudott felelni. A közönség csodálkozva nézett a lerongyolt jövevényre, aki legyőzte az ő rabbijukat. Ki lehet ez? kérdezték egymástól. Hol van a kocsi tulajdonosa? Kérdezzük meg tőle? A kocsi tulajdonosa erre

összerezzen. Odalépett Rabbi Jósua Beer elé könyörögve:

— Ezer bocsánatot kérek tőled . . . Ha tudtam volna, hogy te olyan nagy talmudtudós vagy, nem vertelek volna meg . . . Bocsásd meg vétkeket, rabbi . . .

— Tévedsz, — felelt neki Rabbi Jósua Beer szeliden. — Ha te azért vertél volna meg, mert nem tudtam valamit a Tórából, akkor most megleheted volna kellene. De te azért vertél meg, mert nem értettem a kocsi hajtásához, tehát igazad volt, mert hiszen most sem győződtem meg arról, hogy nem vagyok rossz kocsis . . .

II.

Rabbi Josua Beer fia és utódja, Rabbi Chájim különösen pártfogásába vette a lelercgyerekeket. „Mit tehetnek ezek az ártatlanságok szüleik bűnéről?” szokta mondani. És gondoskodott az apróságok minden szükségletéről. Idővel háza valóságos lelenc-otthon lett. A vétke anyák letették gyermekeiket titokban a rabbi szobájának küszöbére és ő örült a talált kincsnek: „Hála Istennek, hogy újra megmenthetek egy lelket”. Nem kutatta, ki az apa, ki az anya, hanem dajkát hivatott és átadta a lelencét jó tartásdíjat megszabva, hogy minél gondosabban ápolja a gyermeket. Egyszer megtudta, hogy letettek egy csecsemőt egy gazdag zsidó hívének küszöbére. Elhívatta és így szólt hozzá:

— Ez a micva az enyém, nekem jussom van hozzá. De mert az égből ezuttal neked juttatták a jócselekedetet, osztozzunk rajta, engedd, hogy én fizessem a tartásdíj felét . . .

*

Egyszer eljött hozzá az egyik szoptató asszony, akinek egy ilyen lelencet átadott. Perlekedni jött, hogy nem küldték el neki a heti díját. Rabbi Chájim átkutatta a zsebeit, de nem talált sehohsem pénzt, a rebbecenhez fordult, annak sem volt — az asszony pedig állt és szitkozódott és nem akart várni. Végre jött az egyik dájjon. kölcsön adott a rabbinak, aki így kifizethette a szoptatóasszony hetibérét.

Mikor kiment, a rabbi hirtelen felugrott a helyéről, utána szaladt az asszonymnak és visszahívta egy pillanatra:

— Bocsáss meg — mondotta — csak azért hivatalak vissza, hogy mikor hazamégy, ne szoptasd mindjárt a gyereket. Mérgeledtél és ilyenkor a tej ártalmas lehet a gyereknek.

Ennyire szíven viselte Rabbi Chájim az ő apró lelenceinek sorsát . . .

NICOLAS STERNBERG

A *Mult és Jövő* mult évi majusi számában megemlékezett a fiatal *Szines-Sternberg* Miklósról, a jeles grafikusról, aki Budapest dzsungeljében majd hogy el nem vészett. Közöltünk tőle néhány remek rajzot, kompozíciót, amelyek reprodukcióban is felkeltették szakemberek érdeklődését. Közte volt a mélyen misztikus sorozat, amelyet a fiatal művész *Patai József Kabalá-jához* komponált. A Párisba került ifjú azóta mérföldes lépésekben halad, ugyannyira, hogy nemrég a *Paris-Soir* párisi napilap *M. Edouard Herriot*-val egy oldalon hozza arcképét „Le portrait du Jour” rovat alatt, mint a nap érdekességét. Paul Reboux esztétikus tollából pedig a következő feltűnő cikket közli:

„*Nicolas Sternberg*. A Galileai azt mondta az apostoloknak: „Hagyjátok ott hálóitokat, munkátokat, lakástokat, családotokat és kövessetek engem és vegyétek az Igét”. És az apostolok odahagyva minden földi dolgot, követték az Isteni Mestert. Nem volt szerencsém ezen urak valamelyikét ismerni. De én azt hiszem, hogy láttam egyiküket, ki ma is él *Nicolas Sternberg* személyében. Ez a magyar, aki 1902-ben született, csodálatosan meg van áldva a természettől. A legkiválóbb művészi készséggel rendelkezik. Szemének biztos meglátása és az a képessége, hogy keze hűen engedelmeskedik az éles szemnek, biztosítja, hogy rövid idő alatt a rajzolóknak legnagyobbjai sorában ünnepezt illusztrátor és keresett portrétista legyen. Tíz éves kora óta — a ceruza *Mozartja*! — kompozíciókat teremtett, amelyek meglepnek kifejezésük gazdagságával, a művészi arányokkal, az arckifejezések tökéletességével és avval az átható kultúrával, vagy inkább zsenialitással, ami belőlük kisugárzik. De tehetségének áruba bocsájtása helyett *Nicolas Sternberg* szeme előtt egy ideál lebegett: a Munka szenvedélye, az esztétikai felszabadulás és az örök, végtelen tökéletesség. Elhagyta Budapestet, mesterének tanításai nem elégítik ki, utazott ki az idegenbe, a muzeumokat nézte és csatangolt az utcák tömkelegében és azokon a helyeken, ahol művészi nyelvre lehet lefordítani a paroxizmusig csigázott érzés-kifejezéseket: börtönökben, menedékhelyeken, örültekházában, kórházakban, mindama helyeken, ahol intenzív életek torpannak meg, vagy ahol a lélek bőszen vagy groteszkül lobog. *Nicolas Sternberg* művészi rohanása elképzelhetetlen. Önmagát keresve rátalált *Beardsley*, *Ingres*, *Delacroix*, *Hokusai*, *Rops* művészetére. Most: mestere saját művészetének. Portrétistának kiváló — mert nemcsak az arckifejezés pontos másolására törekszik, de modelljének lelkét örökíti meg. *Nicolas Sternberg* teljesíti misszióját: kifejezi az *Életet*. Példanélküli miszticizmus nyugtázza lelkét. Munka az istene: úgy követi, mint egykor az apostolok Jézust. Tizenhat órai napi munka, ez az életszabálya. Bár mintául vennék napjaink nagyzoái, művészi szélhámosai és felleghajtói ezt a magyar zsidó fiatalembert!”

Ez került ki a gazdag Budapestről, a mecénások városából a Szajna-menti Babelbe. A kicsi, *Karpenstein*-utcai jámbor zsidó *Sternberg* címfestővel, az apával együtt az egész magyar zsidóság büszke lehet rá, bátran lehet büszke, már nem kerülhet pénzébe.

Beregi Armin

KOMLÓS ALADÁR:
BESZÉLGETÉSEK A ZSIDÓKÉRDÉSRŐL

RÁKOSI JENŐ

zinte úgy érzem magam előtte, mint Napoleon az egyiptomi piramisok előtt. E homlok piramisáról a magyar művelődésnek majd egy százada néz reám. Budai villájának előkelően berendezett fogadószobájában beszélgetünk Rákosi Jenővel. A falakról nemes izlésű festmények tekintenek le ránk, a könyvszekrényből valami angolnyelvű könyv címe ragyog felénk; az ősz költő vörösesbarna sapkával a fején, fel-alá jár a tágas szobában, úgy mondja a gondolatait. Frissen, könnyen patakszanak ajkáról a kerekén megformált mondatok — amelyeknek mégis van valami vonzóan patinás, művelt, régies karakterük —, minden szavát azonnal nyomdába lehetne adni.

— Zsidók? Én nem teszek különbséget zsidó és nem-zsidó magyar közt — kezdi. — Elmultam nyolcvannégy esztendő, igen sok kedves, kitűnő zsidó barátom volt életem során: őket, akik nagyobbára már a sírban vannak, árulnám el, ha a zsidókat ki akarnám rekeszteni a magyarságból.

— Persze, hiba volna, ha pusztán ebből a személyes szemszögből nézném a dolgot, — folytatja. — Az én fiatalságom idején a zsidóság még idegen nemzetiség volt: de nem zsidó, hanem német. Egész műveltségük a német irodalmon alapult. Betéve tudták Goethét, Schillert, Heinét, de a magyar irodalommal nem voltak közelebbi nexusban, — no persze, nem beszéltek a kivételekről. A zsidóság akkor kezd érdeklődni a magyarság iránt, mikor Magyarország 1867 után visszanyeri alkotmányos jogait. De az átformálódás nem ment egykönnyen, hiszen a családi és az üzleti nyelvük is német volt: egy új nemzedékre volt szükség ahhoz, hogy a zsidóság a nyelvében megmagyarosodjék. Ám ha egy nyelvet meg is lehet tanulni egy nemzedék alatt, kevés idő ez ahhoz, hogy a nyelv elvégezze azt a mélységes átalakító hatást, amelyet azoknak a gondolkodására, érzésére, egész lelkére gyakorol, akik generációk óta együgyűen azon nyelvet beszélnek.

— Manapság persze más már a helyzet. A mai zsidóság már magyar. Sok értékes talentumot adott már a magyar irodalomnak is: Dóczy Lajost — annak ugyan még héber betűkkel, jiddis nyelven írt levelet az anyja Németkeresztúrról —, Ignótust, ezt a mindenképpen művelt és komoly tehetségű író, Heltait, aki kedves, okos, igaz magyar író és költő. Molnár? Igen tehetséges ember, talán a legtehetségesebb is, csak nem nagyon kellemes tehetség. Botorság már most

Nicolas Sternberg (Paris): Grand Guignol

ezeknek a zsidó magyaroknak a műveit kitagadni a magyar irodalomból. Ugy van ez, mint mikor két folyó egymásbaömlik, aztán egy darabig még konstatálható a különségük, holott már egymásbaömltek. Csak idő és spácium kell hozzá, hogy teljes legyen az egységük. Én azt hiszem, hogy a zsidókérdésnek nincs más megoldása, mint ez az elkeveredés és azt hiszem, pár nemzedék múlva oly teljes lesz ez, hogy a zsidó és nem-zsidó magyart meg sem lehet majd különböztetni.

Megáll a szoba közepén; látom, befejezte, amit mondani akart.

— Eszerint, Méltóságos uram, értelmetlen, hazafiatlan és bűnös dolognak tartja — szólalunk meg — ha a magyar zsidóság a palesztinai zsidóállam felépítését támogatja?

— Dehogyan tartom, — csattan föl most újból — dehogyan tartom! Elsősorban is az ilyesmi oly benső kérdés, hogy abba senki halandó bele nem beszélhet. A lélek dolgait hatósági tilalakkal regulázni: istenkáromlás az. De meg azt sem értem, miért volna hazafiatlanabb dolog Palesztina felépítésének segítése, mint a földrengés-sújtotta olaszországi városoké volt? Hiszen a

cionizmusnak nincsenek haza- vagy nemzetellenes törekvései! Ép most kaptam meg Patai József *Feltámadó Szentföldjét*. Nagy érdeklődéssel fogom elolvasni. Palesztinában ma a zsidó nemzet feltámasztásának fenséges munkája folyik, mégpedig európai műveltségű, jeles és önzetlen férfiak vezérlete alatt: nagyon jól megértem mindazokat a zsidókat, akik a zsidóország felépítését óhajtják és támogatják.

Úgy éreztem, mintha nem is Rákosi Jenőnek, hanem magának a haldokló, régi Liberalizmusnak a szavait hallgattam volna.

Pásztor Árpád: Morris Rosenfeld verse

FIAM.

*Van egy fiam, kedves, gyöngéd,
Ha rája nézek én,
Ugy érzem, hogy a nagy világ
Csak az enyém . . . enyém!*

*De jaj! . . . ébren kis fiamat
Csak ritkán láthatom,
Mert éjjel, ha hazajövök
Alszik már angyalom.*

*A munka hív reggel korán,
S haza későn bocsát . . .
Idegen . . . oh, jaj! . . . magzatom,
Ha néha, néha lát.*

*Vágygal, gonddal futok haza,
— Sötét az éj, hideg, —
Sápadt nőm mosolygva fogad:
„Drága volt a gyerek!*

*Hogyan gágyog, hogyan nevet,
Hogy mondja: Mama . . . ma . . .
Mikor jön . . . krajcárt mikor ad,
A drága, drága pa?”*

*S már a kis ágynál ott vagyok . . .
Tudom, hogy nem szabad . . .
De a szívem úgy megtelik,
Szólitom fiamat.*

*Föléje hajlok . . . suttogok . . .
Megmozdul ajaka.
Álmában sűg . . . hallom . . . igen!
„Oh, hol van? . . . Hol van pa?”*

*Megcsókolom ajkát, szemét . . .
Kinyitja. „Kis fiam!”
Rámnéz a szeme, mosolyog . . .
S már újra hűnyva van.*

*Itt van pa, itt van, kis fiam!
Itt a krajcárka . . . Na!
Álmában sűgja ajaka:
„Oh, hol van? Hol van pa?”*

*És a kedvem oly keserű,
Szívem, mint éjszaka.
Felébredsz egy nap gyermekem,
S nem lesz seholse „pa!”*

UJVÁRI PÉTER: A DINASZTIA OSZTOZKODIK

Az öregek már megegyeztek, csak az kellett még, hogy a fiatalok is igent mondjanak. A fiatalok már nem voltak nagyon fiatalok. Kréndeke özvegyasszony volt, Avrom-Mojse pedig özvegyember. Kréndeke sírt, felőle tehát nyugodtak lehettek. Ha már sír, hát ez annyi, mintha igent mondana. De Avrom-Mojse még mindig hallgatott. Reb Niszont bántotta ez a tétovázás.

— Mit húzódkodol? — forrt ki belőle a sértett önérzet; — az én lányaim után kapkodni szoktak. Egy tréfa, hogy milyen embereket faragok én a vejeimből. Gömört és fél Borsodot a legidősebbnek adtam. Hevest és a Jászságot a középsőnek, a Duna-Tisza közét a legfiatalabbnak. Magamnak is maradt még valami, Pest és az egész Felvidék az enyém. Nem nagyon sok, de hál' Istennek megélek belőle és ha a jó Isten megsegít és a kocsmába beletemeted a hozományodat, hát egy-két megyét neked is adhatok.

A Habima előadásaiból: A bolygó zsidó (N. Zemach)

Reb Niszon úgy beszélt, mint egy király, aki örökösei között felosztja a tartományait. Hiszen e tartományok valóban az övéi voltak. Az apjától örökölte őket, aki Landschnorrer volt.

Avrom-Mojse még mindig hallgatott. Reb Niszon megbizsergette az ambícióját és most azon törte a fejét, hogyan értékesítse a dominiomot, ha egyszer az ő kezére jut. Arról szó se lehet, hogy az apósa stilusát kövesse. Természete és tehetsége a nagy koncepciók felé hajította.

— Jól van, — szólalt meg végre — elveszem Kréndelet, de koszt nélkül. Engem ne tartson el senki, megélek a magam emberségéből is. Koszt helyett hozományt kérek, mégpedig kétszáz forintot, aztán Pestet is. Pest az enyém lesz.

Reb Niszon olyan szemet vetett rá, mint a gyilkosra. Éppen Pestet akarja. Hát ő már eltemesse magát? De belenyugodott. Mit csináljon? A lányáért feláldozza magát. Egy ilyen szegény özvegyasszonyért mindent meg kell tenni.

Csak egy dolgot kellett még tisztázni. Reb Niszon ettől félt legjobban. Kréndelet gyermekeit nem szívesen emlegette. Igaz, hogy Avrom-Mojse szintén özvegyember, de gyereketlen és még eláll talán a pártitól, ha megtudja, hogy nyolc árva mellett kell vállalnia apai kötelességeket. De a dologról mégiscsak beszélni kell. Hát beszélt róla.

— Ami pedig az árvákat illeti, hát nem kell, hogy nagy gondban légy miattuk. Az árvákat megfelezzük. Négy nálam marad.

Avrom-Mojse tiltakozott.

— Szó sincs róla. Hol marad akkor a hozomány? Nekem mind a nyolc kell.

Reb Niszon ellágyult. Mégiscsak derék ember ez az Avrom-Mojse.

Megtartották hát az eljegyzést, nemsokára az esküvőt is.

A kocsmá rosszul ment, a kétszáz forintból már alig maradt valami.

— Most mit csinálunk? — kérdezte Kréndelet.

— Mi az, hogy mit csináljak, — felelt Avrom-Mojse — talán azt hiszed, hogy kőből van az én szívem? Nem azért adott nekem nyolc árvát az Isten, hogy ránkvénüljenek. Jövőre férjhez adom Chavelet. Ebből aztán mink is megélünk.

Avrom-Mojse útrakelt. Azt mondta:

Pest nagy város, hát a nagy ünnepekig ott marad. Kevesebb idő alatt nem végezheti el a dolgát.

Hát négy hónapig elmaradt. Mikor visszajött, nyolcszáz forintot hozott magával, a hachnoszesz kalle ennyit jövedelmezett. Négyszázat

A Habima előadásából:
Beer Hoffmann: Jákob álma, Szamael (B. Cemach)

adott az árváknak, négyet magának tartott meg. Az árva is jól járt és ő is. Hiába, szép és tisztességes foglalkozás a hachnoszesz kalle.

Nyolc esztendeig folytatta ezt a nemes üzletet, Kréndelet árváit mind férjhez adta. Már a legfiatalabb is kikerült a házból.

— Hát most mit fogsz csinálni? — kérdezte nagy gondossággal Kréndelet.

Avrom-Mojse mosolygott.

— No hallod, azt csináljak, amit eddig csináltam.

— De mikor már a lányaim férjhez mentek.

— Nyolcat adtam férjhez, hát csak praksziszom van már ebben. Én már lány nélkül is tudok házasságokat kötni.

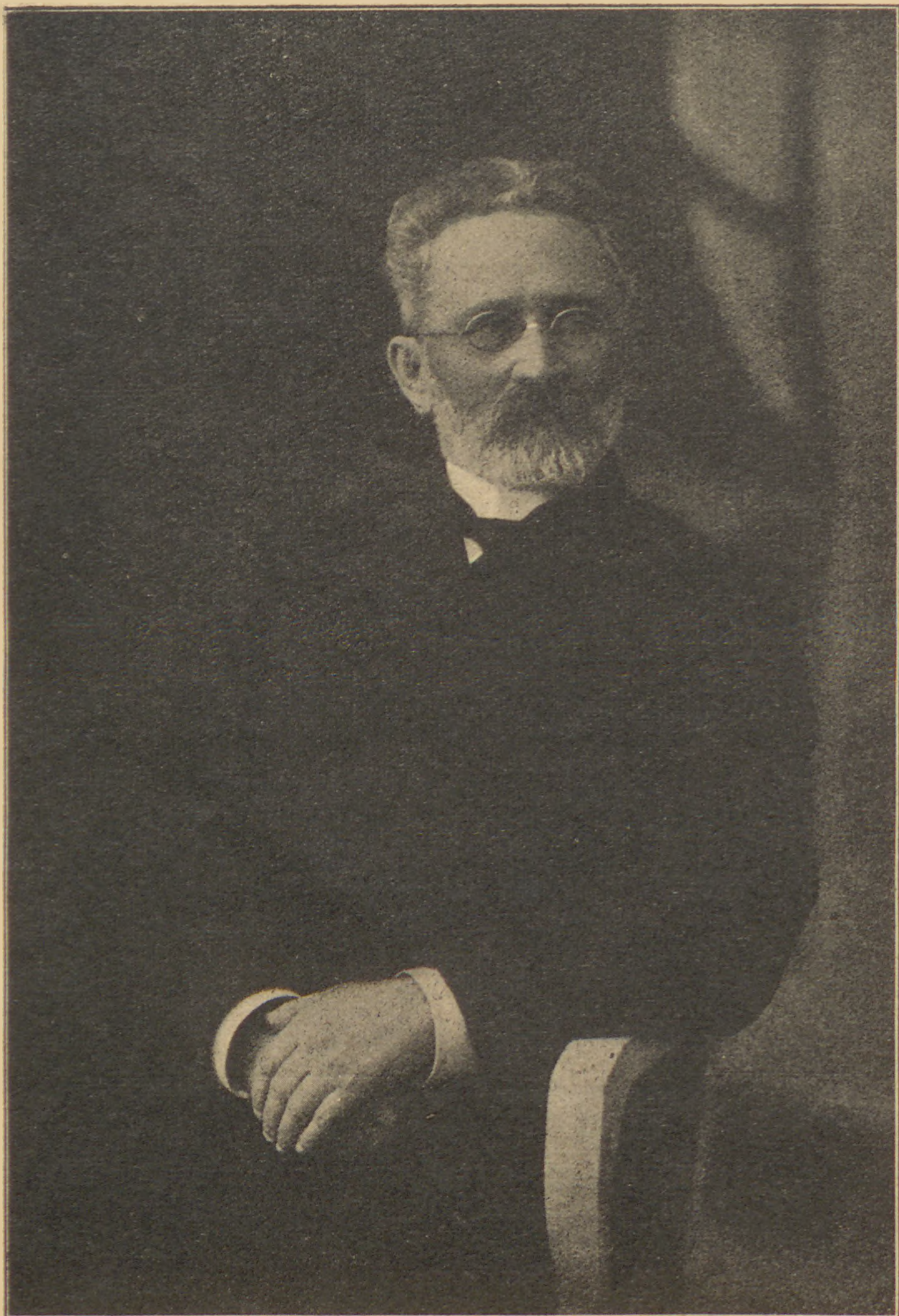
És ezután is évről évre Pestre ment, mikor az apósa meghalt és a Felvidéket örökölte, a Felvidékre is és hozományt gyűjtött a férjhez adandó árva részére. Harmincszor tette meg az utat és mindig jó eredménnyel. Az emberek pénzt adtak neki, de néha mégis akadt valaki, aki fejet csóvált:

— De sok árva van azon a Bodrogliszkán és az a csoda, hogy mind ezé az Avrom-Mojseé.

DR. JOSEF MEISL (BERLIN):
S. M. DUBNOW, A ZSIDÓSÁG ÚJ
TÖRTÉNETÍRÓJA

a a zsidó történetírás igazi értékeléséhez akarunk jutni, tisztában kell lennünk a sajátságos nehézségekkel, amelyek a zsidó historikus elé gördülnek. Nincs se zsidó Tudományos Akadémia, se zsidó Történelmi Társulat, sem más olyan hivatalos szerv, amely ezt a munkát hathatós támogatásban részesítené. Más nép történetének kutatását az állam segíti elő a maga korlátlan eszközeivel. A zsidó történetíró csak privát munkálatokra támaszkodhatik és teljesen önmagára van utalva. Nem találja készen az anyagot, amely csupán formáló kézre vár, hanem neki kell vállalkoznia mindenre, elkészítésre és kivitelre. Ő az építőmester és a kőműves, a bányász és az ötvös, a munkás és művész.

S. M. Dubnow, a tizkötetes zsidó történelem szerzője

Mindezeket tekintetbe véve kell S. M. Dubnow grandiózus munkáját értékelnünk és megértenünk. Miben különbözik elődjektől? Mi az ő külön érdeme?

1. Mindenekelőtt megmutatja az utat a régi idealizáló iránytól a realisztikus irányzathoz, az egyéni szempontoktól a kollektív szempontokhoz. Graetz mint Ranke tanítványa, tipikus képviselője az idealizáló felfogásnak. A Graetzet követő legtöbb történetíró művében is a zsidóság lényege: „*Tanulás és szenvedés, gondolkodás és túrés, kutatás és vándorlás*”. A zsidó történetnek eszerint két összetevője van: *Irodalom és mártírium*. Mintha közben nem is folyt volna a zsidó életnek hömpölygő folyama. Mintha a zsidóságnak évezredek át a diaszporában nem lettek volna egyszerű hétköznapijai a munkának és az élet csak ezt az egy komor és vigasztalan szint ismerte volna. Dubnow sem tudott eleinte szabadulni Graetz hatása alól és első periódusában ő is még *szellemi* történetet írt. Később azonban egyre eltávolodott ettől a szűkített horizonttól és tizkötetes nagy zsidó története, amely a berlini „*Jüdischer Verlag*” kiadásában most németül is napvilágot lát, a legteljesebb mértékben tekintettel volt a zsidóság *szociális és gazdasági életére*. És ezzel egyszer és mindenkorra utat mutatott a jövő feladatok felé.

2. Dubnow nem *egyházi* és *vallási* történelmet ad, hanem a *zsidó nép* történetét írja meg, a maga sajátos fejlődésében, önálló állami élete és a diaszpóra szétszórtsága alatt. Míg Graetz túlnyomó részt a rabbik történetét foglalja össze, Philipppsonnál pedig, minél közelebb jut a mai korhoz, annál jobban elmosódnak a zsidó néporganizmus alkotó erői, — Dubnow állandóan szem előtt tartja az egész zsidó nép életét, nemzeti törekvéseit és a világgal való benső és külső kontaktusát.

3. Graetz és tanítványai felsorakoztatták a történeti eseményeket, anélkül, hogy a belső összefüggést következetesen megvilágították volna. Ezért gyakran epizódszerűek és nem egész jogtalanul kifogásolták, hogy Graetz nem történetet írt, hanem történeteket. Dubnow mesteri módon világít reá a finom belső rugókra és a tényeken keresztülvonuló alapgondolatra.

4. Dubnow története bővült anyagban is. Nemcsak az irodalmat ismeri, ezt az egész világon szétszórta és száz nyelven lerögzített történelmi anyagot, hanem *eredeti kutatásokat* végzett Oroszországban és Franciaországban és új adatokkal bővítette a zsidó történelemnek nem egy korszakát, különösen a miszticizmus és chaszidizmus történeti fejlődését.

5. Dubnow különösen szerencsés kézzel nyúl hozzá a történelem rejtettebb rugóihoz, mély intuícióval eleveníti meg a történéseket, a mult cseményei a művész inspirációjával nyernek új életet. Stilusa világos, tiszta, folyékony, soha-

sem bombasztikus és sohasem száraz. Dubnow nem felejtkezik meg az egyes események befolyása alatt a nagy összefüggésről és azért objektivebb és igazságosabb mint Graetz. Dubnow nagy befolyással volt az orosz zsidó szellemi élet fejlődésére. Mint a történelem professzora és mint történetíró egyaránt hű tanítványokat és lelkes követőket szerzett. Az ő művei a zsidó renaissance alkotórészei lettek Oroszországban és zsidó renaissance-ot kell előidézniök mindennütt, ahová most a fordítások révén eljutnak.

ÁCS KLÁRA: MIRJÁM . . .

omoran, összehúzott homlokkal állt Jánosházy János a hálószoba ajtaja előtt. Odabent öltözött a felesége. Elmenni készült megint.

— Hová? — kérdezte tőle, mikor kilépett és hogy nagy zavarárt és ijedelmét látta, mert váratlanul jött haza, alig bírta türtőztetni magát. A sötét köpeny alól fehér ruha villogott, fején fátyolos kalap, bizonyára, hogy meg ne ismerjék, az arca pedig halottsápadt.

Tudta, most csak rá kellene szólnia, s menten összeesne. De ő nem ezt akarta, csupán megismerni az alávaló csábítót. Végezni vele, ez volt föltett szándéka.

— Anyámhoz megyek — szedte össze minden kis erejét az asszony. Még mosolyogni is próbált. De erőlködése csak torz vonásba végződött.

— Ugy, hát elkisérem, kedves — válaszolta a férfi. Ő is alakoskodott. Neki talán jobban is sikerült. Látszott, hogy az asszony még inkább rémül. — Vagy tudja mit, mégsem megyek ma, fáradt vagyok, pár éjszaka már keveset alszom. Menjen, édesem, hiszen nem marad sokáig, ugyebár?

Észrevette, hogy felesége nagyot lélekzik, szivét markolta, amiért olyan könnyebbülten sóhajtott.

— Egy óra múlva már itthon is vagyok — mondta, mialatt bucsuzóul kezét nyújtotta. Közben pirult, a szégyenkezés is ellene szólt.

Jánosházy tolvajként surrant utána.

. . . Hátha mégis! — próbált utat engedni utolsó csepp fellobbanó reménységének, mikor látta, hogy az asszony mégis lánykori otthona felé tart. Oh, ha alaptalanul gyanúsítottam volna szegénykét! Már majdnem önmagát kárhoztatta érte, mennyire elhamarkodott, megfontolatlan, rosszat hívő.

De hirtelen ijedt nagyra tágult két szeme. Szívébe kegyetlenül belesajgott a fájdalom.

Felesége, mint akit rossz lelkiismeret gyötör, visszafordult hirtelen. Nézett, keresett és hogy nem látott veszedelmet — ő jóval távolabb bujkált — eddigi útjáról letérve, más irányt vett.

Jánosházy összemarkolta tenyerét. De jobb-jával már a zsebét tapogatta . . . Igen, megvolt a browningja.

Verejtékesen, véreres szemekkel követte tovább a vétkezőt. Észre sem vette már, hogy merre jár. Miatta hiába szélesedett az út, hiába keskenyedett ismét el. Csak a felesége sötét köpenye világított a szemébe. Minden egyéb elveszett előle.

Az asszony befordult egy kapun. Nézett Jánosházy. Állt csodálkozásra tágult szemekkel. — Ez . . . ez itten? . . .

Sokan tértek oda be, seregestől jöttek nők és férfiak.

Itt találkoznának? Lehetséges ez?

Már lassan lépegetett, lehült az izgalma. Ment egyre feljebb a lépcsőkön. Énekszót hallott. Felesége besurrant az ajtón. Ő utána.

Nézte, hogyan vesz elő bő köpenye zsebéből vaskos kicsi könyvet. Ajkához szorítja. A köpeny lehull róla s ő ott áll talpig fehérben. Nyakáról hiányzik a kereszt . . . Áll ájtatosan, imádságos ajkkal, könnyesen . . . ebben a templomban.

Most eszmélt csak fel és másodpercek alatt mindent megértett.

Mirjából Mária lett miatta, hogy a felesége lehessen. Elfogadta tőle a kicsi gyémántos keresztet és az asszonya lett. De péntek estéken, amikor ő azzal gyanúsította, hogy megcsalja, ide járt, elhagyott Istenéhez. Hófehérbe öltözött, s ajkához szorította lánykori bibliáját. Azt csókolta ájtatosan, szemében forró könnyekkel, nem idegen férfi ajkát, mint ő hitte.

Ezért vidult hát fel mindig nyomott kedélye péntek estéken, ezért volt könnyedébb, nyájasabb, kedvesebb ilyenkor, mert ott imádkozhatott régi templomában.

Csillogó, fényes könnyecseppek reszkettek Jánosházy két szemében, nesztelenül ment el onnét.

Szinte rohant vissza az utcákon, duplázott léptekkel. Utja közben betért egy üzletbe, s gyertyákat vásárolt. Mire a felesége hazatért, ott világítottak azok a fehérabroszos asztalon.

Mielőtt még alkalma lett volna sötét köpenye alól előcsillanó fehér ruháját rejtegetni, észrevette az asszony. Hevesen felsírt.

Forró ajka ájtatosan tapadt az ura kezére, akárcsak negyedórák előtt a bibliára.

És Jánosházy könnyektől homályosult szemekkel kérte, hogy vegye fel ismét a régi hitét.

Telekes Béla: Bevezető Patai József szerzői estjére

*Jó estét, hölgyek, urak, — jót, szépet, igazat esdő lelkek társasága!
Feledjük most, hogy e tünde termen túl mit zúg a decemberi est.
Ilyenkor jó elutazni színes, ragyogó, öröknyaru tájra . . .
Ma, im, csodapályaudvar itt ez a tündöklő palotád, Budapest:
Itt lelkünk most szent Napkeletre vivő vonat indulását várja.*

*Óh, mindjárt visz majd vers, zene, dal . . . Suhanunk, amerre jóslat ígéz s hagyomány
Visz, költő visz oda, multak és jövők sorslátó álmodója —
A földre, amelyet szentnek emleget egyként minden száj, áhitatos és profán,
Az Igéret szentföldjére, ahol tiprottan enyésztek ősei két évezred óta . . .
De most ivadékuk új, szabad életet ápol szívük büszke porán.*

*Sirt Bábel vizeiről az ő dala is, de örömmek könyve ma már uj s uj zarándokútja,
Amin Cion felé a valóság vonatai s hajói vitték szent megerősödéssre . . . Erősen tért haza.
Haza, hisz hona itt ez a föld, ahol az ő magyar zsolozsmáit zsidók valamennyi temploma zúgja . . .
S lantján magyarul magyar lelkek gyönyörévé csendül zsidó költők annyi dala . . .
S rimein Szulamit szent tiszta lángja mai arák szívébe gyul újra.*

*S fényt szór és szórat itt Mult és Jövő foliáns-reflektorain: világosulj, Ember, s világosíts!
És harcok írásaiban is oh csak egyetlen fegyvere villog: Isten szent világossága!
S ha zsidó szellem bárhol idegenben új fényt gyújtva, új megigazulásra visz,
Idetükrözi ő, idetündökölteti azt a fényt, magyar élet hű szolgálatára . . .
Magyar élet, nemcsak jó zsidónak ismered őt, de jó magyarnak is!*

*Im, ez a köszöntés itt, magyar zsidók fiának versei, álmai estjén,
Keresztény magyar költő testvérhangu halk üdvözlése.
Hisz azt a messze földet oh, nem érzi-e egyként szentnek zsidó és keresztény?
S gyászszakoknak kinjain ez is, az is nem egyként szenved-e?
S a Tízparancsolat és a Miatyánk csodafénye nem egyként igazi szentfény?*

*. . . Van egy oltárkő, a legősibb és legszentebb oltár ott, regés Keleten.
És monda regéli: áldozatul Jehovának arra tette föl Ábrahám Izsákot . . .
És monda regéli: Krisztus arról szállt föl az égbe fényes-hirtelen . . .
És monda regéli: menekvőn itt pattant Mohamed paripára s a kőbe az úgy belevágott,
Hogy a patkó mély nyomát ma is őrzi még az ősi szirtperem . . .*

*Ahogy azt az ősi oltárkövet ime három vallás egyként tiszteli szentnek,
Majd épügy tiszteli egykor minden hit s faj, oh zsidók, egyéb oltártokat is.
Tűréstek a sok-sok kőből, amivel titeket mindegyre megköveznek,
Csodatemplomot épített: imátok abban nem szó, de csupa oly tett, hogy csak jóra visz.
S építetek egyre új szentélyeit a teremő vágynak s megsegítő szeretetnek.*

*Világgá szétszórt nép magyar fia, büszkén áldjad őseid ősi honát,
A kétezer iszonyu év után im végre fölszabadultat.
Regéld a végzetet: mint jár, aki bosszút áll s mint jár, aki megbocsát . . .
S dalold a tökéletesülés szent fényét, amely éjbe végkép sohasem borúlhat . . .
. . . Űdv, hölgyek, urak! . . . Kövessük a költő álmait — jövőbbe multakon át!*

ROSENÁKNÉ BEHR BLANKA: STERK MÉLTÓSÁGOS LESZ

De jó volna tudni, hol terem az emberi boldogság! Hol burjánzik erősebben, hol ereszti mélyen gyökerét a földbe, hogy lombosodva fává terebélyesedjék, melynek árnyékában megpihenhet az ember. Jó volna tudni, a város körengetegében akadni-e nyomára, abban a lüktető, túlfűtött életben, mely csalva ígér és ígérve csal? Hol egy életnek teljesítménye, néha percek alatt megsemmisül és ezeregyéjszakának álma valósul meg annak, ki megnyergelni tudja és vasmarokkal fogja az érvényesülés rakoncátlan paripáját. Ahol nyomor és ragyogás egymás tözsomszédjai és élet és halál gyors váltakozásban kergetik egymást, míg az élvhajhászat vad ritmusa lüktet az ereken. Vajjon itt tenyészik-e az emberi boldogság?

Vagy úgy lehet, a vidék csendjében rejtőzik. Hol állni látszik az élet. Egyik nap nyeli a másikat egyformaságában, nemzedékek jönnek-mennek anélkül, hogy szembe tűnnék. A kép változatlan marad: poros, vagy sáros utca, pilinckélő, mezítlábas gyerekek, sokrokolyás asszonyok, tempósan haladó atyafiak. Apró vágyakozások, kicsinyes események, közeli célok, rozsmaring az ablakban, rigófütty az ákácterhes levegőben.

Akinek gondokkal teli élete mellett érkezése van a boldogsággal különlegesen foglalkozni, kipróbálhatja ezt is, amazt is. Sterk Jónás, a timár is nemrégiben cserélte fel családostól a falut a nagyvárossal és egy ilyen pénzzel bélelt ember, mint a Sterk Jónás, mimásért fordított vón hátat a kis Födemesnek, hol már öregapja is a timármesterséget űzte, ha nem az vezérli, hogy a nagyváros forgatagában magához édesgesse az igazi boldogságot?

Igen ám, ha nem volna olyan feledékeny az emberi elme! Mert mire tanulmányul összevethetné a falu és a város nyújtotta boldogságot, már emlékéit is száműzte annak, hogy valaha falun tengette életét.

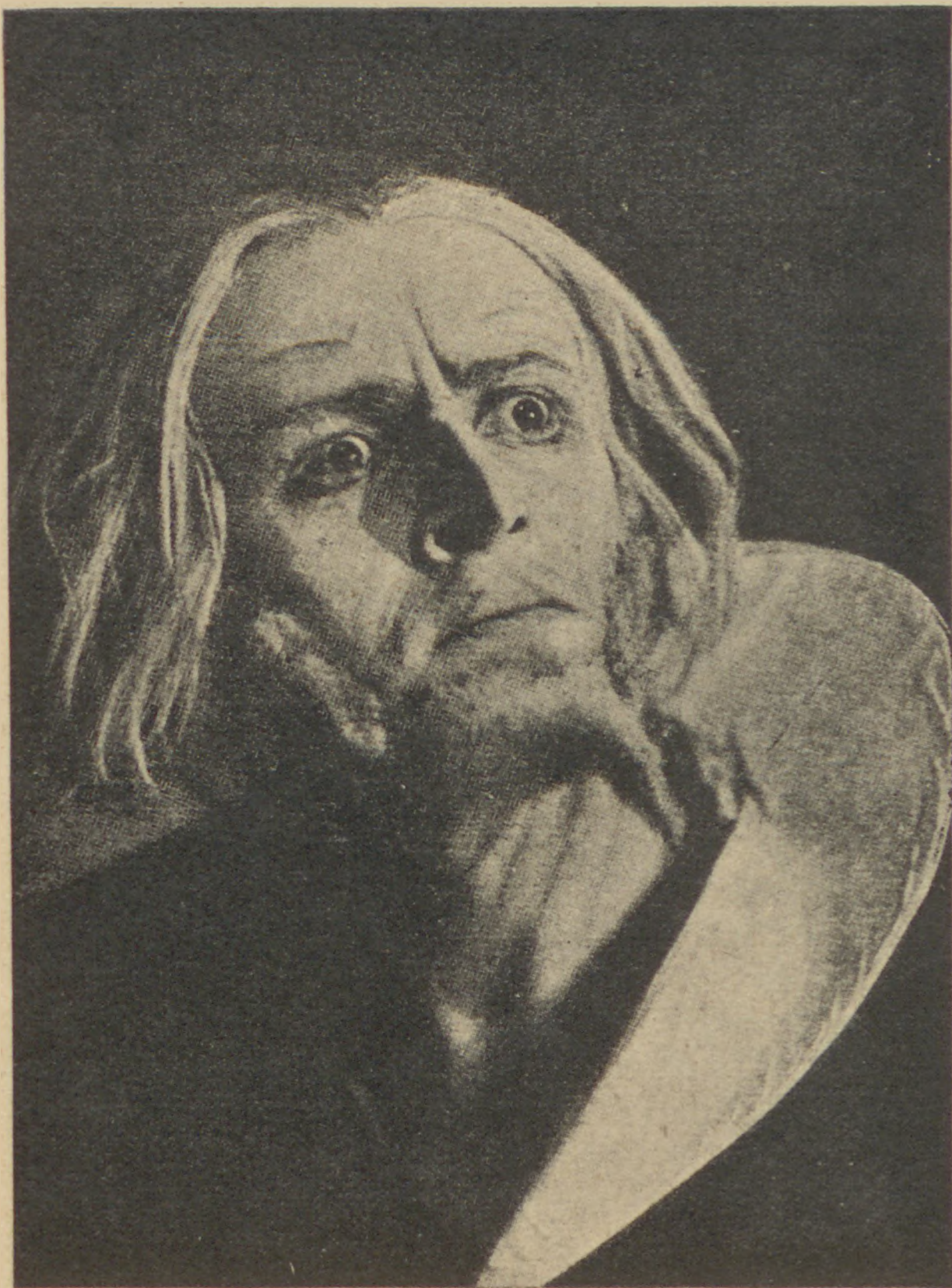
Honnan is futná a visszaemlékezésből a felcseperedett falusi timárnak, mikor egy hatalmas börgyárat kell Pesten igazgatnia, kormányoznia kell egy birtokot a Nyírségben, melyet Elemér fia óhajára vett legutóbb és ki tudja, még miféle gondokkal járó érdekeltsége akad egy nagypénzü és szerencséskezű gazdagnak?

Pedig nem utolsó dolog volt az élet Födemesen. Ha az odavetődött idegennek ügyes-bajos dolga akadt a Sterk Jónással, nem szorult az semminemű útbaigazításra, csak ment egyenest az orra után. Ahol a fojtó cserszag legerősebben érződött és az esőverte házikók rendjét városi külsejű kőház bontotta meg, ott lakott a Sterk timár, ki munkászubbonyban, állig nekigyűr-

közve került elő az udvar mélyén rejtőző műhelyből.

Azt sem kell gondolni, hogy a fanyar cserszag miatt a szomszédság akadékoskodott volna. A cserzett bőrnek szaga menten illattá magasztosult, mihelyt körüllegte a pénznek varázsa. Faluhelyen kétfajta ember előtt repül le tiszteltteljesen a süveg: a kaputos úr, meg a *gazdag* zsidó előtt, különösen, ha ez utóbbi nevével érdemlegesen a telekkönyvben lehet találkozni. Bizony, nem hiába szorgoskodott Sterk Jónás a bőrök körül, felesége, a kövérkés Regina asszony pedig az utcai boltban, mely felett iromba betűkkel ott diszlett a címer: „Vegyeskereskedés”; a nagy igyekezetnek meg is volt a látszata: a telekkönyvben mindsűrűbben szerepelt a Sterkék neve. Hol néhány hold szőlő a lankás hegyoldalból, hol valamely kövér legelőkkel szegte tanya lett az övéké. Mindez régen volt nagyon, mikor még az öt maszatosképű, fésületlen Sterk-csemete azzal szórakozott szíve szerint, hogy a fojtó cserzőlében, mely a műhelyből az útmenti árokba igyekezett, papirladikot úsztatott.

Ki győzne minderre visszaemlékezni! A szombati munkaszünet készülődésére, mikor a

A Habima előadásából. A „Golem” alkotója, Löw rabbi (C. Leiwik)

Sterk-gyerekek visításaitól visszhangzott az utca, kiket pénteken délután irgalmatlanul megmosdattak, kifésültek, hogy ünneplőbe bujtassák őket.

Az is lehet, hogy Sterk Jónásnak kényelmetlen volt egy és más dologra visszaemlékezni. Mert vajjon nincs-e abban restelkednivaló, hogy valaki igénytelenségében beérje azzal, hogy idősebbik fiát a timárságra fogja azért, hogy atyái mesterségét tovább üzze; a másodiknak pedig a falusi vegyeskereskedést szánja, márcsak azért is, hogy feleségét tehermentesítse, ki eladdig elégét gürcölt családjá szolgálatában. Azzal sincs sok hívalkodni való, ha valaki eladólányát egy istenfélő zalaegerszegi szatócshoz adja feleségül, kinek még érettségije sincs. De hisz mindez régén volt. Tán nem is az évek arányában, hanem az események zuhatagában tűnt a távol feledésbe.

Jött a háború és torztükrében az emberek nem ismerték meg többé ábrázatukat. Avagy úgy lehet, hogy a kapzsi fintor mutatta őket igaz mivoltukban és a békebeli kegyesség volt a kölcsönzött álarc.

Most már Födémesen is lüktettek az események. Sterk a kegyeletben tartott apai foglalkozásnak köszönhetette, hogy a háború nem ragadta ki családi köréből. Kellett a bőr hadifelszerelésre és Sterk üzemét folyton nagyobbítva, dolgozott és szállított, maga sem tudta szerit-számát annak, mit és mennyit. Társzekerek sorakoztak udvarán, a bolt raktárai tömve. A gazdagodás lavinája megindult, feltartóztatlanul gördült tovább a végtelenbe.

De azért adóját is lerőta Sterk Jónás a háborúnak. Két fiát, kik a műhelyben és az üzletben már segítségére voltak, ragadta el tőle a háború molokja.

Az összeomlás után tompa csend ülte meg a födémesi házat. A társzekerek kitakarodtak az udvarról és a kövérek Regina asszony fiait siratva lézengett az üres szobákban, melyekben hajdanta öt vásott gyermek okvetetlenkedett. Zsófi, a nagyobbik lány, rég elkerült a háztól, mióta az istenfélő zalaegerszegi szatócs felesége lett, Ildikó, a legkisebbik, intézetben nevelkedett és Elemér, a megmaradt egyetlen fiú, szülőinek szemefénye, Budapesten élt előkelő legénylakásában.

Sejtette-e vajjon annak idején a kövérek Regina asszony, hogy a választékos névvel, melyet két legifjabb csemetéjének adott, megkülönböztetett élet felé viszi őket többi gyermekétől? Regina asszony kissé romantikus természetű volt és a kezdődő békebeli jólétnek biztos jeleként követte regényes hajlandóságát, mikor Malatinszky patikáriusék példájára, Elemérnek és Ildikónak nevezte őket.

Sterk Jónásnak nehezen fordult rá a nyelve, különösen az Ildikó neve szaladt ki furcsán a

száján, de hát a nevek választása Sterkéknél régtől az asszony jogkörébe tartozott. Az elszenvedett fájdalmaért olcsóbb ajándékkal bajosan kedveskedhetett volna a praktikus Sterk. Csak Malatinszky patikáriusék dúltak-fúltak mérgükben annak idején. Hogy mindennek az az átkozott recepció az oka, lám, már nem átalja egy ilyen felcseperedett bőrös zsidó kisajátítani azokat a neveket, melyek csak vérbeli magyar emberek gyerekeit illetik. Jó szerencse, hogy a Malatinszky gyerekeknek, hála számos keresztszülőiknek, több keresztnévük volt. Malatinszky Elemérkét azóta becézően Pipsinek hívták, Ildikó pedig Loncivá vedlett a mitsem sejtő Regina asszony igaz bánatára.

Mióta Ildikó intézetben nevelkedett, elhalt fiai után való kesergésében a kövérek Regina asszony mindjobban egyetértett Elemér fiával, hogy Födémes nem nyújthatja nekik a kellő boldogságot: Pestre kell költözködni. A praktikus Sterk Jónás is megelégedetten tapasztalta, ha üzletileg a nagyvárosban járt, hol nem biggyesztgették neve elé a „bőrös” predikátumot, hogy megnőtt az önbizalma és a pénzes ember gögje akaratlanul kiütközött az arcán és uralta mozdulatait. Hiába, csak a nagyváros kölcsönöz szárnyat az embernek. Az alap megszerzésére megtette Födémes, de most egyébről volt szó. Nagyvonaluságot kellett az életbe vinni, a nagy vagyont kellő kerettel ellátni.

Hogy mindeme kijelentések a Sterk Jónás szívéből jöttek-e, vagy az Elemér fiú sürgető sugalmazásai rejlettek-e mögöttük, nehéz volna eldönteni.

Az ember nem is hinné, hogy a tétova elhatározást oly gyorsan követhetné a tett és a vidéki szokásokra alapozott élet oly hamar gyökeret verjen a városban. Igaz, hogy Sterk Elemér mindent boszorkányos gyorsasággal elrendezett. Mire Regina asszony térült-fordult, egy fényesen berendezett hatsobás lakás várta Pesten. Elemér továbbra is legénylakásában maradt és onnét intézte az ügyeket. Nem hiába volt a háború alatt tűzérőhadnagy, ismeretköre mindent felölelt, ismert bankárt, dzsentrit, kijáró ügyvédet, földbirtokost, ki alól szökni akart a föld.

Mikor azonban Elemér a nyírségi nagybirtok megvétele szorgalmazta, Sterk Jónás csökkönyösködni kezdett. Veszedelemes vállalkozás földbirtokrendezés előtt ekkora dominiumot vásárolni, meg aztán zsidónak nem is lehet. Sterk Elemér egy pillanatig habozni látszott, de aztán szemrebbenés nélkül kivágta: zsidónak nem adják, de jó református ember, ha van megfelelő összeköttetése, megveheti, csak fussa a pénze. Nálam mindez a feltétel megvan.

Sterk Jónás levegő után kapott.

— Te kitértél?

Az Elemér fiú pedig keményen apja szeme közé nézett és metsző hidegséggel mondta:

— Parancsodra, már két év előtt, ha pedig kifogásod van ellene . . . — itt íróasztala fiókjába nyult, hol pisztolyait szokta tartani. Szép kis gyűjteménye volt.

Folytatnia nem kellett. Egy apa, ki két fiát elvesztette, nem dobhatja régi előítéletek marta-lékául a harmadikat. Elemér pedig gyónt. Két év óta tervszerűen dolgozott célja elérésén. Eleinte csak úrhatnáságból, de újabban, szív-ügyek tették sürgőssé a dolgot. Elemér szerel-mes lett Malatinszky Lonciba, ama bizonyos földemesi Malatinszky patikárius lányába. Azóta Malatinszkyék erősen leszegényedtek, mert a földemesi gyógyszertár nem bírta a versenyt az ördög bibliájával. Az öreg Malatinszky ősnemes családból származott és igen rátartós volt nemességére. De Elemér tudta a módját az öreg megpuhításának. Birtokot kell venni távol Földémestől, talán a Nyírségben, hol Elemér ifjú hit-vesével gazdálkodni fog anélkül, hogy valaki sejtene, hogy vallási viszonyai rendezetlenek voltak. Ezért óhatatlan, hogy a Sterk szülők és Ildikó is kitérjenek. Azonban Elemér, kinek összeköttetései voltak, csillapító flastromot tartogatott az áldozatokozta fájdalom enyhítésére. Mihelyt kikeresztelkedett az öreg Sterk Jónás és egy református árvaház alapítását vállalta, az Elemér fiú összeköttetései révén holt biztosan megszerzi neki a méltóságos címet.

Sterk Jónással forgott a világ. A Sterk timár vallásossága nem volt tudatos, mostanig élte az ősi tradíciók patriarkális életét anélkül, hogy elvett, vagy hozzábiggyesztett volna valamit. Idejét a zsidó ünnepek osztották szakokra, munkás élete pedig jobban kifárasztotta, mintsem a dolgok fölötti elmélkedésig eljutott volna. De csökönyösnek csak Földemesen tudott volna maradni. A fanyar cserszagban volt valami, ami akaratát megacélozta. Azonban nehéz helytállni a nagyvárosban elvekért, melyek tán csak megszokáson alapulnak, mikor egyetlen fia élete és boldogsága volt a tét és mikor a háttérben ott csillámlott csábítóan a méltóságos cím. A „bőrös Sterk” helyett méltóságos Sterk Jónás úr. Összeköttetés, megtisztelés, tekintély.

A földemesi timár meghányta-vetette a dolgot a kövérkés Regina asszonnyal. Regina asszony eleintén idegenkedett. Nagyon jól érezte magát mostani mivoltában, különösen, mióta két szomszédasszonnyal összeemelegedett és délutánonként kávéházba járt velük, haboskávéra. Ugy homályosan sejtette, hogy a méltóságos cím olyan reprezentatív terheket fog ráronni, melyekért nem fog tudni helytállni. De másrészt az Elemér revolveres fenyegetése, no meg a méltóságos címmel járó varázs is megtették hatásukat. Elvégre, miért ragaszkodják annyira a zsidó Istenhez, ki kegyetlenségében két virágzó fiától fosztotta meg? Hátha az igazi boldogság csak ezután kezdődik. És Malatinszky Lonci, ki eddig

kevélyen félrefordult, ha szembetalálkoztak, kezét fog neki csókolni. Ez utóbbi döntött. Igen, ki fognak térni és Ildikóból báróné lesz. Azon alul nem adja férjhez. Regina asszony fantáziája kövérségét meghazudtoló fürgeséggel szágul-dani kezdett. Hirtelen sürgőssé vált a kitérés, legszivesebben még azon éjjel megismerkedett volna a keresztvívvel.

De a praktikus Sterk Jónás csillapította. Ami biztos, az biztos. Addig semmisem lesz a kitérésből, míg a méltóságosság nem volt bizonyos. Ezt az üzleti szokásból tanulta. Egyfelől a pénz, másfelől az árú. Előbb a biztos cím, nyom-ban rá a kitérés. Vagy délelőtt a kitérés és a déli hivatalos lapban a méltóságos cím. Elvégre az ember csak úgy potyára nem változtat szokott életmódján.

Sterk Elemér tudatában volt annak, hogy az íjjat nem szabad kelleténél túlfeszíteni, ha nem akarja kockáztatni, hogy elszakadjon. Belenyugodott időlegesen ebbe a megoldásba, közben lázasan csomózta a szálakat a cím elérésére. A jogcím megvolt hozzá: nagyiparos, emberbarát, ki árvaházat alapít és hősi halottat adott a hazának.

A praktikus Sterk Jónás, kinek Földemesen könnyelábadt a szeme, ha elhalt fiairól szólt, kezdett hősi halott fiaival hivalkodni. Valami meghatott hálával gondolt rájuk, amiért, hogyha már úgy rendeltetett, hogy ifjúkorban kell meghalniok, a harcmезőn estek el és nem valami közönséges tüdőgyulladásban. Nem ágyban, pár-nák között, hanem dicsőséget hozva méltóságos apjuk fejére. Néha nyugtalan türelmetlenség szállta meg a timárt, amiért a „dolog”, mint egymás között nevezték, oly sokáig húzódott és rosszkedvűen mondta Regina asszonynak:

— Már megint két kormányfőtanácsosi ki-nevezés áll az Éstben. Túlságosan szaporodnak a méltóságosak. Mert az a baj, hogy nemcsak a kikeresztelkedettek, hanem újabban zsidók is, sőt néha keresztények is kapnak méltóságos címet.

Másrészt üdvös volt, hogy a „dolog” kissé húzódott, mert Elemérnek elég dolga akadt szü-lőit a méltóságos pozícióra ránevelni. Bizalma-san félrehúzta az öreg Sterket:

— Nézd, papa, egy nagyvállalkozónak, aminő te vagy, titkárnőt kell tartania. Az embereknek mindjárt más véleményük lesz rólad, ha az autódból egy elegáns, szép titkárnő kísé-retében szállsz ki. Majd gondoskodom róla, hogy holnap egy ragyogóan szép kislány nálad bemutatkozzék.

— Nézd, Elemér, — aggodalmaskodott Sterk — nekem igen kényelmetlen egy ilyen, hogy is mondjam, ragyogó titkárnő. Mi cégtár-sak vagyunk, nem mutatkozhatnék az inkább nálad be?

Elemér türelmetlen lett.

— Hova gondolsz, papa, én vőlegény vagyok. Lonci azonnal visszadobná a jegygyűrűt, De a mama és te . . . — Elemér ezt a mondatot épúgy befejezetlenül hagyta, mint mikor íróasztala fiókjában revolverét kereste.

A praktikus Sterk beletörődött a ragyogó szépségű kis titkárnőbe. Elvégre az ember gyermekei kedvéért a legnagyobb áldozatokra képes. Nem tudott ugyan mit kezdeni vele, mert a diktálást a ragyogó kis nő igen unalmasnak találta, másrészt Sterk Jónás eleinte még a szeme közé sem merészelt nézni. A kisasszonynak furcsa szokásai voltak, nagyokat kuncogott látszólagos ok nélkül és oly közel került az emberhez, hogy az ilyen rövid lélekzetű családapa kénytelen volt levegő után kapkodni. A fontos mégis csak az volt, hogy Sterk Jónás tekintélye növekedett, ha a ragyogó szépségű nő mellett ült a nyitott autóban.

A kövérkés Regina asszony neveltetése és felkészítése méltóságos rangjára, sokkal több munkát igényelt. Regina asszony például érthetetlennek találta, hogy kövérség és méltóságosság, egymással ellentétes fogalmak. Most mondjon le a délutáni haboskávéről és ágyban fekvve tejszopokat tartson testsúlya fogyasztására, mikor szomszédjaival oly szépen berendezkedtek a kávéházi tereferére? Hisz a testi gyarapodás csak ékes bizonyítéka annak, hogy az ember anyagilag is jól bírja magát, ezzel egyenesen rászolgál a kitüntetés elnyerésére. De Elemérnek még egy csomó más bogara is volt. Így Regina asszonynak szakítania kellett a szomszédsággal. Ezt még elszenvedte valahogy, jobban, mint azon

Abel Pann: A cár hátája. Rokkant zsidó kiutasítása

tilalmat, hogy a német nyelv használata a házban tilos.

— Nem kell az új cselédségnek tudnia, hogy zsidók voltunk, — magyarázta a fia — már pedig a német mondatok közbevetése, zsidó szokás.

Igen ám, mikor Regina asszony Födemesen még hamisítatlan zsargonban beszélt a cselédség előtt és már elég áldozatot hozott Elemér szépérzékének, hogy mióta a nagyvárosban laktak, finomkás kiejtéssel mondta:

— Nicht vor den Dienstboten.

Most utóbb kénytelen lesz franciául megtanulni.

Hogy a multból misem maradjon hírmondónak, Elemér váratlanul az egész cselédséget egyszerre menesztette. Ezt is igen fájlalta Regina asszony, különösen a Katit nélkülözötte nehezen, aki felől nyugodtan mehetett sétálni, mert nem vétette össze soha a zsíros edényt a tejesel. Mert Regina asszony helyeselte ugyan, hogy kitérjenek, de hogy ezzel fölöslegessé vált az edények elkülönítése és hogy az új szakácsnő szemeláttára benthagyta a csirke nyakában azt a bizonyos eret, melyet eltávolítani eddig szent kötelesség volt, ez arra készítette, hogy a konyha táját messze elkerülje. Az is megesett, hogy vacsoránál Regina asszony ijedten pattant fel székeről, mert felfedezte, hogy tejes tányéron szervírozták a sonkát Elemér úrfinak. Az inas, kinek foglalatosskodásához tartozott, hogy a székeket az urak alá tölje, vagy alóluk elvegye, nesztelenül húzta hátrább Regina asszony székét, azon hiszemben, hogy távozni akar. Regina asszonynak azonban a sonka láttára eszébe jutottak új feladatai és lemondóan hullatta magát teljes súlyával a földre, miután az ildomos János kihúzta alóla a széket.

Regina asszonynak eme fölfelé bukása János állásába került.

Elemér Budán, a Várban, kertes villát vétett az öreg Sterkkel, hogy a cím elnyerése után oda salakmentesen átköltözködhessenek. Persze az új berendezés elégtelennek bizonyult és abból is ki kellett egyet-mást mustrálni.

— A szülőim képét nem hagyom — a kövérkés Regina asszony ezt már könnybelábadt szemekkel mondotta.

— Hát majd felakasztjuk őket a fórházban — nyugtatta Sterk Jónás élete párját.

— Mikor fogod megtanulni, papa, hogy új villánkban nem előszobánk lesz, hanem hall — harapdálta ajkait Elemér úrfi. — Családi képek különben sem valók oda.

Elemér vizsgálgatva nézte a képeket. Festménynek nem is voltak rosszak. Kissé eltűnődött a jólelkű zsidó arcokon, azután Regina asszonyhoz fordult.

— Anyám, megígérem, hogy a szalónodban fognak lógni, ha kis változtatást engedsz a képeken.

Regina asszony úszott a boldogságban. Hiába, a szülők iránti kegyeletet még egy méltóságos címmel sem lehet száműzni. Két héttel utóbb a kövérkés Regina asszony szalonjában lógott a derék Spitzkopf házaspárnak arc képe. Egy kis átalakításon mentek keresztül csupán. Spitzkopf mama fején párta fedte a vendéghaját, a Spitzkopf papa kis bársonysapkája pedig teljesen eltűnt a prémes, kócsagos, gyémántforgós kucsma alatt, mely helyébe került. Díszmagyart sem sajnált tőle a festő és a háttérben ott ékeskedett a díszes fringia, amely bizonyára a Spitzkopf család nélkülözhetetlen kellékét képezte annakidején. Körszakállát meghagyták egész mivoltában az öreg Spitzkopfnek, egészen jól beillett Kossuth-szakállnak.

Elemér csaknem meghatottan nézte az őszöket és meglelégedéssel konstataálta:

— Alig van különbség arisztokrata és zsidó között.

A kövérkés Regina asszony, miközben a meghatottság könnyeit törölte ki szeméből, elgondolta, hogy voltaképpen meszalianst kötött, mikor Sterk Jónáshoz ment feleségül, ki még őszöket sem tudott szállítani.

Minél jobban közeledett az új villába való beköltözés napja, annál gondterhesebbé vált az Elemér arca. Főtt a feje a gondtól, hogy a házfelszentelési ünnepen hogyan szembesítse Zsófiika testvére istenfélő férjét a Malatinszky családdal; a sógortól kitellett, hogy fedett fővel fog az ünnepi lakomához ülni. Valamikor gyengéd testvéri szeretet fűzte Elemért az idősebbik nővéréhez, de mióta fajvédő világnézetre tett szert, kínosan érintette a vele való találkozás. Márpedig Regina asszony követelte, hogy Zsófiika pereputtyostól jelen legyen a házfelszentelésnél. Ha az embernek öt szerelmetes gyermekéből csak három maradt meg, nem száműzhet belőlük egyet, ki oly drága unokákkal ajándékozta meg. De mindenre akad megoldás. A praktikus Sterk a családi bonyodalom csomóját ügyes kézzel bogozta. Haza kell hozatni Ildikót a drezdai intézetből és néhány heti tartózkodásra Zalaegerszegre küldeni. Ildikó bájos közvetlenségével és okos ékesszólásával majd átformálja a zalaegerszegi istenfélő ház nézeteit. Elvégre, ha a holt őszöket lehetett átalakítani, mennyivel inkább lehet ezt a gondolkodó, hús- és vérből való rokonsággal megcselekedni. Zsófiika mindig szülőtisztelő, gyengéd gyermek volt, ki nem

Abel Pann: „Megőrzítették”

A „Tränenkrug” pogrom-ciklusából

fogja a szülői ambíció érvényesülésének útját állni.

Ildikó hamvas fiatalságban, fiúsra nyírott hajjal, pajzánul, mint a forgószél, állított be az új szülői otthonba. Kedvére valónak találta a változást, úgy a nagyvárosban való lakást, mint a megreformált szülői nézeteket illetőleg. Diplomatai ügyességgel furfangos terveket eszelt ki, hogy Zsófikát férjével együtt táborukba csalogassa. Eleintén sűrűn érkeztek a levelek Zalaegerszegről. „Anyukám, — jelentette Ildikó — könnyebbnek képzeltem az ügyet. A sógor époly maradi, mint annakelőtte volt és a kisfiúk feltett kalappal ülnek az ebédnél.” Más alkalommal írta: „Képzeld, jó anyám, Lajoskát sarokba állították, amiért szombaton eltépte képeskönyvét. Titokban megsúgom, én bujtattam fel rá. Kudarcot vallok az egész vonalon.”

Idővel gyérebber írt Ildikó és csak futólag számolt be az elért eredményekről. Ellenben gyakran szerepelt bennük Krausz doktornak a neve, ki háziiorvosi minőségben fordult meg Zsófikáék házában. A sógort is sűrűn emlegette Ildikó, hogy tiz éves házasságuk dacára, milyen gyengéd Zsófikához, ki újabban anyai örömeknek nézett elébe. Még a cipőjét is ő oldja meg feleségének és féltő gonddal őrködik felette.

A házfelszentelés napja veszedelmesen kö-

Abel Pann: *Akik mindent elvesztettek*

„Tränenkrug“

zelgett és Elemér idegesen harapdálta ajkait türelmetlenségében. Pedig a dolgok szépen fejlődtek. Sőt Elemér, kinek összeköttetései voltak, még az apja névmagyarosítását is elintézte az esetre, ha a kitérés tényné vált. Egyébként Regina asszony rég Renéevé vedlett családi körben, a keresztségben még felveszi a Mária nevet. Egészen szépen hangzott: Födémessy — ipszilonnal — Renée Mária.

Végre hosszas hallgatás után, ajánlott levél érkezett Ildikótól.

— Az eredmény — ujjongott Renée asszony és izgatottan látott olvasásához.

„Drága jó szülőim — írta Ildikó — attól tartok, hogy bánatot okozok nektek, de nem tehetek másképp.“ Renée asszony szemei nyugtalanul ugráltak a sorok között. Innét is, onnat is kapott ki egy mondatot. „Szeretem Krausz doktort — állt egy helyütt — és boldogan teszem sorsom a kezébe, mert szerelem és oltalom vár oldalán; téríteni jöttem és jómagam tértem meg. Miért változtatnék hitet, mikor Zsófikáék példájából látom, hogy az ad erkölcsi alapot, boldogságot és megértést. Nem akarok úgy járni, mint egyik-másik barátnőm, kiket már a nászúton megcsalt az uruk. Krausz doktor szabadgondolkodó, de szelid, jóságos anyja kedvéért szombaton gyalog végzi beteglátogatásait. Aki ennyi jóságot és szeretetet halmoz fel lelkében, annak szerelme mentsvár és mindennél jobban érzem, hogy oldalán ember okozta baj engem az életben nem érhet. Azonban mi, Zsófikával egyetemben nem akarjuk örömtöket zavarni. Mindenki legyen a maga módján boldog. A házfelszentelés

nélkülünk is meglesz és mi olyankor jövünk majd látogatástokra, mikor a Malatinszky család nincs jelen.“

Még sok megnyugtató, boldogságtól áradó oldal maradt olvasatlanul, mert a levél lehanyatlott Regina asszony kezében. Kövér könnyek fojdogáltak végig arcán. Az a hálátlan, ostoba gyermek. Egy báróságot így eldobni magától. És képzeletben egy valóságos hétágú koronát látott lehullni Ildikó fejéről. Megremegett a gondolatra, hogyan közölje mindezt Elemérrel, kinek oly jó összeköttetései vannak és a praktikus Sterk Jónással, ki a családi körben régen Jánossá vedlett. Kopogtatás nélkül rontott az ura dolgozószobájába. Sterk Jónás a ragyogó titkárkisasszony társaságában ült ott és igen el volt foglalva. A titkárkisasszony csupasz karját simogatta, illetve inkább nyomogatta. Mintha egy narancs volna. Renée asszony sóbálvánnyá meredve nézte az urát, mintha életében először látná. Állt, néma dermedtségben, azután fogvacogva sarkon fordult és nesztelenül behúzta maga után az ajtót. A szalonban egy székre roskadt, kezében Ildikó levelével, szemben az átalakított ösökkal. Nézte, egyre fájdalmasabban elhalt szülőinek képét és hirtelen valami fenyegető, haragos vonást fedezett fel a jóságos arcokban, mely annakelőtte hiányzott belőlük. Sterk Jónásné sokáig nézett farkasszemet elhalt szülői képével és mikor felkelt, újból a kövérkés Reginává vedlett, a praktikus Sterk Jónás cél tudatos élettársává, Ildikó levelét borítékba téve, beküldte az urának, maga pedig felöltözött és ment a városba dolgai után. Az este ráköszöntött, mire hatülékes autóján otthona felé közeledett. A kigyulladt lámpa fényében szürke lepel feküdt a nagyváros fölé. Budapest levegője, gondolta elszorult szívvel Regina asszony, míg tüdeje tudat alatt küzködött a benzingőzzel, mely az utcákat telítette. Riasztó hangzavar, a nagyvárosi forgalom káosza tépték idegeit és Födémest hozták fájón emlékezetébe. A csendes födémesi otthont, finom cserszagú levegőjével, hol ilyenkor már a fehérén terített asztalon égtek a péntekesti gyertyák és ott párologott a magyarosan készített paprikás hal. Regina asszony retiküljét magához szorította, hogy legalább így jusson egy kis börszaghoz. Ez a zsongító illat rendbe is hozta idegeit és arca egészen nyugodt volt, mikor hazatérve, férje dolgozószobájába bekopogtatott. Hangosan, háromszor kopogtatva lépte át ezúttal a dolgozószoba ajtaját Regina asszony.

Sterk Jónás szomorú arccal ült íróasztala mellett. Előtte Ildikó levele. Felesége beléptekor felpillantott, de arca épúgy megdermedt a csodálkozástól, mint néhány órával előbb Regina asszonyé, mikor férje elfoglaltságát majdnem megzavarta a titkárkisasszonnyal. Sterk Jónás szótlánul bámult a feleségére. Bizonyos, hogy

Regina asszony reggel óta meglehetősen metamorfózison ment keresztül. Divatos, piros, térdigérő ruha fedte kövérkés alakját, haja szőkére festve, bubis nyirással simult arca köré, mely égőpiros színben pompázott. Ajka cinóberpirosra volt csücsörítve és ültében, keresztberakott lábai egész gömbölyűségükben láthatók voltak.

— Megőrült — dadogta végre ijedten Sterk.

Regina asszony arcán angyali szelídségű mosoly ült.

— Dehogy, Jánoskám — mondta igen kedvesen. — Csak, tudod, most egy regényt olvasok. A körülmények egybevágunk a mi életünkkel. Ott is báróságot kapott valaki és a férj, hogy új társadalmi állásához méltón éljen, gyönyörű kis titkárnőt tartott magának. Az asszony pedig gondoskodott róla, hogy mindig elegáns, fiatal sofför vezesse autóját. És az asszony minden eszközt megragadott, hogy fiatalosítsa magát. Nekem ez a regény igen tetszett. Aztán egyik része rendben is van nálunk. Neked már van titkárnőd. Azért is jöttem most hozzád, hogy Berecznek fel kell mondanunk, mert öreg. Egy fiatal, elegáns soffört akarok.

Sterk Jónás egyszerre nagyon öregnek érezte magát. Még a Berecz sofförnél is sokkal idősebbnek. Önmagába összeomolva ült kényelmes karosszékében és gépiesen forgatta Ildikó levelét ujjai között. A praktikus Sterk gondolatban átnézte élete mérlegét! Öt gyermeke közül kettőt elragadott a halál, kettő most készül eltávolodni tőle. És előtte ült az asszony, életének osztályosa, kivel úgy összeforrt az évek folyamán, mintha része volna önmagának, a fáradhatatlan családanya, aki Födémesen pénteken reggel kosárszámba vásárolta össze az élelmet a szegények gyámolítására; a tisztas Regina asszony itt ült előtte hirtelenszöke bubifrizurával, pirosra mázolt arccal és selyemharisnyába bújtatott lábait lógázva, fiatal soffört követelt. Neki pedig, a Sterk tímárnak, titkárnője volt.

Mikor pedig élete számadását megvetette, megremegett az öreg Sterk egész testében. Szülőire gondolt, arra a szép méltóságra, mellyel szegénységük dacára, az öregség felé közeledtek. Méltóság, mely nem cím volt, hanem valóságos patina, melyet a lélek nemessége kölcsönzött nekik. És mindennél világosabban látta, hogy elvétette élete számadását. Talmi értékért elherdálta a valódit. Éles telefoncsengés riasztotta fel. Férfihang a telefontól, az a bizonyos úr, Elemér összeköttetése. Kábultságában alig érti meg Sterk Jónás, csak szaggatott szavakat. Minden akadály elhárult, megvan a cím, névmagyárosítás, most csak Sterk igyekezzék eleget tenni a kikötött feltételeknek.

Sterk Jónás tekintete a telefon felett Renée asszony selyemharisnyás lábaira esett és vérhulám öntötte el arcát.

— Nem kell a cím, semmi sem kell — ordított önkívületben — adja vissza gyermekeimet, nyugalmamat, házam tisztességét, adja vissza a feleségem haját. — Ezt már felcsukló sírással mondta a Sterk tímár. Kezéből kiesett a telefonkagyló és az íróasztal sarkára borulva, zokogás rázkódtatta meg egész testét.

A kövérkés Regina asszony pedig nesztelenül a fürdőszobába sietett, lecsapta fejéről a hirtelenszöke parókát, a szappant sem kimélte, hogy arca virágzó pirosságától mentől előbb megszabaduljon. Tisztas háziruhába bujni is csak pillanat műve, ha az embernek sietős a dolga. Mikor visszatért, az ajtónyílásra Sterk Jónás felkapta fejét és újból szemben találta magát élete párjával, aminő eddig volt és aminek újból látni annyira óhajtotta szívében. A kövérkés Regina asszony pedig szárazan, mintha mi sem történt volna, mondotta:

— Ma péntek este van, nem utazhatunk Zalaegerszegre. Holnap este megyünk. Az ebédelőben pedig már égnek a gyertyák, ha vacsora előtt imádkozni akarnál. Véletlenül paprikás pontyot készíttettem.

És miközben kifelé indult, halkabban mondotta:

— Azért, ha Elemér akarja, felölünk elveheti a Malatinszky lányt. Hogy is írta Ildikó? Mindenki boldoguljon a maga módján.

Abel Pann : Izsák megáldja Jákobot

HILL GILLAND (PÁRIS): ZSIDÓK A FRANCIA POLITIKAI KARRIKATURÁBAN

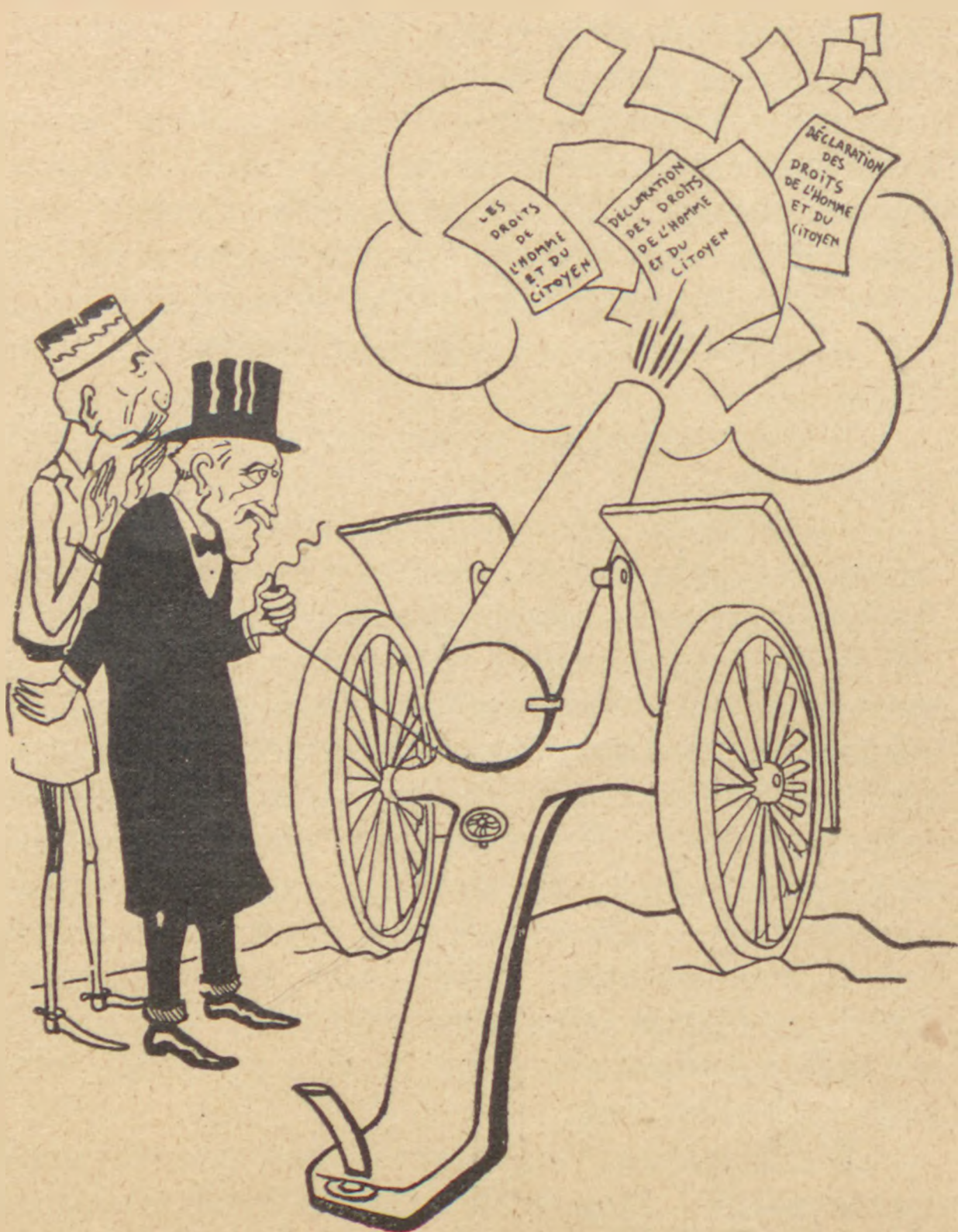
Évszázados tradíciók politikával telítették a francia népnek minden rétegét. A pamflet mint irodalmi, a karrikatura mint művészi fegyver Franciaországban többet jelent, mint bárhol a világon.

De éppen azért, mert ezeket a fegyvereket oly sűrűn használják, hozzászoktak itt a harci zajhoz. A karrikatura, amely a külföldi szemlélő előtt oly kegyetlennek látszik, a valóságban senkit sem sebez komolyan. És amikor a *Mult és Jövő* olvasóinak bemutatunk néhány zsidó vonatkozású gúnyképet, nem lehet belőle antiszemitizmusra következtetni, mintha valami fajvédő aknamunkáról volna szó. Ellenkezőleg. *Sennep*, a „jobboldali” karrikaturista egyáltalában nem a zsidót akarja „kivégezni” a szocialistavezér Leon Blumban, amikor oly pompásan nevetségessé teszi mint „menyasszonyt”, akinek Herriot-val való házasságából született a „bal-kartel”. És a „baloldali” *Gassier* sem fajgyűlöletből veszi ceruzája hegyére a konzervatív politikust és bankárt, Maurice de Rothschild bárót.

A párisi „pénzistenek”.

Főnt: Horace Finaly, Michel Lazard, Comte de Rivaud.
Lent: Maurice de Rothschild, Octave Homberg, Robert de Rothschild, Edouard de Rothschild.

Sennep: Steeg, Marokko helytartója, aki félretolja a generált és az ágyúból emberi jogok deklarációt lövöldözi ki.

„Az Ur és kutyája” című rajz pld. inkább Herriot miniszterelnököt akarja megsebezni. „Teljesen vak”-nak ábrázolja, aki elvesztette minden politikai látását és csak hű kutyája, Israel államtitkár vezeti . . . Hasonló ehhez Gassier kitűnő Clémenceau—Mandel karrikaturája. A „tigris” mögött zsidó titkárja ügyel, hogy ne kövessen el valami jóvátehetetlen vadságot. Hogy Mandel sug, diktál-e Clemenceau-nak, vagy csak felügyelő szerepet játszik, bizonytalan. Talán van némi tendencia is a dologban. A zsidókat, mint a dolgok titkos rugóit bemutatni. De mégsem ez a főcél. Mindenesetre szimpatikusabbnak tetszik az Israel szerepe, aki nem az íróasztal mögött, hanem künn az utcán, nyíltan vezeti mint hű kutya a gazdáját.

Charles Rappaport, a francia intellektuális körökben oly nagy tekintélynek örvendő nemzetgazdász, aki mindig az elméletnek és sohasem a gyakorlati karriernek élt, különösen kedvenc figurája Sennep karrikatura-művészetének. Rappaportnak csak egyetlen bűne van — ez azonban Franciaországban halálos bűn — hogy rosszul öltözködik. (A „rosszul” öltözködés azonban, őszintén szólva, ebben az esetben kissé enyhe kifejezés!) Ezt sűrűn használja ki Sennep, aki minden lehető és lehetetlen alkalommal kedveskedik neki egy-egy karrikaturával. A párisi angol szabósztrájk például nem nagyon érdekelte Rappaportot, aki legfőlebb valami

zúgműhelyben dolgoztat, vagy „rúdról vásárol”. Sennep azonban nem mulasztja el az alkalmat és az angol úri szabósztrájkból kifolyólag meztelenül szaladgálva ábrázolja a tudóst, azzal az indokolással, hogy: „Mit akarnak? Hiszen szabóim sztrájkolnak?” Ilyen finom szatiráért mégsem lehet haragudni.

Nincs antiszemita éle annak a karrikaturának sem, amely Maurice *Rothschild* bárót mutatja be abból az alkalomból, hogy egy választási manőverrel kibuktatták a francia kamarából. Talán mert époly rosszul öltözködik, mint Rappaport . . . A művész mint „szegény embert” ábrázolja a zsidó mágnást, akinek ezek után „más kenyér után kell majd néznie”.

Igen finom a nacionalista Sennep szatirája Steegről, Marokkó zsidó helytartójáról, akinek pacifista politikáját a nacionalisták kifogásolták. Sok francia vér folyt Marokkóban és az új helytartó az ágyúk helyett békével kezdett kormányozni és rendet csinálni. Ki itt a kigúnyolt? Nem a fölényesen mosolygó Steeg, akinek ágyújából gránátok helyett békés deklarációk, emberi és polgári jogok ígéretei puffognak ki, hanem sokkal inkább az udvariasan, de határozottan félretölt tábournok . . .

A „Dieux”, „Istenek” vagy „Bálványok” című karrikatura a pénzmágnásokat mutatja be. Hol itt a gyűlölködő stilus, amely a német fajvédő lapokból vigyorog? Hol a „vérszopó”, a „pók”, a „vámper”, ahogy a „zsidó kapitalistákat” ábrázolni szokták? Ez a szatíra ártalmat-

Az ur és kutyája.
Herriot, a vak és vezetője, Israel államtitkár

lan. A „titokzatos” Horace *Finaly* — mondják: magyar zsidó — sehol és semmikép sem engedi magát lefotografáltatni, de mindenütt hódít, „mindenben benne van”. Mint egy görög istent ábrázolja a művész, a sfinxszerű hódítót, arca helyét egy kérdőjel foglalja el. Alatta Maurice de *Rothschild* báró, majdnem rongyosan, foltozott nadrágban, pedig ebből a nadrágzsebből is könnyen kirázhat egy párszáz aranymilliót. Mellette ellentétül elegáns testvérei, *Robert* és *Edouard* bárók és köztük *Octave Homberg*, *Michel Lazard* s az egyetlen nem-zsidó: *Comte de Rivaud*, aki semmivel sem rokonszenvesebb a többi „isten”-társainál.

A francia karrikatura esprit-vel dolgozik, nem taglóval.

Clemenceau a „tigris” és sugója Mandel államtitkár, aki vigyáz, nehogy a tigris tulságosan elvaculjon.

Sennep: Leon Blum szocialista vezér, a „menyasszony”, akinek Herriot-val való házasságából született a baloldali kartel.

Sennep: „Chonoon” Charles Rappaport, a marxista nemzetgazdász, a „takarékoság” elvének kíméletlen hirdetője az egész vonalon

MEGALAKULT A „MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA EGYESÜLETE“

A magyar zsidóság életének és fejlődésének nagyjelentőségű eseménye valósult meg: megalakult az a szerv, mely *minden politikától mentesen* teljes egységbe fogja össze a magyar zsidóság Palesztina-munkáját. A magyar zsidóság körében nem új ez a törekvés, hiszen a budai hitközség rezolúciója, melyben az építő Palesztina-munka támogatását egyik legfontosabb és legnemesebb belső, hitközségi feladatává tette, országos visszhangra talált. Ezek a törekvések nyilatkoztak meg a Magyar Zsidók Pro Palesztina Egyesülete megalakulásában, melynek első alakuló gyűlését a magyar zsidóság méltó reprezentánsa, Székely Ferenc udvari tanácsos hívta össze. Megnyitó beszédében lelkes szavakban mutatott rá arra, hogy a magyar zsidóság milyen lelkesedéssel és szeretettel vállalja magáénak azt a Palesztina-munkát, amely ma már az egész művelt világ elismerését vívta ki és megbecsülést szerzett a produktív, az alkotó zsidó munkának. Felmentve érzi magát az alól, hogy a hazafiságát védelmezze, a magyar zsidóságnak nincs szüksége alibikre, amikor egy becsületes zsidó munka szolgálatába szegődik. Székely Ferenc beszéde határtalan lelkesedést váltott ki és percekig tartó tapssal köszöntötték a kiváló zsidó vezért, akinek indítványára egyhangú lelkesedéssel mondták ki a Magyar Zsidók Pro Palesztina Egyesületének megalakulását.

Ezután Kahan Niszon dr. az alapszabályokat ismertette, melyeket ugyancsak egyhangúan tett magáévá az alakuló közgyűlés. Az alapszabályok elfogadása után az ideiglenes vezetőséget választották meg: *Intéző bizottság: Elnöki tanács:* Báró Kohner Adolf, Székely Ferenc udv. tanácsos, Székely Salamon udv. tanácsos, Baracs Károly udvari tanácsos, Pfeiffer Ignác ny. műegyetemi tanár, Strausz Adolf ke-

leti akadémiai tanár, Kaszab Aladár udvari tanácsos, Alexander Bernát egyet. tanár, Heller Bernát szemináriumi tanár, dr. Donáth Gyula egyetemi tanár, Fleissig Sándor kormányfőtanácsos, a Tőzsde elnöke, Osztern Lipót, Stern Samu udv. tanácsos, özv. Bacher Vilmosné, dr. Kriszhaber Adolf a budai hitközség elnöke, Biedl Samu, a szegedi hitközség elnöke, dr. Fischer Gyula, dr. Kiss Arnold, dr. Edelstein Bertalan, dr. Schlesinger Sámuel, dr. Bernstein Béla, dr. Fischer Benjámín, dr. Weisz Miksa főrabbi. *Szakosztályi elnökök:* Kulturszakosztály elnöke dr. Patai József, a) egyetemi alosztály elnöke: dr. Donáth Gyula egyet. tanár, b) könyvtári alosztály elnöke: dr. Heller Bernát szemináriumi tanár. Szociális munka elnöke: özv. dr. Bacher Vilmosné. Palesztina kolonizációs alap: Pfeiffer Ignác műegyetemi tanár. Palesztina építő alap: dr. Künsztler Mór főorvos. *Tisztikar:* Főtitkár: Wittenberg Ignác nyug. főfelügyelő. Titkár: Bisszeliches Mózes. Jegyzők: Gábor Ignác igazgató, dr. Laczer Dénes főrabbi. Ügyész: dr. Kahan Niszon. Főpénztáros: Róna Miklós, a Magyar-Cseh Bank igazgatója. Ellenőrök: dr. Szűcs András, Makrai Teofil. Gazda: Haas Lajos nagykereskedő. Könyvtáros: Ujvári Péter író. Számvizsgáló bizottság: Arányi Adolf Ujpest, Vita Emil bankigazgató, Fleissig József cégjegyző. *Ideiglenes központi választmány:* Bartha Dezső, Beregi Ármin, Bergl Sándor, dr. Blauner Mór, Breuer Albert, Boschán Artur, dr. Benjámín Jenő (Bicske), Diósi Jenő, dr. Ehrenfeld Bertalan, Elek Gyula, Elek Adolf, Engel József, dr. Fischer Vilmos rabbi, Fleischmann Sándor Eger, dr. Földes Miklós, dr. Fried Frigyes, Friedmann Jenő, dr. Ferenczi Samuné, Gerő Ödön, Gerő Andor, dr. Geyer Albert, Guttmann Péter, dr. Goldberger Salamon, Hajdu Miklós, dr. Halberg Pál, dr. Hirsch Márton, Hermann Lipót, dr. Izsák Ede, Jakab Dezső, dr. Jordán Lajos, Katona Gyula, Krammer Malkiel, Kohlbach Simon ezredes, Kohlbach Simonné, Kohn Dávid, Kohn Vilmos, dr. Lieberman Manó rabbi, dr. Lukács Leó, Lederer Ignác, Lindenbaum P. Lipót, dr. Lévy Lajos, Lindenbaumné, szül. óbudai Freudiger Sára, Löwinger Samu, dr. Mezey Ferenc, Mautner Henrik, dr. Molnár Ernő, Mayer Ignác, Munk Gábor, dr. Oesterreicher Béla, dr. Rein Arthur, Reich Simon, Rácz Ferenc, dr. Rosenfeld Mátyás (Kispest), Róna József, Rosner Rudolf, Rácz Kornél, Rónai Artur, Dr. Rosenfeld Viktor, Stern Samuné, dr. Strehlinger Sámuel, dr. Schönfeld József, dr. Schwartz Ernő, Szófer József, Székely Salamon, Szanditz Ernő. Vajda Zsigmond, dr. Vámos Henrik, dr. Weisz Mór főrabbi, dr. Weisz Miksa főrabbi, Weisz D. Ezra, dr. Widder Salamon, dr. Ungár Béla.

Rison L'Cijon szentföldi kolónia egyik utcája

A MULT ÉS JÖVŐ III. SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁSA

— Indulás 1927 április havában. — Jelentkezés január hó folyamán. —

Mikor a budai hitközség legutóbbi díszközgyűlésén elhatározta, hogy két nagynevű főpapjának, dr. Kiss Arnoldnak és dr. Edelstein Bertalannak jubileumi ajándékkul „lehetővé teszi rég óhajtott vágyuk teljesülését, hogy mindketten zarándokutat tehessenek a Szentföldre és ihletett lelkükön át az egész község részesévé váljon a Szentföld áhitatának” — tette ezt főszerkesztőnkkel, dr. Palai Józseffel történt előzetes megbeszélés alapján, aki a több oldalról megnyilatkozó óhajnak és felszólításnak engedve, az ügy érdekében magára vállalta, hogy az idén is rendelkezésre bocsátja szentföldi ismereteit és tapasztalatait egy szervezendő társasutazás irányításának céljaira, sőt az illusztris társaság kérésére az útban való személyes részvételét is megígérte. Mindenesetre csak szűkebb-körű társaságról lehet szó, hogy a szentföldi út bensőséges intím jellege mindvégig megővható legyen.

Minthogy a Peszach-ünnepet mindenki otthon, családjá körében óhajlja tölteni, a szentföldi kirándulás néhány nappal Peszach után, április hó vége felé veszi kezdetét és körülbelül négy hétig tart. Ez az időpont minden tekintetben a legalkalmasabb. Mert a tengeri út ilyenkor a legcsendesebb, a legszebb és a legkellemesebb; valóságos üdülés. A Szentföldön pedig ilyenkor már teljes erejében pompázik a ragyogóan szép tavasz, úgy hogy a keleti éghajlatnak csak áldását ismerik meg. És szinte naponta kínálkozik ekkor alkalom üdítő fürdésre, Haifában, Jaffában: a felejthetetlen kékségű tengerben; Tiberiasban: a Genezáret csodás tavában; a kolóniákról: a Jordán legendás hullámaiban; Jerichóból és a judeai sivatagból: a romantikus Holttenger sűrű sós vizében.

A kirándulás ezuttal is a Fekete tenger kikötőjéből, Constanzából indul. Mert ez az útirány a Bosporuson, Márványtengeren, Aranysszarvon, Konstantinápolyon, Dardanellákon és görög szigeteken át a legérdekesebb és legromantikusabb. A „Serviciul Maritim Roman” legmodernebbül felszerelt, rádióval és rituális konyhával ellátott, duplacsavarú szalónhajói alig három és fél nap alatt érik el a haifai kikötőt, Constanza pedig alig 24 óra alatt érhető el. (Visszafele esetleg Egyiptomon, Cairón, Alexandrián át.)

A társasutazás programjába föl van véve a Szentföld minden nevezetessége.

Haifából autókirándulások: a Karmel-hegye, Eljahu próféta barlangja, Technikum, héber reáliskola, Chaluc-otthon, Báth Galim, Neser cementgyár, Semen olajgyár, Rothschild-malom, a Kison-völgye, Atlit tengeri sóbánya, a Haifa-akkoi-öböl, Akko, Napoleon vára stb.

Haifából rándulnak autón az Émek kolóniáiba: Nahallal, leányfarm, Chászidkolóniák, Kfar Gideon erdélyi kolónia, Balfouria, Afuleh, az Émek új városa, Tel Joszef, Ain Charod, Kfar Jechezkeel, Merchavja, Kfar Jeladim, Gyermek falva stb.

Nazarethen át jutnak el Tiberiásba. Autókirándulások: Daganjah Alef, Daganjah Béth, a Jordánhoz, Kinereth, Kapernaum romjai, Majmuni (Rambam) sírja, R. Jochanan ben Zakkai sírja, Rabbi Meir Bal Nész sírja, Rabbi Akiba sírja, forró gyógyfürdők, Migdal, Ros-Pinah, Szaffed, Meron, Rabbi Simon ben Jochaj sírja, Sammai és Hillel sírjai, a Sulchan Aruch szerzőjének, Jossef Karonak sírja, Rabbi Jicchok Lurja sírja. A felső galileai kolóniák.

Tiberiásból autón Jeruzsálembé. Utközben: Samária, Sechem (Nablus), a samaritánusok szentélye, József sírja. Jeruzsálemben: A szent fal, az óváros templomai, Dávid vára, R. Jochanan ben Zakkai zsinagógája, a Becalel, a héber egyetem, a Scopus hegye, az Olajfák hegye, Simcon, szinhedrion próféták és királyok sírjai, ókori Múzeum, Nemzeti könyvtár, Mezőgazdasági múzeum, kormányzói palota, „Marbadia” szőnyeggyár, „Haszóreg” textilgyár, kiállítások, ünnepélyek.

Autókirándulások Jeruzsálemből: Hinnom völgye, Siloah-forrás, Ráchel sírja, Bethlehem, Salamon király tavai, Chebron, a Machpélah-barlang, patriarchák sírja, Ábrahám tölgye, hebroni jesiva, Jericho, Jordán, judeai sivatag, Holttenger.

Jeruzsálemből autón Jaffa-Tel-Avivba. „Herzlijah” gyárak, ipari telepek, Rutenberg villanyművek, selyemgyár, bevándorló otthon, Nordau sírja, intézmények. Autókirándulások: Petach Tikvah, Rison le Cijon, Mikveh Jiszrael, Machne Jehuda, Saron völgye, judeai kolóniák. Hajóraszállás Jaffából.

A részvételi díj: I-ső osztály 64 font, II-ik osztály 48 font, III-ik osztály 32 font.

Ezekben az árakban befoglaltatik a hajóút oda és vissza, teljes ellátással és fürdőkkel együtt, az összes autókirándulások költsége, elsőrangú hotel és teljes ellátás az egész szentföldi tartózkodás alatt, belépődíjak, borravalók.

Megjegyzendő, hogy az Ausztriában és Németországban épp most hirdetett hasonló szentföldi társasutazások a fenti árak kétszeresébe kerülnek és csak a rendezőbizottság altruisztikus törekvése teszi nálunk lehetővé, hogy a mérsékelt árakért annyit nyujtsanak.

A szükséges palesztinai vizum a budapesti angol konzulátusnál szerezhető.

Minthogy a hajójegyeket minél előbb kell lefoglalni és a hajókabinok minősége éppen a minél korábbi lefoglalástól függ, okvetlenül szükséges, hogy a résztvevők már most küldjék be jelentkezésüket a Mult és Jövő budapesti szerkesztőségéhez (Budapest VI. Révay-utca 14.)

Lillen: Jeruzsálem.

PATAI JÓZSEF: SZOMBAT A BELZI CSODARABBINÁL

A belzi rabbi Rokeach halála alkalmából hadd elevenítsem fel a 22 évvel ezelőtt a caddiknál töltött szombatomnak felejthetetlen emlékét.

Az öreg ravaruskai vicinális kényelmes lassúsággal csoszogott be a belzi állomásra, ahol nagy lármával és ovációkkal fogadták. És akik a vasuti kocsikból kiszálltak, akár az első osztályból drága nagy bőröndökkel, akár a csukott tehervággonokból álló negyedik osztályból szegényes batyukkal és rongyokban — biztos, hogy valamennyien a belzi caddikhoz jöttek. Talán

A nemrég meghalt belzi rabbi, Eleazar Rokeach

ömiatta építették is ezt a hosszú vonalú vicinálíst, aminthogy a caddik körül forog itt minden. Őérte van a nagy idegenforgalom, amelyből az egész város él és táplálkozik. Fordított sor. Belz öt-hatezer zsidó lakosát a rabbi tartja el, ahelyett, hogy a hívek tartanák el papjukat. Akik bent a városkában könyvekkel, kegyszerekkel, talizmánokkal vagy bármivel kereskednek és akik kint az állomáson a nagy zajjal kiürülő vonatokat várják, az oldalhajas hordárok, a szakállas fuvarosok, a kaftános szolgák, a kiabáló szálláskínálók — mind-mind a rabbi hiveit és zarándokait köszöntik minden idegenben. Mert hogy ezért jött ide mindenki, az egy pillanatig sem lehet kétséges előttük. És aki talán az úton még némi szkepszissel gondolt a közelgő szombati élményekre, itt a nagy tumultusban hirtelen

belesodródik a hívők hangulatába, amely magával ragadja és viszi az ünnepek, a csodák világába.

A vonaton még tudákos tanulmányozó voltam én is, Belzbe érkezve, meghatott hívő lettem. Ünnepi arcokkal, ünnepi fénnel a szemekben rajzanak a zarándokok befelé a városkába és az úton már felénk csillognak a caddik zsinagógájának ragyogó rézgömbjei. A szombati lélek dalai zengenek már itt a levegőben. Itt minden szív tele van hittel, minden agy csodákkal ittas. Egy titokzatos erő szuggesztív hatalma alatt áll itt minden. Kinek jutna eszébe kutatni, kételkedni, tépelődni és ünneprontónak lenni? Akik hintón, igáskocsin, vagy gyalog sietnek itt a városba, mindnyájan magukkal hoztak málhajukon kívül még valamit, ami teherként nehezedik a szívükre és itt a caddiknál megkönnyebbulést keresnek és találnak. Mit adhatnánk nekik kárpótlásul, ha lelkükből kilopnák a hitet?

*

Hogy a Nap körül homályos kis bolygók keringenek, akiknek a pályája nem mindig egyenes, — hogy itt is mint minden „hatalom” körül, felüti fejét bizonyos bürokrácia, — az egész természetes. A caddikhoz csak a „testőrök”, a „gábajok” szobáján keresztül lehet bejutni és a gárda bizony nem nagyon könnyen adja meg magát. Az egyik „testőr” mindjárt felajánlotta magas protekcióját, hogy még pénteken juthassak a caddik elé, ami azért is előnyös, mert szombat este és vasárnap a vendégek bucsuzása miatt már igen nagy a tolongás. De bizony elegenden vannak itt pénteken is! Ugylátszik, a többi testőrök sem fukarkodtak a protekció kínálgatásával, már most is alig férnek be a hívek. A zsufolt előcsarnokban ülnek a „titoknokok”, a „vezértitkárok”, akik előbb feljegyzik apró cédulákra, a kvitlikre, a „bakoso”, (kérelem) tartalmát és minőségét és a kérelmezőnek pontos nevét az anyja nevével együtt.

— Mi az Ön kérelme? — kérdezi tőlem a főgabbáj.

— Látni szeretném a Rebbet — feleltem.

— De valamit csak bele kell írnom a „kvitli”-be!

— Tessék írni tetszése szerint.

A főgabbájt láthatóan rosszul érintette a feleletem. Bizalmatlanul nézett reám. Abba pedig mégsem törődhetett bele, hogy fehér lappal, üres kvitlivel bocsásson a Rebbe elé. Szeretett volna valami speciális kérelmet kiókumlálni.

— Sent Ihr schan epesz e Daktar? (Valami doktor már ön?) fordult hozzám hirtelen.

— Még nem — feleltem — csak jövőre avatnak azzá.

— Na látja, — örvendett a főgabbáj, mint aki fején találta a szöveget — na látja, beírom, hogy — és írja is már hibás héberséggel — „laaszósz doktor bimhero“, „legyen doktorrá minél előbb“. Azonkívül mint rendesen, „testi, lelki egészség“.

Nem volt kifogásom egyik ellen sem. Még a kézitusát sem sajnáltam, csak hogy minél előbb bekerülhessek, hogy közvetlen közelből lássam a caddik hatását híveire . . .

*

Lábujjhegyen, halkan lépkednek a hívek az üres szobán át a harmadikba, a caddik szentélyébe. Odabent már sokan feszengnek szinte mereven és szótlanul, visszafojtva még a lélekzetüket is, nehogy a caddik szent elmélyedéseit megzavarják. — Sorsdöntő pillanatok súlyosodnak a lelkekre, a végzet kohója izzik idebent és a levegő oly forró és égető, hogy mint a legendában, madár ha átrepülne, megperzselné szárnyait. Az ősz caddik görnyedten ül az asztalnál, a hívek egymásután járulnak elébe megindultan és alázatosan. Remegő kézzel nyújtja át ki-ki a maga céduláját és mialatt a caddik a baksót, a kérelmet elolvassa — és ebben az olvasásban benne van a megértés, a részvét, a biztatás, a segítség — a hívek csendben odacsúsztatnak kisebb-nagyobb bankót vagy aranyat ahhoz a pénzhalomhoz, amely ott hever az asztal közepén. Mintha a jeruzsálemi Szentek Szentélyének oltárán áldoznának, olyan áhitattal teszik le a „pidjont“, a „váltságdíjat“ a caddik asztalára, ki-ki módja szerint. A caddik felveti szempilláit, reánéz az előtte áhitatos alázatossággal álló, feszült idegekkel váró hívőre, akinek elég egy rebbenés, amely a caddik szeméből a lelkébe villan, mint valami csodás égi jel és vigasztaló világosság . . . Egy tekintetével erőt önt a gyengébe, vigaszt a sujtottba, bátorságot a csüggedőbe. A caddik kifejezi jókívánságait és a hívő boldogan távozik, mintha a jókívánságok már teljesedésbe is mentek volna. A caddik tanácsot ad és a hívő már boldogan maga előtt látja a sikert. Nézz az arcokba, csupa bizalom, csupa enyhültség, csupa megkönnyebbültetés, ahogy a caddik színe elől távoznak . . . Közbe-közbe jön olyan is, akit a caddik különös szomorúsággal hallgat meg, aztán odanyul az asztal közepére és a pénzhalomból feléje görget szinte észrevétlenül annyit, amennyit éppen el-

ért. Hiszen ő csak a szegények pénztárosa. Mi neki az a garmada ezüst meg arany, mi neki az a heverő bankóhalom? Egyetlen vágyát sem elégeitheti ki ez az élettelen, értéktelen, hitvány, holt anyag. Az ő vágyai mind magasan szárnyalnak az égi Trónus szeráfjai és ofánjai között, minden pillantása a magasságok magasságába vonaglik fel, ahonnan le szeretné hozni népének az áldást, a bőséget, a boldogságot. Ő maga tul van minden emberi kívánságon és hiuságon. Übermensch . . . Csak másokért szenved, másokért örvend. Uralkodik a nép fölött, de ő a nép szolgájának érzi magát és bármikor kész feláldozni magát Izraelért, épúgy, mint Istenéért. Ő túl van az emberi nagy és kis dolgokon, de a legapróbb dolgokat is nagynak tartja, ha a zsi-

A. Behrmann (Jeruzsálem): Kabbalisták

dóságot érintik. Egy bialisztoki menekülnél a pogrom iránt érdeklődik és a részleteket hallgatva sír és zokog, mint a gyermek. Egy ismerős, régi híve kerül sorra. A caddik arca felderrül, meleg barátsággal üdvözli és a szobában feszengők néma irigységgel néznek reá. Ember ember után lép elébe és a caddiknak van mindig egyik számára egy-egy szava, amely a szívbe talál és amelyet el lehet vinni mint életédesítőt, reményébresztőt, titokmegnyitót és fordulatsejtőt. Csak néhány szót vált mindenkivel, de a néhány szóban dusan leszűrt élettapasztalatok sűrűsödnek össze. Mikor reám kerül a sor, a caddik megkérdezi, hogy kineveznek-e most Magyarországon tanári állásba zsidót. És ebből a kérdésből is láttam, hogy a caddik teljesen ismeri a magyar viszonyokat. Hiszen Magyarországból is sokan zarándokolnak hozzá, sőt az

„Ingarischer“ bizonyos tekintetben nagyobb becsben is áll itt, mint a többi chászidok.

*

Mint „Ingarischer“, mint író, vagy mint amolyan „eltávolodott“ részesültem-e olyan megkülönböztetett figyelemben Belzben, hogy a Tórához is felhívtak, még pedig „előkelő helyre“, — nem kutatom. Amióta a vonatról leszálltam, egészen elutazásomig egy pillanatra sem hagytak egyedül. Folyton nyomomban voltak; körülöttem lebzseltek különböző előterjesztésekkel és kérelmekkel, úgyhogy már én is afféle fiókcsodarabbinak kezdtem magam érezni.

Ahogy a caddiktól visszajövet, elfoglaltam kis szobámat, belép hozzám egy „négytagú küldöttség“.

— Az Ülők Társasága (chevrasz josvim) nevében jöttünk.

— Ülők Társasága? — kérdezem csodálkozva.

— Az Ülők Társaságának tagjai ülnek és tanulnak. Vannak köztük — magyarázta az egyik — fiatal emberek, de vannak éltebbek is, akik fogadalomból, önkéntes vezeklésből, vagy egyszerűen buzgalomból otthagvják családjukat, hogy néhány hónapot itt töltsenek a belzi rebbe árnyékában tóratanulással.

— És minek köszönhetem a tiszteletet?

— Az Ülők Társasága meghívja önt szombat reggelre kiddusra.

— Hálásan köszönöm a nagy kitüntetést. Eljövök.

A „küldöttség“ kissé zavarban volt, tétovázva néztek egymásra, hogy itt egy „tájékozatlan“ emberrel van dolguk, aki nem tudja a kötelességét. Végre az egyik kissé bátortalanul megmagyarázta nekem, hogy akit az Ülők Társasága meghív a szombat reggeli serlegáldásra, az szokta rendelni a bort, a szilvóriumot, a tojásos pogácsát az egész Társaságnak.

Ahány város, annyi szokás — gondoltam. Nálunk, ha valakit meghívnak valahová ebédre, akkor ott látják el mindennel. Viszont a Keleten például az eladó lány apja nem ad, hanem kap hozományt a vőlegénytől.

*

Míg az Ülők Társaságának küldöttségével tárgyaltam, a szobám egészen megtelt kéregetőkkel. Minthogy erre az invázióra el voltam készülve, előre felváltottam husz-harminc koronát, úgyhogy két zsebem tele volt aprópénzzel. Mikor az első snorrer felém közeledett, belenyultam a zsebembe, kivettem egy marék rézpénzt és behullajtottam a kezébe.

A vendég kinyitotta a markát és a pénzt az egyik tenyeréről a másikba görgette, mint a gabona-szakértők, amikor a buzamarékot vizsgálgatják, sok-e benne a konkoly. Az én ven-

dégem inkább ezüstdarabokat keresett a „konkoly“ között és mert nem talált, elégedetlenül szólt:

— Ich pfleg' zi nemen a poor Sechserlech!

Vagyis ő egy pár hatost szokott „venni“. Nem is *kapni*, hanem *venni*. Mert hát a szegény ember kötelezi le azt, akitől alamizsnát fogad el, akinek alkalmat adott a jótétevésre. Ez a zsidó felfogás.

A snorrerek között tolongtak a belzi „kereskedők“ is. Az egyik a rebbetől megáldott („ubgesprochen“) fejkendőt ajánl édesanyám számára, a másik a rebbetől megáldott sapkát. Ez az! Ilyet hozott nekem sokszor édesapám Belzből. Most én viszek neki egy megáldott bugyellárist és nagy börtárcát, amelybe sok pénz fér bele. Minden egyébbel úgyis meg van áldva!

Hogy a rebbenek mindezekről a kereskedelmi műveletekről sejtelve sincs, hogy itt hamis „régiségeket“, illetve gyártott talizmánokat árulnak, az csak természetes. De hát annak, aki hisz benne, ez sem árt. Aminthogy Bölcs Náthán meséjének mind a három hamis gyűrűje „valódi“ annak, aki hisz a varázserejében.

*

Már alig tudtam mozdulni a szobámban, amikor hirtelen kiszabadított a tolongó tömegből a belzi zsinagóga két derék gárdistája, akik elhívtak, hogy nézzem meg a híres zsinagógát belülről, mert ép most takarítás után még üres és kényelmesen megnézhetek mindent töviről-hegyire. Szives-örömet mentem velük az impozáns imaház felé. Most a forrásnál hallhattam a gyönyörű legendákat, amelyeket részben már anyám mesélgetéseiből ismertem. A zsinagógát még az első belzi caddik, R. Solem Rokeach kezdte építeni száz évvel ezelőtt és még most sem kész. Még most is vakolatlanok a hatalmas külső falak és hiányosak a párkánydíszítések. Mire a templom teljesen elkészül, megérkezik a Messiás és akkor ez a zsinagóga is ama tizenkettő között lesz, amelyeket a Messiás útjában meglátogat és vele együtt átrepülnek a Szentföldre, a Szentek Szentélye mellé. Mielőtt a caddik az építkezésbe fogott volna, előbb ezer éjszakát virrasztott, kabbalisztikus titkokba mélyedve és felesége tartotta a könyve fölé a gertyát. Az ezredik éjszaka megjelent neki Eljáhu szelleme és kinyilatkoztatta előtte a templomépítés titkát. A caddik és hívei maguk végezték az építést, hordták a téglákat, készítették a vakolatot és emelték a falakat. A caddik a titkok titkaiba merülve dolgozott kőműves munkáján — és felesége ügyelt, hogy senki meg ne zavarja szent gondolatait. Egy zsidógyűlölő gróf éppen szembe épített magának palotát, hogy a zsinagóga szépségét elhomályosítsa. Amilyen magasra emelkedett a zsinagóga fala, épp olyan magasra építette a gonosz gróf a palotát. De

mikor már mind a kettő kész volt, a caddik rézrudakra állított gyönyörű rézgömböket rakott a zsinagóga párkányára köröskörül, úgy-hogy a versenyben mégis a templom lett a győztes. A hatalmas négyszögletes imacsarnok aztán nem birta az egyre gyarapodó zarándoktömegeket befogadni, azért minden oldalt új hajókkal kellett kiegészíteni. Csak a keleti fal maradt érintetlen. Mert ott van a Frigyláda, amelyet a caddik az égi Oltárral szemközt és a jeruzsálemi Frigylárával egy vonalban helyezett el, tehát nem szabad a helyéről egy hajszálnyira sem elmozdítani. Bent a falakon és a mennyezeten a Zodiakus állatképei és Izrael törzseinek címerei. A régi lengyel zsinagógák általában sokkal több művészi érzékkel és zsidó egyéniséggel vannak díszítve, mint pl. a modern magyar zsinagógák. Ez a tény a kis Jaroslawban lepett meg először. A „kulturátlan” lengyel zsidóknak van zsidó kulturájuk. Mikor a hajdani jaroslawi rabbi — mesélte a templomőr — meglátogatta a belzi zsinagógát, egészen megrendült a templom szentségétől és megilletődve csókolta a falakat köröskörül. Nekem, bevallom, az üres templom úgy tetszett, mint test lélek nélkül. Majd este, ha megtelik a templom lángoló imákkal, forró fohászokkal, akkor lesz az csak igazán szép, élettől és lélekkel teljes. De a jaroslawi rabbi, úgy mondják, azon a fokon volt, hogy látta a szálló imákat és fohászokat az üres zsinagógában is . . .

*

A péntekesti ima után a belzi caddik még visszavonult „az Egyedültség szobájába” és néhány órára a Zohár könyvébe merült. Közben az ebédlőcsarnok zsufolásig megtelt hivekkel. Akik már otthon megvacsoráztak, a terem közepén helyezkedtek el, akik pedig a rebbevel együtt akarták az ünnepet köszönteni és a szombat első lakomáját elkölteni, a hosszú asztal körül foglaltak helyet és a Szombatköszöntőt bevezető melódiákat zümmögték. Majdnem éjfél volt, amikor a termen végigszáguldozott az izgatott hír: „Jön a rebbe”. Az ajtó megnyílt és a caddik belépett tetőtől talpig tiszta hófehérben. „Jó Szombatot”, „Jó Szombatot” üdvözölte sugárzó arccal a hiveket, akik meghiúsítottan nyitottak utat az asztalfőhöz. Az én helyem közvetlen a caddik mellett volt kijelölve és nem volt a te-

Abel Pann: A zsinagógában

remben senki, aki ezért a királyi kitüntetésért nem irigyelt volna. A többiek csak ember-ember hátán feszülve, tolongva, lábujjhegyre ágaszkodva láthatták a caddik arcát, én közvetlen közelből gyönyörködhettem átszellemült vonásaiban, szombati lelkének ragyogó kisugárzásában. Egészen más volt most, mint a kérelmek szobájában a sok sóhaj és panasz között. Szemei örömtől lángoltak: Ő látja a Szombat királynőt és tapsolva, dalolva és ujjongva üdvözli a fejedelmi arát, a mennyei küldöttet, aki csillogó ajándékot, új tündöklő lelket hozott minden alattvalójának és imádójának . . .

Mikor a szombati énekek elhalkultak, a hátsó ajtóból bejött az „asztalnok” egy nagy tál hallal. Először a caddik evett az eléje tett tálból, mintegy megszentelve az egészet, amely így „sirajim”-má, szent maradékká avatódik a hivek szemében. Aztán ujjával átnyújtott nekem is egy darab töltött halat, ami szintén elég irigylésreméltó „kitüntetés”-számba ment. A caddik többször mossa a kezét napjában, mint bármelyik híres sebész-professzor. Semmiféle ezüstvilla nem lehet tisztább az ő ujjainál. No meg aztán írva vagyon Mózes első könyvében, szóról-szóra: „És a tenger összes halait a kezei-

tekbe adom". A többiek, minthogy az asztalt körüljárni a zsufolt teremben lehetetlen, csak úgy juthattak az ő porciójukhoz, hogy az „asztalnok” ledobja topánját, egy merész lendülettel felugrik az asztalra és térdigérő tiszta, fehér harisnyájában, amely fent rövid fekete atlasznadrághoz van erősítve, egy rokoko-apród fürgeségével végigsétál az asztalon a tányérok sorai között és le-lehajolva tálal a vendégeknek. Egy hus és vérből való fejedelem asztalánál nem akceptálnák talán ezt a rendet. Itt azonban egyáltalában nem az asztal és nem a vacsora a fontos, hanem az együttlét a caddikkal, az egybeolvadás az ő tanaival. Az étel sem a gyomrot szolgálja, hanem Istent. A „pohárnok” egymásután hangosan hirdeti, ki-ki hány üveg szentföldi bort állít az asztalra. Itt sem a bor a fontos, hanem a Szentföld. Vele kapcsolja össze a lelkeket ez a bor, amely erősebb tán a tokaji asszunál, de ettől még nem részegedett meg itt senki. Csak a caddik szavai ringatják mámorba a lelkeket. Most éppen a heti szidrát magyarázza:

— „Ime egy nép, amely magában lakozik és a nemzetek között nem számít” — mondja az Irás. A Bal-Sem egyszer kiment egy péntek délután, hogy alámerüljön a folyó vizébe. Nem vette észre, hogy egy bokor mögött egy török fürdik. A Bal-Sem félt, hogy a török befrecscenti, azért odébb akart menni, de ott már a víz nagyon mély volt. Ekkor hallotta, amint a török odakiált a part felé, a ruhájára vigyázó szolgáljának: „Te, ez a zsidó még befrecscent itt engem, megyünk egy kicsit feljebb”. És a Bal-Sem nagyon örült. Éppen azért, mert a török utálta őt, megtarthatta a maga szentségét. A zsidó néppel is így van — folytatta a belzi caddik. — Amíg megvetett volt a népek között, magában élt, megtartotta tiszta lelkét, tanait, eszméit, ősi szellemét. Csak arra törekedett, hogy szent és tiszta legyen az utja Isten és ember előtt. Mihelyt azonban a népek közé elegyedik és magas polcra törekszik, eltanulja a nemzetek minden hibáját, hiú földi mulandóságokért áldoz fel mindent, tisztátlanságok freccsennek a lelkére és elveszti emberfölötti erejét, szentségét, hitét, zsidóságát. Erre mondja az Irás: „Ime egy nép, amely magában lakozik, — míg a nemzetek között nem számít” . . .

Milyen aranyigazság e rövid példázatban. Mélyebben nem fejezheti ki semmiféle szociológia, semmiféle pszichológia . . .

*

Belzből visszafelé együtt utaztam a vasuti kocsiban a régi belzi caddik özvegyével, a mostaninak édesanyjával, aki 13 éves menyasszony leányával együtt gyógyfürdőbe utazott. A leg-egyszerűbben, mondhatni szegényesen voltak öltözve. A harmadik osztályba szálltak fel és én szívesen mondtam le a második osztályú kör-

utazási jegyem kényelméről, csakhogy együtt utazhassak a nagy asszonnyal. Csomagjuk alig volt, nem is kísérte őket senki, sőt élelmiszerekkel is alig voltak ellátva az utra. „A rebbe nem szereti, ha családja költekezik” — magyarázta a matróna és én önkénytelenül arra a pénzhalomra gondoltam, amely pénteken délután ott hevert a caddik asztalán és szombat este a vendégek búcsúzása alkalmával még megduplázódott. De azt a pénzt a caddik a szegények tulajdonának tekinti, ha neki szánták is hivei. A caddik csak annyi őrzési díjat von el belőle, amennyi a legszűkebb élethez szükséges . . .

Néhány pogácsát sem vitt magával a matróna az utra. Az egyik állomáson megkért, hozzak a büfféből egy kis kuglófot a leányának. Én csodálkoztam, hogy nincsenek az állomási kuglóf ellen rituális aggályai, mire kijelentette, hogy „Der Alter hat auf Milchigs nischt makpid gewen”. Vagyis: az Öreg, az öreg belzi rabbi tudniillik, az ő férje, „nem vetett ügyet a tejes dolgokra”. Beszélgetésünk folyamán általában igen toleráns gondolkodású asszonynak bizonyult. Nem szerette, ha valaki beleszólt másnak a vallási életmódjába. „Keiner is nischt der Komissar finem Ojbersten, jeder tit, wi er git meint, nar Er weiss den Emesz” — mondotta egyszer. Vagyis: „Senki sem komiszárosa a Legfelsőbbnek, mindenki a saját meggyőződése szerint cselekedhetik, csak Ő tudja az igazságot”. Zsargon nyelven van mondva, de a lelkiismereti szabadságnak legmodernebb dokumentuma lehetne.

A belzi caddikok hitvesei általában részt vettek férjeik szellemi életében és élettársaik akartak lenni a tudásban is. A vallásos életmódról beszélgetve, szóba került, hogy a mózesi törvények szerint élni még könnyebb volna valahogy, ha nem bővítették volna ki a későbbi szerzők a Tóra minden egyes törvényét a szabályok egész halmazával. Mire a matróna a következő talpraesett példázattal felelt:

— Tud Ön térképet olvasni? Hogyne! Hát akkor tudja, hogy a mappa tele van apró pontokkal. Az egyik fölött az olvasható, hogy *London*, a másikon, hogy *Páris*. Aki nem ért a térképolvasáshoz, balgán azt kérdezheti: Hogyan? Hát London meg Páris csak ilyen apró pontocskák? A jártas ember azonban tudja, hogy ezek mögött az apró pontok között óriási kiterjedésű fogalmak rejtőznek. És aki tudni akarja, hogy mit jelentenek valójukban ezek a pontok, annak elő kell vennie egy csomó vastag könyvet, ott olvashatja, hogy abban a Londonban, vagy Párisban hány út, hány utca, hány tér van és minden utcában hány intézet, hány épület, minden épületben hány lakás stb., stb. Így vagyunk a Tórával is. A tudatlan csak a pontokat látja benne, de aki látni és olvasni tud, tudja, hogy minden egyes pont mögött mi rejlik. És aki tiszt-

tában akar lenni azzal, hogy az egyes szavaknak mi az igazi értelme, az előveszi a kommentáros könyveket, a koraiakat és a későieket, az elsőket és az utolsókat és belőlük megtudja aztán, mit is jelentenek tulajdonképpen azok a pontok . . .

— Sohasem győzött le engem más, csak egyszer egy asszony — mondotta a Talmud valamelyik hőse.

BERLINI LEVÉL

— A Pro Palesztina bizottság alakulása. — Harc a hitközségben. — A német belügyminiszter kioktat egy denuncians zsidó vezért. —

. . . Egész Berlin, illetve egész Berlin zsidósága most a legutóbbi két esemény érdekes találkozásáról beszél. A nemrég „lezajlott” hitközségi választásokon tudvalevőleg a cionisták és barátaik kaptak többséget. A régi „liberálisok” nem tudtak a vereségbe belelörödni és „megpeticionálták” a választást a rendőri hatóságnál. Az ügy végső döntése a belügyminisztériumtól függött. Ennek egyik főtisztviselője azonban, dr. Badt miniszteri igazgató, aki a cionista életben tevékeny részt vesz és csak nemrég tért vissza szentföldi útjáról. A „liberálisok” vezetője tehát beadványt intézett az igazságügyminiszterhez, amelyben két dologról rántja le a leplet: 1. Hogy a cionisták nem tartják a rendőrhatalóságot ebben az ügyben illetékesnek, míg a liberálisok jó fiuk és igenis illetékesnek ismerik el már előre is. 2. Hogy vigyázzon a miniszter úr, nehogy véletlenül ezt a petíciót olyan hivatalnoknak osszák ki, aki netalántán a cionistákhoz tartozik, amiről talán Ő excellenciája nem tud. A beadvány tartalma kiszivárgott és a „liberálisok” gyűlésén a jobbérzésűek szóváltották a denunciót haremmodort, amely a „liberalizmus” harcosaihoz nem méltó. A vezető férfiú azonban megnyugtatta a háborgókat, hogy minden rendben van, a nyilvánosságra jutott beadvány nem azonos az övével, az övé teljesen diszkrét és korrekt volt, különben is személyesen beszélt a miniszterrel és a kézfogásból, mellyel elbocsátotta, világosan kiérezte, hogy a miniszter úr Ő excellenciája vele tart. A „liberálisok” erre szótöbbséggel bizalmat szavaztak a vezetőférfiúnak és azonosították magukat vele.

Közben nagy esemény történt. A berlini Kaiserhof dísztermében megalakult a „Pro Palesztina” bizottság Bernstroff gróf volt nagykövet és miniszter elnöke alatt. Az alakuló gyűlésen megjelent Prof. dr. Becker, a kultuszminiszter, aki nagy beszédet mondott a zsidó kultúra hivatásáról. „A zsidóság szelleméből igen sok hatott be a mi gondolkodásunkba, etikánkba, kultúránkba, meg kell tehát értenünk és becsülnünk azokat, akik ma is a zsidó kultúra önálló fejlődését akarják lehetővé tenni. Nagy háladást látok a jövő felé ebben a törekvésben. Sohasem fogom tudni megérteni, hogyan lehet egy zsidónak hazafiságát kétségbe vonni azért, mert Palesztináért dolgozik! Mi mindig szívesen fogunk Palesztina újjáépítéséhez segítő kezet nyújtani, mert a legmagasabb értelemben vett humanitást látunk csak benne!” Így beszélt a porosz kultuszminiszter. Baek berlini főrabbi, a Bnei Brith páholy nagymestere pedig ki-

jelentette, hogy sok zsidó ma még félreérti ezt a grandiózus munkát, de a jövő meglátására fogja tanítani mindnyájukat. Aztán megválasztották a „Pro Palesztina” elnökségét. Részt vesz benne Otto Braun, a porosz miniszterelnök, Prof. Einstein, Paul Loebe, a Reichstag elnöke, von Schubert külügyi államtitkár, Oscar Wassermann, a Német birodalmi bank elnöke, Dr. Pnender, a birodalmi kancellária államtitkára, aki a német kormány üdvözlétet tolmácsolta a gyűlésen, Kurt Blumenfeld, a német cionisták elnöke, Georg Bernhardt, a „Vossische Zeitung” főszerkesztője, Thomas Mann és természetesen Dr. Badt belügyminiszteri igazgató.

Elképzelhető, hogy ez a hír úgy hathatott a „liberálisok” vezérére, mint hajdan Hámánra annak a híre, hogy Ahasvér „fölemelte” Mordechajt, akit ő nemrég szintén hazafiatlansággal vádolt meg az udvar előtt. A bukás kezdetének érezhette ezt. És csakhamar jött a vég.

A porosz belügyminiszter leküldte a „liberálisok” beadványának másolatát a berlini hitközséghez, tehát éppen a cionizmusa miatt megtámadott vezetőséghez. Leküldi még pedig azért, hogy lássák, hogy a „liberális” frakció vezére letagadta annak valódi tartalmát. A kísérő levélben pedig a miniszter megütközésének ad kifejezést, hogy a „liberálisok” alaptalanul pártossággal merik meggyanúsítani az ő hivatalának egyik tisztviselőjét, aki ha maga cionista is, a neki beosztott ügyet csak a köteles hivatalos tárgyilagossággal intézheti el. Megütközését fejezi ki a miniszter, hogy a vele való beszélgetést a liberális frakció vezére nem a valóságnak híven adta vissza (Oh az a félrevezető kézzorítás!). Ő már személyesen is a leg határozottabban kijelentette, hogy minden hivatalnok mindent ügyben csak hivatalos esküjének megfelelő objektivitással járhat el, elveitől teljesen függetlenül. Azonkívül a végső döntést az ő kezébe adták át, tehát ő felelős az egészért, a „liberálisok” feltevése tehát őreá is sértő. A miniszter azzal küldi tehát vissza a beadványt, hogy a jövőben ilyen alaptalan gyanúsításoktól tartózkodjanak.

Mint menyköcsapás hatott ez a miniszteri leirat és a liberális frakció vezére, Justitzrat Sonnenfeld, mit tehetett egyebet, mint hogy lemondott állásáról és visszavonult. Dr. Klee hitközségi elnök pedig kijelentette, hogy ő nem mint cionista, de mint zsidó szégyelli, hogy zsidók, ha ellenfelei is, ilyen világitásba kerültek a legmagasabb hatóságok színe előtt. A berlini hitközség nem tette meg eddig kötelességét a Palesztina-üggyel kapcsolatban és most, hogy az új vezetőség ezt is programjába vette, minden frakciónak bele kell törödnie. Mert végeredményben semmiféle politikai hitvallást nem kívánnak, csak egy munkát akarnak támogatni, amely dicsőséget hoz az egyetemes zsidóságra.

Dr. E. Preiss.

Bekötési tábla az 1926. évfolyamhoz!

Nyolcoldalas teljes tartalomjegyzékkel

Ára 2 pengő 40 fillér és portó.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Patai József új könyve

A Feltámadó Szentföld

Albumalakú diszmű 200 palesztinai képpel 12 pengő

PROF. BENEDICT

„Írók megszentelték tollukat, mikor róla írtak, a szentség harmatába, a nagy emberi könnyekbe, a nagy ember elvesztését sirató könnyek harmatába mártották a tollat, mikor róla írtak emlékezőt.” Ezt mondotta dr. Hevesi Simon Benedict professzor koporsója fölött. Valóban elköltözött alig sirattak még annyi szívvel, mint ezt a nagy gyógyító humanistát, aki jószágot árasztott lelkéből, szemének meleg pillantásával bizodalmat, reményt fakasztott a csüggedőkbe. Ki hitte volna a legtragikusabbat, hogy a csüggedés, a bánat őt magát annyira hatalmába kerítette, hogy elviselhetetlennek lássa az életet, amelyet másoknak, ezreknek, elviselhetővé enyhített. A kiválasztottak közé emelte a sors keze, az élet ormain járhatott és láthatta munkája dús gyümölcsét. Jót cselekedett és jóra inspirált. Ő bírta reá Kaszab Aladárt a grandiózus poliklinika alapítására, ő fejlesztette a zsidó kórházat a legmagasabb nivóra és emberi magaslaton is mindig egyetemes, önérzetes zsidó maradt és élt benne a tudat, hogy munkásságával az egész zsidóságnak szerez dicsőséget. Ez fokozta erejét a küzdelemhez. Mert a súlyos idők küzdelme nem kerülte el az ő munkaterületét sem. Joggal mondja róla Alapy professzor, hogy a Zsidókórház élén töltött tíz eszten-

dőt kétszeresen kell számítani. Talán ez a fokozott munka is előidézte idegeinek túlfeszülését. A legtermékenyebb életek egyike omlott össze Benedict professzor tragikus végzetével.

A ZSIDÓK TÖRTÉNETÉRŐL

új munka fog megjelenni magyar nyelven nem-sokára, egy tudós rabbinus, dr. Kecskeméti Ármin kétkötetes műve és ha százszor vissza-éltek is ezzel a szóval, megint le kell írni: *esemény ez a magyar zsidóság életében*. Mert nemcsak főrendiházi tagságból él az ember és akármilyen valószínűtlennek tessenek is első pillantásra sokak előtt, a mindennapi kis ügyeit is biztosabb és nyugodtabb öntudattal végzi az a zsidó, aki népe multját ismeri, aki tudja, hogy nem holmi ágról-szakadtja az időknék, hanem egy olyan történelem van mögötte, amelyben Isten lába lépked oromról oromra. Páratlan történelem, minden nyomorúság és eltörpülés közepette is állandóan érezni benne, hogy itt az Ur szelleme lebeg a vizek fölött, hogy itt az emberek olyan szenvedéllyel akarják az isteni parancs szerinti életet, mint egyetlen más nép fiai sem. Nem mintha sokat lehetne okulni a történelemből. A latin közmondásnak, hogy a história az élet tanítómestere, nem hiszünk. Száz példán láthatjuk, hogy nem érdemes háborút csinálni, azért a történelem minden tanítása hiábavaló: a tömeg újból fogja kiáltani, hogy éljen a háború. Nincsenek illuzióink. Másért kell a történelem, nem a leckékért, amelyeket ugyis elfelejtünk, mihelyt szükségünk volna rá. A mellnek azért a dagadásáért, a szívnek azért a feldobbanásáért kell, mikor egy nagyszerű mult előtt az ember érzi: ez a mult, ez a nép az enyém. Előbb-utóbb menthetetlenül elkorcsosul az az ember, aki a mellnek ezt a dagadását, a szívnek ezt a feldobbanását, önmagának nagy emberi tettekkel való azonosulását nem ismeri.

Ismeri-e a mai s főleg a magyar zsidó a népe történelmét? Egy művelt zsidó hölgy többet tud ma az inkákról, jobban érdeklődik a maja-kultúra, mint a zsidó mult gyásza és dicsősége iránt. Oh, mennyi mindent lehet megmagyarázni a mai magyar zsidóság pathológiájából azzal, hogy nem él bennünk a zsidó história nagyságának és szépségének tudata! Grätz történelmi művének magyar kiadása már másfél évtizede elfogyott s e túlságosan nagy terjedelmű és sok tekintetben elavult munka új kiadása nem lett volna célszerű. Köszönet illeti érte az IMIT-et, hogy egy új zsidó történelem kiadására vállalkozott. Biztosak vagyunk benne, hogy a magyar zsidóság azzal az örömmel és méltánnyal fogadja majd dr. Kecskeméti hézagpótló művét, amelyet ez megérdemel.

Komlós Aladár.

HOGYAN ÉPÜLT PÁSZKALISZTBÓL EGY NAGY ZSIDÓ ISKOLA?

Ez a csoda Miskolcon történt meg. A miskolci Patai-est alkalmával Patai József meglátogatta Serbu Adolf dr. igazgató kíséretében a zsidó intézményeket, amelyek egy igen tekintélyes telektömböt foglalnak el Miskolc centrumában. Különösen feltűnt a *felső leányiskola* hatalmas új épülete, izléses architektúrájával, tágas folyosóival, pompás tantermeivel és szertáraival. Az egész épületen még rajta a frissesség hamva. Hisz csak a napokban avatták fel és a gyönyörű igazgatói lak csak alig egy hete fogadta be első lakóját.

— Hogyan tettek szert erre a vadonat új épületre — kérdezte Patai — amikor a pesti zsidóság egyetlen fiugimnáziuma még ma is romfalak közt húzódik meg és egyetlen leányimnáziuma is idegen hajlékban vendégeskedik?

— A hitközség elnöke, Feldmann Mór, — ez megmagyaráz mindent. Azonkívül a miskolci zsidóság igazán nagyszerű áldozatkészséggel karolja fel intézményeit. Most épül az új kórház is és az új jesiva-menza.

— Érdekes, hogy Miskolcon az orthodox hitközségben van az egyetlen vidéki felső leányiskola.

A banketten Patai az elnökhöz fordult az iskolarejtély megfejtése végett. Feldmann Mór elnök jókedvűen mesélte el az érdekes történetet:

— Ugy történt, hogy biztosítani akartam a miskolci zsidóság macóth-szükségletét és a magam felelősségére lekötöttem öt vagón lisztet egy miskolci malommal. Ekkor értesítés jött a pesti orthodox központi irodából, hogy ők beszerezték az egész ország zsidósága számára a peszachi lisztet egy pesti malomnál. Tehát a miskolciaknak is abból kell átvenniök a maguk részét. Közben a liszt ára folyton emelkedett és mire a dolog lebonyolódott, a differenciákból megvásároltam az egész építőanyagot az új iskolához. Ez volt a fundamentum. Aztán voltak jó munkatársaim, itt van Mandula úr és Serbu igazgató úr.

— És az állam nem segített?

— De igen! Másfél milliárdot szavazott meg az állam az iskolaépítéshez, a miskolci hatóságok mindenben támogattak bennünket.

Dr. Serbu igazgató szerényen megjegyzi:

— De ezért nem volt a dolog olyan egyszerű. Több mint két évig dolgozott az elnök úr ezen a nagy művön.

— És milyen lesz a jesiva-menza? — kérdi Patai.

Feldmann Mór elnök arca sugárzik az örömtől, hogy erről a kedvenc intézményéről esik szó.

— Azt hiszem, páratlan lesz a maga

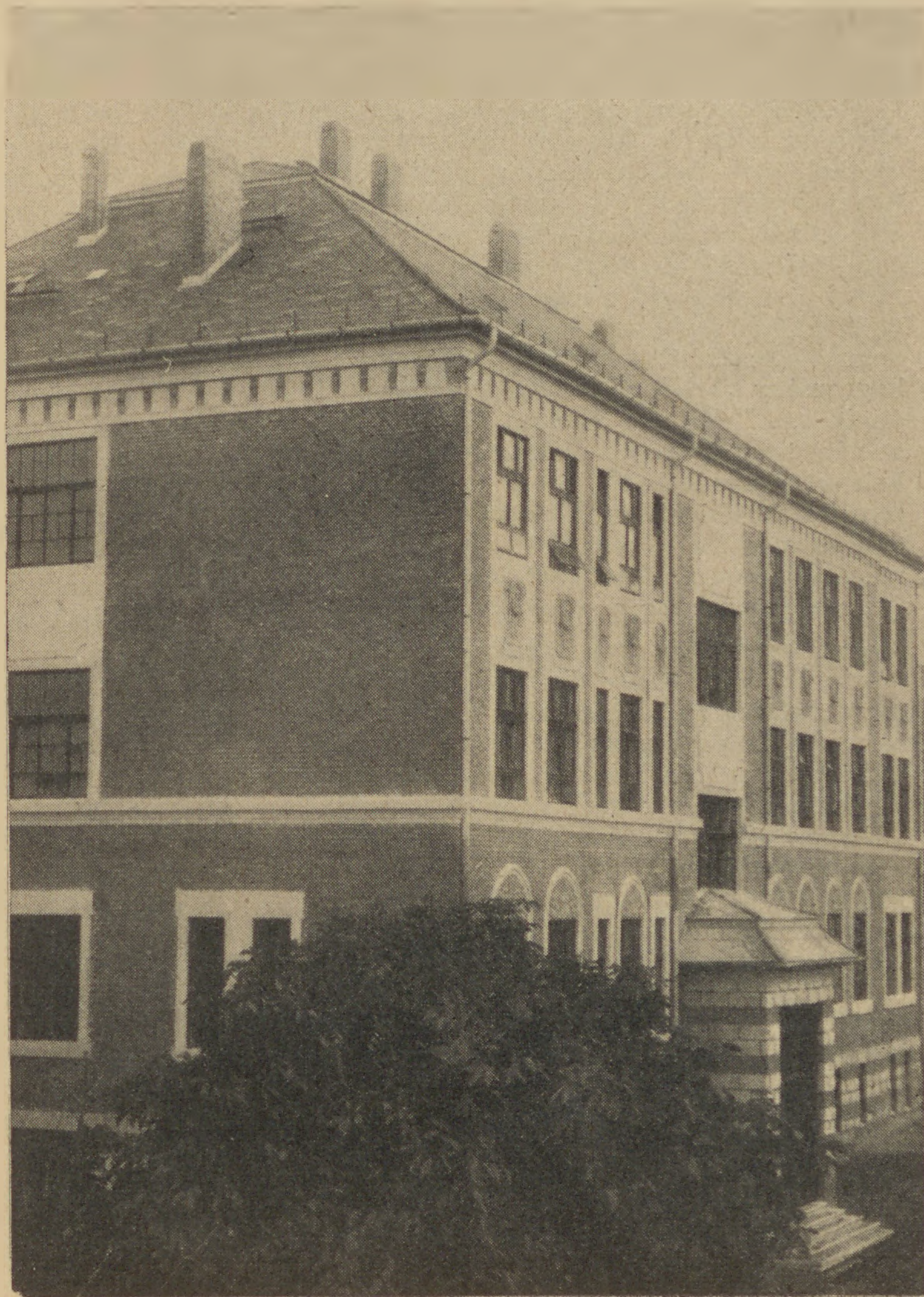
nemében. Egészen modern diákotthon talmudisták részére. Diákotthon, szép hálókka, ebédlővel, mosdóval, fürdővel, könyvtárral, úgy hogy a jesiva fia nyugodtan ülhesen „a Tóra térdein“.

— Miskolc elől jár példamutatásával. Gondoskodik a fiuk tóratanításáról és a lányok kultúrneveléséről igaz zsidó szellemben. A felső leányiskola folyosóin héber felírások, citátumok a bibliából,

ראשית חכמה יראת ד'

(„A bölcsesség kezdete az istenfélelem“)

a motto a lépcsőház főbejáratánál. És az Értesítőben látni, hogy a leánygimnázisták Bialikkal és az új héber költőkkel is foglalkoznak és az igazgatói irodában „Keren-Kajemeth“-persely és az évi beszámolóban lélekemelő hazafias ünnepélyek és ez mind oly szép együtt és olyan zsidó és olyan harmonikus . . .

A miskolci új zsidó leány-gimnázium

TOLL- HEGYRŐL

KIFELE MAS ÉS BEFELE MAS.

Kifelé zeng-zúg a panasz, hogy a politikai életnek nem lesz ellenzéke, már pedig ellenzék nélkül nincs egészséges közélet. Befelé pedig ugyanakkor a legnagyobb felháborodással tárgyalják, hogy hitközségi ellenzék mer szerveszkedni, már pedig az ellenzék lcrombolja a zsidó tekintélyek presztizsét! Kifelé zeng-zúg a panasz, hogy a politikai választójog tökéletlen, nem elég demokratikus, nem általános, nem mindenkire kiterjedő. Befelé pedig ugyanakkor keseregnek, hogy a „csöcselék“ be akar jutni a hitközségbe és hallatlan, már minden rongyos adófizető választójogot követel! Kifelé zeng-zúg a panasz, hogy nincs sajtószabadság, nincs szabad véleménynyilvánítás stb. Befelé pedig ugyanakkor lázításnak, aknamunkának és egyéb kedves minősítésnek bélyegzik a leghalaványabban megnyilatkozó ellenvéleményt vagy sajtókritikát. Kifelé más és befelé más. De emberi és érthető.

„MÉG ZSIDÓNAK SEM KELL LENNI . . .“

„Még zsidónak sem kell lenni és annál kevésbé cionistának ahhoz, hogy az ember nagynak, szépnek, megindítóknak és támogatásra méltónak találja azt a tervet, amely új életre akarja kelteni az elpusztult Palesztinát, ezt a szent földet, amely az emberi szellem fejlődésében oly hatalmas szerepet játszott. Annál kevésbé kell német zsidónak félnie, hogy németiségét kétségbevonják, mert előmozdítja ezt a nagy történeti művet, amelynek sikerét a vérség és hagyomány szent kötelékeinél fogva is annyira óhajtja . . .“ Ezt írta Thomas Mann a nagy német író a németországi „Pro Palesztina“ bizottságnak alakulása alkalmából. És ezt a gondolatot minden bizonytalannal variálni lehet mindenfelé. Csak meg kell érteni és szív kell hozzá. Sőt, amint a példa mutatja, még csak nem is okvetlenül zsidó szív.

A RUHRVIDÉKI SZÉNMAGNÁSOK

különös csempészetével foglalkoztak legutóbb a német lapok. De halkán, szordinósan, mintha nem akarnák megzavarni a szénmágnások álmát. Ruhrvidéki szenet csempészttek nagy mennyiségben a külföldre, titokban, „adómentesen“ és sok-sok millió aranymárkával károsították meg a német államot, azonkívül a titkos „liferálás“ folytán erősen felszökkentették a szén árát az amúgy is nehéz gazdasági viszonyok között. Ők maguk, tudniillik a ruhrvidéki szénmágnások nem panaszkodhatnak mostoha gazdasági viszonyok miatt. Nekik segítségül sietett az angol bányász-sztrájk, amely folytán amúgy is sok-sok száz milliót kerestek a „legális“ szállításokkal. Tehát nem éppen kenyérre kellett az illegális „sibolás“. Ami pedig ezt az egész ügyet zsidó ügyvé teszi, az, hogy a ruhrvidéki szénmágnások közt zsidó — egy sem volt. És ebből két dolog következett. 1. Hogy a „nemzeti“ sajtó igyekezett elhallgattatni az egész ügyet, holott ha valahol egy szegény zsidó kenyérért „sibolt“ valamit, telelár-mázták vele egész Németországot. 2. Hogy a zsidó sajtó is csak csínyján emlékezett meg az egész ügyről, mert nem akart kárörvendő lenni, amikor a haza kárjáról van szó.

ZSIDÓ HUMOR

HONNAN TUDTA MÓZES?

Egy fukar házigazda, aki a világ előtt mégis jótekonynak szeretett szerepelni, vendégül látott egy szegény talmudistát. A vacsora nagyon szűk volt, de amikor a talmudista már lefeküdt aludni, előkerült az asztalra a sok finom étel és csemege. A talmudista megsejtette a valót, felöltözött és bement a másik szobába, a meglepett lakmározók közé.

— Azt hittük, már alszik? — kérdi a házigazda nagy zavarban.

— Elfelejtettem tóramagyarázatot mondani a vacsoránál — felel a talmudista — pedig a talmud szerint, ha hárman együtt étkeznek és nem hangzanak el tóratanítások, olyan mintha halottak lakomája volna.

— Halljuk hát a tórát, — türelmetlenkedik a házigazda.

A talmudista pedig a következőket adja elő:

— A midrás szerint, Mózes az égben negyven napig, míg odafönn volt, követte az angyalok szokását, nem evett, nem ivott és nem aludt. Már most kérdés: honnan vette ezt a midrás? A bibliában csak azt olvassuk, hogy „kenyeret nem evett és vizet nem ivott“, de az seholsem áll, hogy aludni sem aludt. A magyarázat azonban nagyon egyszerű: Miért nem evett és nem ivott Mózes az Égben? Mert követni akarta az angyalok példáját. Ámde ha Mózes aludt volna, honnan tudhatta, hogy az angyalok valóban nem esznek és nem isznak-e? Hátha úgy volt, hogy mialatt ő aludt, az angyalok szépen asztalt terítettek és bőven lakmároztak? A midrás tehát joggal feltételezi, hogy Mózes az egész idő alatt nem aludt az égben és így biztosan tudta, hogy az angyalok egyáltalában nem esznek és nem isznak . . .

AZ IGAZSÁG EMBERE.

Rabbi Lévi, a Barditsevi cadik mindig csak a jót kereste az emberben. Szent hite volt, hogy minden zsidó tele van jó cselekedetekkel, mint a gránátalma magokkal — ahogy ez a Talmudban olvasható.

Egyszer szombaton átment a rabbi az utcán és szemközt vele jött egy fiatalember égő szivarral a szájában. A caddik megszólítja:

— Talán elfelejtetted, fiam, hogy ma szombat van?

— Nem, — felelte a fiatalember hetykén — tudom, hogy ma szombat van, mégis szivarozok.

— Talán az orvos rendeletére teszed egészségi okokból? — kérdi Rabbi Lévi.

— Ezt sem — feleli a fiatalember. — Nincs semmi bajom, csak szivarozok.

Rabbi Lévi erre ég felé emeli szeméit és szól:

— Világ Ura, nézd, mily igazmondó néped van Tenéked. Ime ez a fiatalember azt mondhatta volna kifogásul, hogy elfelejtette, hogy ma szombat van, azt is mondhatta volna, hogy orvosságul rendelte az orvos a szivarozást, de ő egyiket sem mondotta. Látod Uram, bármit is tesz a zsidó, hazugságra nem kapható! . . .

VÉGRE EGY „SÁJLE“.

Egy kikapós neológ „rebecen“-ről szól a nóta. Férje enged az unszolásnak és elviszi a helybeli bálba. A rabbi egyik hive odamegy és szerényen kérdést intéz a paphoz: „Szabad a rabbiné önagyságát táncra felkérni?“ Mire a rabbi örömmel fölkiált: „Végre egy sájle! Tizenöt éve vagyok a községben és most fordulnak hozzám először rituális kérdéssel.“

KRÓNKA E8-8ZEMLE

JERUZSÁLEMI LEVÉL BÁNÓCZIRÓL

A megboldogult Bánóczi József palesztinai tanítványai chanuka napjaiban vettek hirt drága mesterük elhunytáról. A megrendítő kegyetlen gyászjelentés egy drága tiszta zsidó lélekkel való benső kapcsolatunkat lépte ketté. Tán senkisé is állt oly közel a tisztalelkű mesterhez, mint éppen mi, a távoli őshazába vándorolt lelki gyermekei Bánóczinak, akikkel szemben talán — ha lehetséges — még nyiltabb, még őszintébb, még megnyilatkozóbb volt lelki dolgaiban és ideáiban, — talán a jótékony távolság miatt, amely elrejtette a pesti hivatalos asszimiláció sanda leskelődése elől az ősz zsidó mester titkos, legtitkosabb, féltékenyen őrzött vágyait és szerelmeit — Ción után. Számtalan levelét őrizzük itt egynéhányan régi tanítványai közül, kegyeletes szeretettel; mengannyi drága gyöngye a zsidó lélek mélyén megvonuló Ciónszeretnek. Folyton vágyott ide drága Mesterünk, de sajnos, vágya már nem teljesedhetik többé; már nem jöhet ide meglátogatni félő szeretettel övezett tanítványait és az ősök földjét, feltámadó népünk új hazáját. Talán valamikor ideje jön e levelek nyilvánosságra hozásának s akkor, csak akkor fogják e tiszta lélek mélységeit meglátni azok, akik most asszimiláns szólamokkal „áldoznak“ emlékének.

Chanuka ötödik napján összegyűltek Bánóczi Józsefnek Erec Jisraelban lévő tanítványai Eliezer Schischa házában, a tel-awíwi „Nordia“ negyedben, hogy kegyeletes visszaemlékezést szenteljenek a Mester mulhatatlan emlékének. Schischa Eliezer beszélt atyai tanítónkról. „A mi Bánóczink nem halt meg, — mondotta — szívünkben, lelkünkben él annak a tiszta emberiségnek a szelleme, amit ő oltott belénk. Ő velünk él most is, mint azelőtt, amikor szintén nagy távolság volt közöttünk, de mi azt nem éreztük. Ő most is, a még nagvobb távolság dacára, velünk van, velünk marad, amíg élünk.“

A palesztinai sajtó megértő és rokonszenves hangon emlékezett meg Bánóczi József elhunytáról, felcsemlítvén tudós érdemeit a magyar irodalom terén és zsidó közéleti s kulturális munkáját, melyet mint tanítóképzői igazgató és az IMIT vezetője kifejtett.

M. Avi-Shaul.

EGY KIS GIMNAZISTA állított be a héten a *Mult és Jövő* kiadóhivatalába. A hóna alatt nehéz könyvesomagot cipelt és örült, hogy leteheti végül az egyik asztalra. Aztán előadta elfogódottan és habozva a kérelmét: „A mult héten lettem barmicva, kaptam sok ajándékot, sok könyvet. Őt bácsi pedig véletlenül ugyanazt a könyvet küldte: *Patai József: A Feltámadó Szentföld*. Már kis is olvastam, gyönyörű volt. De mit csináljak őt példánnyal? Hát a bátyám azt tanácsolta, hogy négyet hozzak el ide és a *Mult és Jövő* ad helyette más könyveket, a *Héber Költőket*, a *Bibliát képekben*, a *Kaballá-t*, a *Babylon vízein-t*, meg *Zsidó Írásokat*. A bátyámnak ez mind megvan, a barmicvójára kapta, de szeretném, ha megvolna nekem külön is.“ Természetes, hogy a kiadóhivatal szívesen teljesítette e lelkes fiú kívánságát.

Bánóczi József utolsó arcképe unokájával

A PRÁGAI DIÁKOK KÖSZÖNETE. A *Mult és Jövő* igen nagy számban küldi példányait a Numerus clausus által száműzött magyar-zsidó diákoknak, akiknek olyan jól esik a hazai hang és buzdító szó az idegenben. Hogy milyen hivatást teljesít egy ilyen küldemény, annak érdekes dokumentuma a prágai diákok hálálkodó levele, melyben többek között a következőt írják: „A *Mult és Jövő* alkalmat ad a magyar diákságnak, hogy a zsidó szellemi élettel behatóan foglalkozhasson. Hogy becses folyóiratuk milyen mértékben nyújt szórakozást a tanulástól fáradt diákoknak, azt a következők bizonyítják: ha egy diák déli 12 órakor kívánja a *Mult és Jövő-t*, azt legnagyobb sajnálatára csak este kaphatja meg, déli 12-ig kilencen-tizen foglalták le, akik mohón várják, mikor kapják kézhez a folyóiratot. Ismételt köszönet és üdvözlét a magyar-zsidó diákságtól.“

Székelj.

Dr. Szűcs könyvtáros.

A PESTI IZRAELITA NÖEGYLET nagy érdeklődés mellett tartotta meg 60-ik évi rendes közgyűlését *Deutsch Antalné* elnöklésével. *Breuer Ármin* főtitkár terjesztette elő az évi jelentést, amely szerint a mult évben készpénz és élelmiszerkiosztásra 176,943.750 koronát, árvanevelésre 810,520.500 koronát, a *Leányotthona fenntartására* 57,576.350 koronát, a *gyermekágyas-otthon fenntartására* 898,994.880 koronát, a négy intézményre tehát összesen 2,003,826 400 koronát fordított a minden támogatásra méltó egyesület.

PATAI JÓZSEF SZERZŐI ESTJE

A Vigadó rég nem látott ekkora tömeget együtt, mint ezen az estén. Hogy az óriási méretű nagyterem egymagában szűknek fog majd bizonyulni, az előrelátható volt. Már hetekkel előbb jöttek a levelek az egész országból és az utódállamokból, hogy a helyeket jókor rezerválhassák. És az utolsó napokon egyre sűrűbben érkeztek mindenfelől a jegyrendelő sürgönyök, úgy hogy meg kellett nyitni a nagyterem mellett a kistermet is és még így is jóval többen voltak, akik kiszorultak, mint akik be tudtak jutni. Ünnepi est volt, forró hangulatú, lelkes melegségű. Az Operaház és az előadóművészet legjobb erői vonultak ki Patai verseinek szavalására és éneklésére. Az oly korán és tragikusan elhunyt *Dienzl Oszkár* hagyatékából előkerült Patai-megzenésítések mellett *Máder Rezső* igazgatónak, az Operaház örökös tagjának, számos opera kitűnő szerzőjének és az ifjabb zeneszerző gárdából *Kelen Hugónak*, *Alpár Tibornak* és dr. *Róth Bélának* Patai-kompozíciói kerültek bemutatásra. És az interpretálók mindegyike, a m. kir. Operaház művészeinek színe-java, *Sándor Erzsébet* cs. és kir. kamaranékesnő, *Relle Gabriella*, *Székelyhidi Ferenc*, *Kálmán Oszkár*, *Bársony Dóra*, *Radnai Erzsébet* a közönség viharos tapsaitól kísérve jelentek meg újra és újra a pódiumon. És zenei elrendezésben jutottak érvényre a szavalatok is. *Máder* orgonanyitányába kapcsolódott bele *Telekes Béla*nak, az illusztris magyar poétának mély skálájú köszöntő verse *Bokor Endre* művészi előadásában (A verset e számban közöljük) és *Hartmann* kitűnő kórusa kísérte halk sejtelmes hangon *Fehér Arthur* szavalatát, amikor Patainak „A te kezében” című zsoltárát zengte el szívet megrázóan. És keleti hárfahang kísérte *Tordai Judithot*, mikor Patai „Sulamit látod a lángot?” c. költeményét *Avigdor Hameiri* héber fordításában mondta el. Másodszor hallatszott héber szavalat a *Mult és Jövő* dobogóján és a közönség valóságos extázissal köszöntötte az újítást, ép úgy mint mikor *Sándor Erzsébet* tüneményes művészetével először szólaltatta meg a héber dalt eredeti héber szövegével és valóságos rajongássá fokozta a közönség lelkesedését. És orgona, hárfák, csellók, hegedűk valóságos orkesztere kísérte *Bán Zoltán* szavalatát, mikor Patainak „Télen a tengeren” című versciklusát adta elő a lesötétített terem áhítatában és fönt a magasban felhangzott refrénül a „Fehér-kék hajó” dala *Sebők Stefi* pompás koloratúrájával. A *Mult és Jövő* hagyományaihoz híven két új tehetséget indított útnak ezen az estén is. *Kiss Margit* szavalóművésznőt, aki különösen Patainak „Vigasztalódj, vigasztalódj én népem” című versével magával ragadta a közönséget és valóságos tapsorkánt aratott. És a világtalan *Ungár Imre* zongoraművészt, akiről legutóbbi számunkban bővebben megemlékeztünk. Őszinte, mély siker kísérte úgy a klasszikus darabját, mint a Patai „Josafát völgyében” című versére komponált modern fantáziát. Kétségtelen, hogy ezt az első bemutatkozást további nagy sikerek fogják követni.

A közönség meleg ovációkkal hívta a pódiumra a Patai-versek előadóit, valamint a Patai-dalok zeneszerzőit. Maga Patai pedig az egész előadást az egyik páholy láthatatlan háttéréből hallgatta végig és a közönség leglelkesebb „Szerző!” követelésére sem volt hajlandó előkerülni, csak az est befejeztével, amikor a szünni nem akaró hívásra *Sándor Erzsébet* együtt megjelent a pódiumon s a hallgatóság tomboló tapsai között gyorsan visszavonult.

A *BEHRMANNT*, a kiváló jeruzsálemi festőművészt meghívta a hamburgi *Museum für Völkerkunde* palesztinai képeinek bemutatására, hogy a művész festményein át ismeresse meg a Szenföld életét, tájait, típusait. A kiállításnak óriási sikere volt. A német sajtó a legnagyobb elismeréssel méltatta Behrmann művészetét. A hamburgi Múzeum kiállításából néhány igen artisztikus Behrmann-képet mai számunkban bemutatunk a *Mult és Jövő* olvasóinak. A művész méltatására még visszatérünk.

DR. KLEIN DEZSŐ FŐRABBI BEIKTATÁSA nagy ünnepségek közt ment végbe Eperjesen. Nagy küldöttség fogadta az új főrabbit már Kassán, az eperjesi állomáson pedig úgyszólván az egész község kivonult új papja elé. Dr. *Zahler Elek* meleg szavakkal üdvözölte. A tanácssteremben dr. *Sonnenschein Simon*, *Eger Samu* adták át a rabbi-levelet lelkes ovációk közt. A templomban dr. *Austerlitz* Mayernak, a néhai nagyhirű eperjesi rabbinak fia, dr. *Austerlitz* Tivadar ügyvéd köszöntötte meghatóan, majd dr. *Friedmann* troppau-i rabbi iktatóbeszéde után dr. *Klein* Dezső tartotta nagyszabású székfoglaló beszédét, mélyseges hatást keltve a hívek lelkében. *Fábry* Viktor eperjesi evangélikus lelkész remek beszéddel köszöntötte az új kartársat. Este nagy banketten ünnepelték az új főrabbit.

KISS ARNOLD ELŐADÁSAI. Legutóbb Nagykanizsán és Sopronban tartott Kiss Arnold nagyhatalmú előadásokat. Nagykanizsán dr. *Winkler* Ernő főrabbi, Sopronban dr. *Pollák* Miksa főrabbi vezette be és üdvözölte az illusztris vendéget, aki a zsidóság kultúrhivatását fejtegette feszült figyelem mellett.

A **NYITRAI FŐRABBI HALÁLA.** Lapzártakor vettük a szomorú hírt *Katz* Mózesnek, a nagyhirű nyitrai rabbinak elhunytáról. Nyolcvanhét éves kort ért el és több mint hatvan évig fejtette ki működését.

HAZASSÁG. *Schichtáncz* Máriát, a kiváló operanékesnőt nőül vette *Kremsier* Gyula, carrarai már-ványművek igazgatója.

Körutazások

Cosulich Line

Stella d'Italia

oceánjáró gőzösén

Görögország, Egyiptom, Palesztinába

Indulások: Triesztből január 9, február 1.
Időtartam: három hét
I. osztály teljes ellátással 1,500.000 K-tól

Felvilágosítás és prospektus:

COSULICH LINE, BUDAPEST

VII. Thököly ut 2 (Telefon: J. 14-13)
IV. Váci-u 29. (Piarista-épület Telefon: T. 128-48)

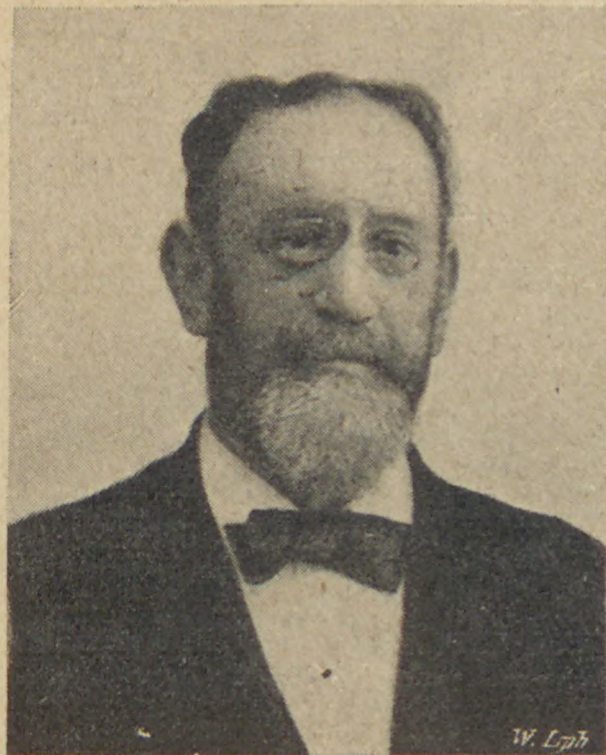
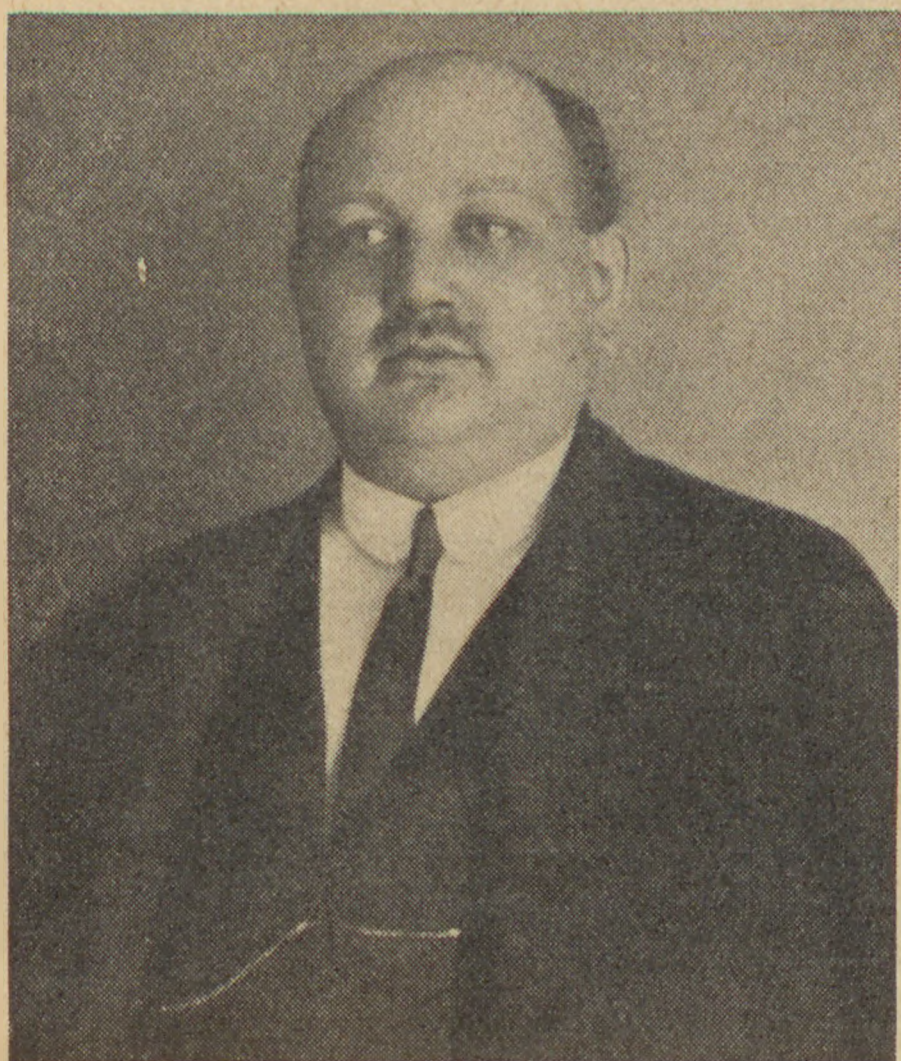
NEIGER נשיא ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

POLGÁRI ÁRAK.

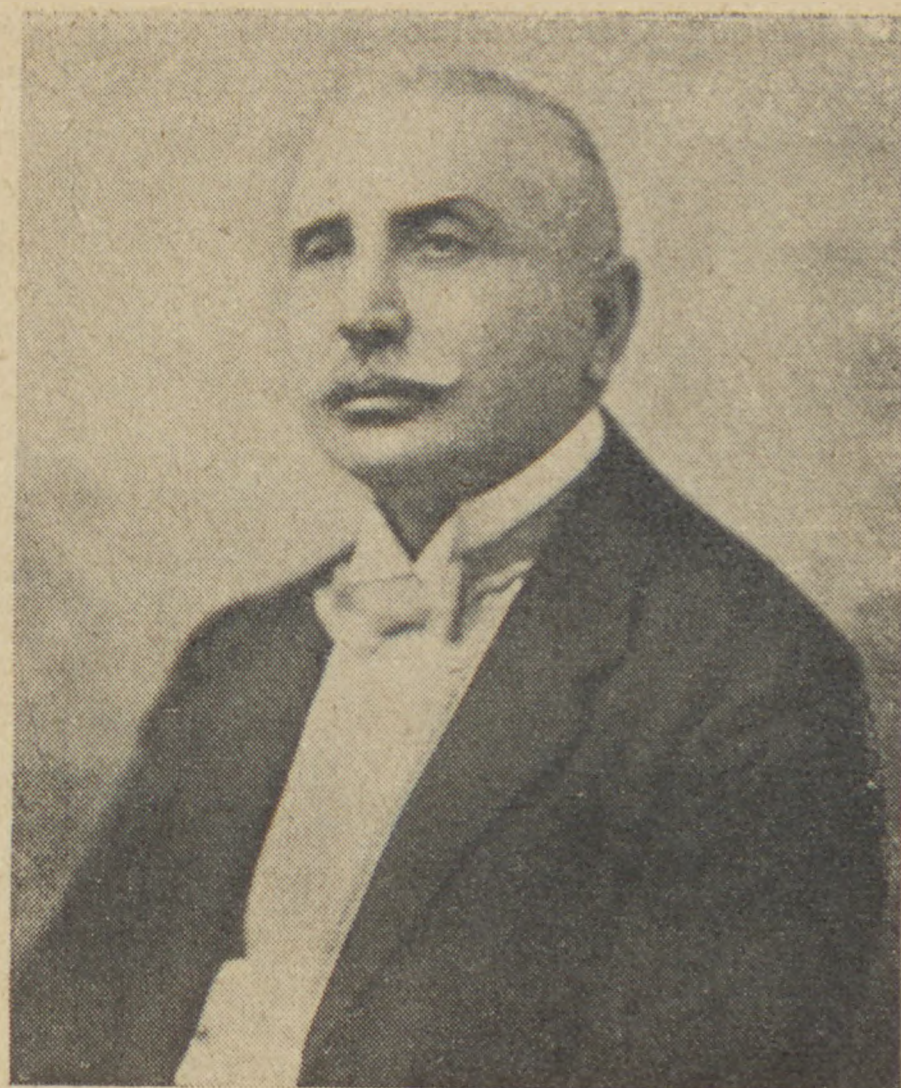
BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Löw N. William
magyar költők angol fordítója

Szántó Jenő
alelnök

Dr. Krieshaber
Adolf, elnök

ZSIDÓ KULTUREST MISKOLCON. December hó 19-én a miskolci hitközség kulturális és ifjúsági bizottsága fényes sikerű kulturestélyt rendezett. Miskolc lelkes közönsége teljesen megtöltötte a hatalmas dísztermet és ünnepes elismeréssel adózott annak a nemes törekvésnek, amely végre a zsidó estélyt teljesen a zsidó kultúra diadalmas megnyilatkozásává tette. Az est vendége dr. Patai József volt, akinek jelentőségéről Székely Béla, a KKL. jeruzsálemi főtitkára tartott mélyenszántó előadást. Rámutatott arra a heroikus, valóban chaluci munkára, melyet Patai József végzett és amellyel a magyar zsidóságnak valósággal nevelője lett. A közönség lelkes ovációi között lépett a pódiumra Patai József; beszédében a szentföldi kultúrát állította be, mint az emberiség egyik legfontosabb tényezőjét. Foglalkozott a héber operával, a zsidó művészettel és közvetlen előadásával valóban közelebb hozta a hallgatóság lelkét a zsidó renaissance gondolatához. Tordai Judit elementáris sikert aratott Patai József, Székely Béla és F. Fürth Margit verseivel, Eisler Pál operaénekes pedig pompás Patai-dalaival. A rendkívül meleg hangulatu estélyt dr. Láng Lajosnak a miskolci zsidóság nevében kifejezett meleg köszönő szavai fejezték be. Előadás után nagy bankett volt, melynek első felköszöntőjét a miskolci új zsidó élet spiritus rektora, ifj. Fürth Mór mondotta. Patai József a hitközség tettekre kész elnökét, Feldmann Mórt köszöntötte fel. Dr. Gotthelf József Székely Béla érdemeit méltatta. Különösen érdekes volt Biró Menyhért felszólalása, ki a zsidó kiskereskedők nevében beszélt és elmondotta, hogy milyen értéket jelentett a háború során a fronton számukra a *Múlt és Jövő*. Székely Béla Láng Lajos dr.-t köszöntötte. Láng Lajos felszólalása nemes önvallomás volt arról az útról, mely az asszimilációból kivezette. Groszmann Zoltán az ifjúság nevében mondott Barisszia-szellemhez méltó munkát fogadó beszédet, Lederer Ignác, a KKL. titkára F. Fürth Margitot, a finomlelkű költő-asszonyt köszöntötte. A bankett kitünő hangulatban ért véget.

A BUDAI HITKÖZSÉG képviselőtestülete a Baracs Károly udv. tanácsos lemondásával megüresedett elnöki széket egyhangú lelkesedéssel dr. Krieshaber Adolffal töltötte be, alelnökké pedig ugyanekkor Szántó Jenő előjárót választották meg. Dr. Kiss Arnold vezető főrabbi és Katona Gyula előjáró üdvözölték az új elnököt, aki meghatottan mondott köszönetet a beléje helyezett bizalomért, méltatta elődjének, Baracs Károlynak nagy érdemeit, az ő szellemében akarja vezetni a hitközséget ő is, majd intő szóval fordult a felekezeti sajtóhoz, hogy ápolja a békét és a megértést. A nagyhatású beszédet osztatlan lelkesedéssel fogadták. Özv. Friedmann Gusztávné, a nőegylet elnöke, Auer Róbert és Kardos Béla üdvözölték az új elnököt, akit az új alelnökkel együtt meleg ovációkban részesítettek.

WILLIAM N. LOEW: MODERN MAGYAR LYRICS. Megemlékeztünk többször a magyar költők amerikai fordítójáról, az 1922. évben elhunyt William N. Loewről, Loew Immanuel fivérééről, aki átültette angol nyelvre „Az Ember Tragédiáját” és „Magyar Poetry”, „Magyar Songs” és egyéb gyűjteményeiben a magyar költészet gyöngyeit az angol irodalom közkincsévé tette. Röviddel a háború után megjelent egy kisebb anthológiája Patai József verseiből, amelyeket éppen a háború alatt fordított és jelentetett meg különböző amerikai lapokban. A „Modern magyar Lyrics” (Budapest 1926) válogatott verseket tartalmaz modern lírikusainktól Petőfitől napjainkig. Dr. Loew

SIRKÖVEK

TELEFON:
J. 114—92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

VÉTKEZIK,

ki nem a **B A C K**-féle
בשר étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TERÉZ 142—83.

Antal előszavában elmondja, a fordító kívánsága volt, hogy ez a gyűjtemény az érdeklődők kezébe kerüljön. És ez az óhaja a legszebb formában teljesült. Pásztor Árpád igen poétikus és tartalmas bevezetőt írt a könyvhöz angol nyelven. Megkapóan vázolja „Uncle Loew” ideálmustól átfűtött életét. Az izlésesen kiállított anthologia a következő költők verseit tartalmazza: Ady, Babits, Benedek, Bródy Csáktornyai, Farkas, Gellért, Gyulai, Ignatus, Juhász, Kemény, Kiss József, Kisteleki, Kozma, Lampérth, Makai, Patai, Pásztor, Radó, Rédey, Rónay, Sass Ede, Somlyó, Szaboleska Mihály, Szávay, Szécskay, Zempléni, Petőfi.

A MAGYARORSZÁGI CIONISTA SZERVEZET m. sz. 1927. év február 2-án délelőtt 9 órakor hivatalos helyiségében (VI., Király-utca 36. I.) rendkívüli közgyűlést tart. Tárgy: az igazgatóság beszámolója és határozathozatal a sajtó ügyében, új igazgatóság választása. Ugyancsak 1927 február 2-án országos cionista-értekezletet és nyilvános nagygyűlést rendeznek.

DR. STRAUSS ADOLF ELŐADÁSA A NEMZETI SZALONBAN. Az Abel Pann kiállítással kapcsolatban több előadást rendeztek a Nemzeti Szalonban. Strauss Adolf dr., egyetemi tanár a zsidó művészet fejlődését ismertette. Reámutatott, hogy már 3261 évvel ezelőtt, a zsidók pusztai vándorlása alatt művészi törekvésekkel díszítették a frigyládát és sátort és fönmaradt a művész neve is, ami egészen kivételes jelenség. Ebből az időből sehol nem maradt fenn másutt művésznév, a görögöknél, egyiptomiaknál rabszolgák végezték művészi alkotásukat és senki gondolt a nevükre, hát még megörökítésére. A Biblia az egyetlen, amely feljegyezte a művész nevét: *Becalél ben Uri, ben Chur* Juda törzséből. A művészet tiszteletét jelenti ez. A zsidók tanultak a keleti nagy népektől, akik a kultúra alapjait rakták le. Az „ex orienti lux” nem túlzás. A Biblia nemcsak szellemével volt hatással az egész világra. A Főpap ruhája művészi konstrukciójával mintaképe lett a pápa ünnepi ornátusának. Strauss professzor ezután ismertette a mai jeruzsálemi művészeket, Rabant, Rubent, Teppert, Zuckermannt és Jedidját, Morot, akik új utakat keresnek és még sok ihletet fognak nyerni a Szentföldről, ahol a zsidó lélek visszatér eredeti forrásához.

A „REMÉNY” zsidó ifjúsági folyóirat legújabb száma szép tartalommal és gyönyörű képekkel jelent meg. A *Remény*-nek minden zsidó házában meg kell lennie. A *Remény* díja egész évre 6.40 pengő. Szerkesztőség és kiadóhivatal, Budapest IV., Magyar-utca 3. Mutatványszám díjtalan.

A ZSIDÓ LEÁNYGIMNÁZIUM NYILVANOSSÁGI JOGA a miniszterérő rendelethe szerint immár végleges. A Wirth Kálmán igazgató kitűnő vezetése alatt álló intézet ezzel még szilárdabb bázist nyert, amelyre a jövőben zsidó nőnevelés büszkén támaszkodhatik.

HALÁLOZÁS. *Trafikánt* Gábor szabadkai közismert kereskedő, hosszú szenvedés után elhunyt. Általános részvétellel kísérték utolsó útjára.

KÖZGAZDASÁG

A BELVÁROSI TAKARÉKPÉNZTÁR R.-T. igazgatósága decemberben *Székely* Ferenc udv. tanácsos elnöklethe alatt megtartott ülésében elhatározta, hogy az intézet alaptőkéje 3,000.000 pengőről 6,000.000 pengőre emeltesse fel, még pedig oly módon, hogy 60.000 darab 50 pengő névértékű új részvény kerül kibocsátásra 62 és fél pengő árfolyamon, ami a ma még forgalomban levő 1000 korona névértékű részvények után 39.062 és ½ koronának felel meg. Az új részvények az 1927. üzletévtől részesülnek osztalékban.

RENÉ MONTREUIL, PARIS

MAIGROLAX

gyomorteája

Soványító
kuránál nélkü-
lözhetetlen!

Ára 17.000 kor.

Ne
fogadjunk el
utánzatot!

Ára 17.000 kor.

Magyarországi főraktár: TÖRÖK PATIKA
Budapest, VI. Király ucca 12. szám alatt

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrásy-ut 38. „Miracle” hajeltávolítószer szétküldése utasítással. Összes szépséghibák kezelése. Szemölcsirtás. ~ 25 éves praxis. ~ Kérje prospektusom.

Haraszi Andor táncszalonjában

Budapest, VII., Erzsébet-körut 19
Telefon: József 89 - 53.

~ a legdivatosabb táncokat tanítja csoportokban és különórákon.

SIRKŐVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

KŐFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

TELEFON: J. 59-61.

מצבה

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

FIGYELEM!

Uj, szigoruan כשר étterem nyílt meg. A nagyérdemű fogyasztóközönség b. figyelmébe ajánljuk ujónnan megnyílt, modernül és fényesen berendezett szigoruan orth. kóser éttermünket (VI., Vasvári Pál u. 8), hol mérsékelt árak mellett kitűnően étkezhet és figyelmesen kiszolgálják. Reggeli és oszonna kávé. Házon kívül is. Előfizetők előnyben részesülnek.
Menü 24 000. Kis menü 18.000 K

Stern Sógorok

VI. Vasvári Pál u. 8.
Telefon: L. 921-38.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 6730 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

**Gallérokat,
frakkinget új eljárással
8 óra alatt is
kifogástalanul tisztít**

„KIRÁLY”

GÖZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.
V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: 191—33.

A vidék részére külön postaosztály.
Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.
Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor
annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

HELLINGER

órákülönlegességek

NÁDOR UCCA 3.
Telefon: 84—88.

GERŐ-féle

bocskor- és nyári cipő-különlegességek
melyen leszállított árakban július hó 15 ig.

Szandál és fehér áruban
gazdag választék.

GERO ÉS TÁRSA

Budapest, VI., Teréz-körút 24b.

Törvényes védjegy.

Telefon: 966—37.

Ami a szülőket legjobban érdekli!
**Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát**

Szombaton
az üzlet
zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

100-200 dollárt havonta kereshet könnyen né-
hány órai elfoglaltság-
gal, ha cégem képviselőjét átveszi. A munka megfelel
uraknak, hölgyeknek és az ifjúságnak is.

Mintát, utasítást ügynököknek és az egész szükséges
anyagot teljesen ingyen küldök.

Cím: >The Connector< A/39, Tel-Aviv. P. O. B. 13. Palestine.
Érdeklődők küldjenek be fél dollárt portó és egyéb
költségekre ajánlott levélben.

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA

BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY UCCA 18—20.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

Vasbutor, rézbutor, sodrony-
ágybetétek, gyermekkosci,
matracok legolcsóbb gyári áron

Klein Gyula és Társa

vasbutorgyárában. Telefon: J. 69-52 és 131-98

Dob-utca 58. (Erzsébet-körút
mellett.) Vidékieknek csoma-
golás. Javításokat vállalunk.

KOMÁROMI HARISNYAHÁZ

Budapest, VI.,
Nagymező ucca 14.

a francia selyemharisnyák a legdivatosabb színekben 88⁰⁰⁰

Műfogak 12 havi részletre FRITSCH vizsgázott fogász
Kamatmentes készpénzárban VI., Nagymező ucca 26.

ERDŐDI-NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA
BUDAPEST
VI. VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82
Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos főzőkészülékek gyári áron. Kedvező fizetési feltételek

CIPŐK

Női lakk, divatpántos prima
280.000

Férfi fekete félcipő, kiváló minőség divatforma 295.000

Hó és sárcipők

női hócipő, elegáns forma 160.000

gyermek-hócipő, jó min. 145.000

női sárcipő, kiváló min. 120.000

RÁKÓCZI-ÚT 1.

A régi Nemzeti Színház helyén

POCK KÁROLY

VI. ANDRÁSSY UT 19, PETŐFI U. SAROK

Modern és speciális vallási parókák, transformációk, bubifejek és mindenféle hajmunkák, a legjobban és a legdivatosabb kivitelben, jutányos árban készülnek.

Speciális hajfestés.

~ Mult és Jövő olvasói árendeményt kapnak. ~

Ujjáépített írógépek

első kézből szavatossággal

GEREBEN Andrassy-út 1.

EZÜST

gyári árban

diszmnárú,
evőeszközök

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy ucca 14 Telefon: J. 135-28.

JÜDISCHER VERLAG BERLIN NW. 7.

EIN STANDARD-WERK

Simon Dubnow: Weltgeschichte des jüdischen Volkes
In zehn Bänden.

Bisher erschienen: Band I (518 Seiten), II (604 Seiten),
III (596 Seiten), IV (504 Seiten).

Band V erscheint im Januar 1927, die Bände VI-X
im Laufe des Jahres 1927.

Ermässigtter Subscriptionspreis für alle 10 Bände:

In Leinen je M. 12.—, in Halbleder je M. 15.—

Einzeln: Leinen M. 15.— bzw. M. 16.—,

Halbleder M. 20.— bzw. M. 22.—

Vossische Zeitung:

Hier wird Dubnow zum überragenden Meister des Stils, zum Propheten seiner Idee, zum begeisterten und begeisternden Kämpfer der weltgeschichtlichen Tragödie eines kleinen, tapferen, überzeugungstreuen, charakterstarken Volkes.

Ferner erschien:

Max Soloweitschik: Die Welt der Bibel.

Ein umfangreicher Quartband in der Ausstattung des Dubnowschen Werkes, enthaltend: 700 Bilder auf starkem Kunstdruckpapier, 120 Seiten erläuternden Text mit cca 1000 biblischen Zitaten, ferner Quellennachweis und Register, 4 mehrfarbige Bildtafeln, 9 vielfarbige Landkarten.

In Leinen M. 18.—, Halbleder M. 24.—

Für Subskribenten des Dubnowschen Geschichtswerkes
M. 15.— bzw. M. 20.—

Megrendelhető a Mult és Jövő utján.

Csángó Jenő

bőröndök,

bördiszmű különlegességek

Budapest, Rákóczi-út 39.

Telefon: József 129-25.

Női-, férfi-,
gyermek-
és bábé-

fehérneműek

Székely Jenőnél Petőfi Sándor ucca 9.

Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.

Hg. Schaumburg-Lippe

udvari pince Villány

pezsgő

legrégibb évjáratok

palackbor

Budapest, V., Béla ucca 8.

Korvin Testvérek könyvnyomdája, Budapest VI., Révay-utca 14.